

# Universitätsbibliothek Wuppertal

**Danielis Chamieri Delphinatis Panstratiæ Catholicæ, sive  
Controversiarvm De Religione Adversvs Pontificios  
Corps.**

Tomis quatuor distributum. : cum indicibvs necessariis.

De Sacramentis

**Chamier, Daniel**

**[Frankfurt], 1627**

Liber primus, De sacramentis in genere

---

**Nutzungsrichtlinien** Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-926](http://urn:nbn:de:hbz:468-1-926)

PANSTRATIÆ CATHOLICÆ  
TOMI QVARTI

LIBER PRIMVS.

*Qui est*

DE SACRAMENTIS  
IN GENERE.

Caput Primum.

*De Nomine Sacramenti calunnia.*

**I.** ORRE animus reueluens exantatos haec tenus labores, prospiciens porro exantatos. Certe annos iam quindecim conflicto cum ingenii Papisticis omne genus, videri poterat tempestua missio, quies gratia. Et tamē pars ea supereft, in quam collatum quantum fuit vñquam, animositatis, subtilitatis, sophistica. Nam de Sacramentis, de Ecclesia, quis non vidit infinita disputationum plaustra: quarum vel tituli fatigent constantissimum, moles obruat ipsum Athlantem? Magna ea faciliendi, magna desperandi occasio: si propriis freto viribus tantum opus esset suscepsum. Sed Deus ipse auctor consilij, animi auctor, sufficientiae largitor, porro dabit, ut quicunque exercitus non defecerim, & quod reliquum est persequens utrūque, ad finem deducti operis vota soluam in Ecclesia. Exaudi, Pater optime: & vota rata habeto.

II. Prolixe disputationi postremo loco de Sanctificatione, Iustificatione, arque eorum beatō fine in statu animarum redemptarum post hanc vitam. Ordo vocat ad utriusque instrumenta, quae signatim in quibusque hominibus prouident utrumque: sic enim nostra methodus promisit. Et capite continetur disputationis ingens de Sacramentis. Nam etiā hæc non sicut sola, quibus id diuini operis conficitur: tamen alios locos alia sibi postulant. Certe per verbum sanctificari fideles Christus docuit, Ioan. 17. *Sanctifica eos in tua veritate: sermo tuus veritas est.* Verbum autem per predicationem efficax: vnde consequens, & Verbum, & Verbi predicationem, in instrumentis esse nostræ sanctificationis. Verum de Verbo Dei controversia fuerunt, Tom. 1. Predicationem sibi Tomus postremus vindicabit, cum reliquis quæ ad ordinem Ecclesiæ pertinebunt. Itaque Tomus hic totus occupatur sane in Sacramentario negotio. In quo nomen ante omnia considerandum: postea prolixius res discussienda.

III. De Nomine Sacramenti disputatione quicunque ferme locum hunc communem sunt aggressi. Catholici paucis: non solent enim à vocibus momentum arcessere Theologicorum mysteriorum. Calvinius institut. lib. 4. cap. 14. sect. 2. valde breui. Petrus Martyr. in 4. ad Rom. Beza ipso statim initio 2. part. Quæst. & Respons. Hellepœus de toto re Sacramentaria, cap. 1. Polanus Syntag. lib. 6. cap. 49. Zuinglius de Vera & falsa Religione, cap. de Sacramentis. Musculus in Locis Communibus, cap. de Signis Sacramentalibus.

IV. At Papistæ vehementius: nam hi ne loqui quidem permittuntur, nedum sentire, nisi ad suum præscriptum. Catechismus ad Parochos initio tractatus de Sacramentis. Eckius hom. 1. de Sacramentis. Polygranus in Aſſert. Gropperus in Enchir. Colon. initio tractat. de Sacramentis. Bellarm. de Sacramentis in genere lib. 1. c. 7. & 8. Gregor. de Valentia in tom. 4. dispur. gen. 3. quæst. 1. par. 1. Francisc. Suares de Sacramentis, tom. 1. ini prefatione.

V. Bellaqminus Calvino item mouet, quod §. 13. cap. 14. lib. 4. Institut. etiā dicat nolle contendere de nomine Sacramenti, tamen non obscure reprehendat: cum, *Abunde, inquit, liquet veteres qui Sacramentorum nomen signi in dederunt, minimè respexisse, quis fuisse verbi huius vñus Latinis Scriptoribus: sed nouam hanc significationem pro suo commodo affixisse, quæ similiter sacra signa designarent.* Zuinglius etiam os fuggillat, qui libro de Vera & Falsa Religione scripsit, *Voce istam Sacramentum magnopere cuperem Germanis nunquam fuisse acceptam.* Ne Melanchthoni quidem parcit, qui in locis editis anno 21. & 22. caput de Signis inscripsit, non de Sacramentis: & in medio eius capit. 2. *Quaaly, inquit, Sacramenta, nos Signa appellamus.*

VI. Hac occasione accersita, id nominis usurpatum non paucis disputationat, & iam usurpatum, porro conseruandum: tum quia in Scripturis existet tam quod eo Patres vñ sint: Denique quia propagatum in omnes linguis vulgares, Italicas, Gallicas, Hispanicas, Germanicas, & alias. Nec aliter Suares, causas huius temporis hæreticos (& quos indicet hæc phrasis Papistica, notum) nomen ipsum reiicere in ea significatione.

VII. Sed nos illiberabilem dicimus, nec digitani Theologis contentio nem de nudis voculis: quartum quicquid juris est, pender a consuetudine: ideo ut solenne iampridem fuerit axioma, loquendum esse cum multis, Tom. IV.

sentiendum cum paucis. Scimus autem olim factum, cum sit iuriis Ecclesiastici factum Sacramentum, etiam ad denotandum id genus rerum de quo nunc nobis controversia inchoatur. Itaque nemo prorius est nostrum, qui eo non utitur tam facile, tam libenter, quam aliquo quoctinque.

VIII. Testes habeo omnes Confessiones, omnes Catechismos, quæcumque Ecclesiarum, quæ à tyranne Papistica vindicauerunt se in Christianam libertatem. Locos omnes communes, disputationesque, & scripta quæcumque prodierunt eorum, qui de hac ipsa materia scripserunt aliquid. Ex quibus omnibus silocos congerama, volumen exhibet integrum. Certe in Confessione Augustana, cuius auctor Melanchthon, Lutherus approbatorverba sunt art. 13. *De usu Sacramentorum docent, Sacramenta instituta esse, non modo, ut sint nota professionis inter homines, sed multo magis ut sint signa & testimonia voluntatis diuinæ erga nos.* Confessionis Gallica art. 35. *Credimus adiuncta esse verbo Sacramenta, amplioris confirmationis causa.* Catechismus ab ipso Calvino compotitus, sect. 46. Pastori interroganti, *Nos est aliud à verbo medium, ut loquuntur, quo se nobiscum Deus communicet?* Respondet Karissimus. Verbi predicationi adiunxit Sacramenta. Confessio Helvetica (& Helvetius fuit Zwinglius) art. 19. *Predicationi verbi adiunxit Deus mox ab initio in Ecclesia sua Sacramenta, siue signa Sacramentalia.* Anglica, Recipimus Sacramenta Ecclesia. Scoticana art. 18. *Notas vera Ecclesia Dei credimus, confitemur & profitemur, primum & ante omnia, veram predicationem Verbi Dei: deinde rectam Sacramentorum Iesu Christi administrationem.* Belgica 29. *His notis vera Ecclesia à salvo discernetur: si in illa pura Euangelijs predicatione, legitimaque Sacramentorum ex Christi præscripto, administratio vigeat.* Polonia consensu, Docentur etiam homines Sacramenta esse actiones diuinitus institutas. Saxonica cap. 13. *Ritus quidam diuinitus instituti, qui nominantur usitate Sacramenta.* Bohemica art. 11. *Docent in primis Sacramenta per Christum instituta ad salutem necessaria esse.* Catechismus Ecclesia Tigurinae (& debet Tigurium suam liberationem Zwinglio) sectionem habet cui titulus, *De Sacramentis Ecclesia Christi.*

IX. Hæc sunt authentica ex quibus estimari debebat, si quid erat disputationum. Non sunt enim particularia huius illiusve auctoris placita: sed publica eorum omnium testimonia qui ab ignorantia Papistica tenebris liberati, suam fidem professi sunt: & iis verbis profesi, quibus vñsolent. Nam quæ causa erat, ut si quid in vocibus desiderarent, dissimularent potius, quam in rebus? Priuatas autem sententias si iuuat inquirete; quis tandem finis futurus est?

X. Et tamen ipsa illa, quæ recitantur non tantum ex Calvino, quem paulo pudenter tractarunt Sophistæ, sed etiam ex Zwinglio, ac Melanchthoni, calumniam redolent ore pleno. Primum enim, non potuit aut Bellarminus aut quisquam alius negare, ut illos ipsos, eo ipso vocabulo, tam frequenter, tam familiariter, quam ipsum. Demus ergo initio disputationis non nihil in alteram partem esse testatos? quid tum? An propterea claudi debuit, ab iisdem reici? Et non potius ab initio velle aliter fuisse constitutum. Et si res fuisse in integrum, aliud aliquid ipsos inquisituros: sed quando ita accidisset, noluisse intouare: Et hæc calumnia justa causa erat? Et non debuit potius tum liberas tolerari, tum modestia laudari? Et quid tandem permitti cuiquam libertatis poterit, si ne in vocabulis quidem potest? Quis criminis veritatem Hieronymo, quod *et vñs et vñs* suum sensum sit testatus, aduersus Graecorum Theologorum consensus?

XI. Et vero, ut de Melanchthoni incipiā dicere, quæ causa fuit Bellarmino repetendi primas editiones locorum Commissum, ab annis vice primo & secundo? Quas ego quidem, nec vidi vñquam, neque inquirere putauit operæ pretium. Certe habuit sophista ad manum postremam anni quadragésimi quinti; in qua titulus disertus. *De Sacramentis, non de signis.* Et in ipsa statim initio: *Sacramentum, ut nunc quidem in Ecclesia loquimur, vocatur ceremonia in Euangelio instituta.* Audis usurpatum nomen: audis additam usurpandi causam; morem Ecclesiæ: & hunc ipsum morem repræsentatum in prima persona: non enim, ut alij loquuntur: sed ut loquimur. Fac initio suis nonnihil addubitate: ac hic sibi certe testatus est satisfacere Ecclesiæ consuetudinem: quæ quidem pro ratione esse potuit; esse debuit in vocabulis. O calumniatores, qui non patiuntur quemquam mutare sententiam! Quid si nos eodem modo tuas negligamus Recon-

gnitio-

gnitiones Bellarmine: & quæcunque emendas, non patiamur emendata: XII. In Zuinglio comperta Iesuitæ nequitia, truncantis Sancti viri sententiam. Non ille: non enim ille votum expressit absolutum, ut ne admissum vñquam id nominis esset; etiam si Bellarmine testimonij socius adsit Polygranus: sed certa hypothesi limitatum. Habe verba totidem, *Vocem istam Sacramentum magnopere cupiam Germanis nunquam fuisse receptam, nisi germane esset accepta. Cum enim hanc vocem Sacramentum audiunt, iam aliquid magnum sanctumq; intelligunt, quod vi sua conscientiam à peccato liberet. Humanitatis experiente esse oportet, Iesuita, qui neglecta hypothesi, vel potius limitatione, nisi germane esset accepta, præcisum votum exprimis, magnopere cupiam nunquam fuisse receptam.* Perinde ac si quis rotunde diceret à Christo dictum, *Transeat calix iste.* Sic tu olim Calvino votum affixisti, calumniator, ut esset extinctum Trinitatis nomen: semper tui similis, sed viro bono dissimilis.

XIII. Germane acceptam vocem dicebat, puram ab abusu: abusum autem repetebat non ab ipsis initis, sed à postremis temporibus, cum Papistæ detorserunt in eam notionem, quam expressit statim; quæ conciperet rem aliquam, quæ vi sua conscientiam liberaret à peccato: quem quidem terrum obominandumque abusum Papistæ vocant opus operatum; ut postea suo loco imus visum. Hunc si tollas (& sustuleris ipse apud suos: sustulerunt alii viri sancti, quorum laboribus benedixit Deus) nihil erat quod Zuinglio doleret. Atque in eam spem intentus ipse, ead. tota disput. Sacraenta subinde ingeminat: Et, *Sacraenta, inquit, duo omnino reliquit nobis Christus, Baptismum, & Cenam Dominicam.*

XIV. Sed Caluinum improbare? Immane mendacium. Disputabat aduersum eos, qui Sacraentorum energiam eleuaturi, argumentum ducent à nomine nominisque vsu apud autores Latinos. *Sacramentum, inquit, cum multas habeat apud probatos autores significaciones, unam tantum habet, qua signis conuenient: nempe qua solenne illud iuramentum significat, quod miles Imperatori prestat, quum militie initiatur.* Hinc illi concludi volebant in Sacraentis esse nihil præter externam fidei professionem. Huic impostura Calvini id opponit, quod Bellarmine descripsit impostor. Veteres scilicet negligenter illo bonorum autorum vsu, nouam significacionem suo commodo affinxisse. Bene sibi consuluit Sophista, qui hoc Anabaptistarum argumentum neglexit. Vidissimus, quanto solidius refellisset. Sed Calvini, quodnam quæso peccatum est?

XV. Primum nego sequi: si dixit veteres nouam significacionem affixisse, ideo hunc vsu eius significacionis improbasse. Alioquin, improbarit Polygranus, fidei, caritatis, justitiae nomina. Ille enim; *Longe aliud est, inquit, quod Philosophi fidem, aut virtutem, iustitiam, aut caritatem appellant, quam quod Scriptura Sacra. Philosophia larvatas indicat externas: Scriptura vero Spiritum aducat.* Prosternit, quanto solidius refellisset. Sed Calvini, quodnam quæso peccatum est?

XVI. Secundo, dico idem Calvino dictum, quod Papistis dictum: Et dictum ab illo mollius longe longe ab ipsis durius. Polygranum audi. *Sacerdotis nihil cura est, quid Philosophi, sive Grammatici Sacramentum vident. Nihil inquit, cura est: at Calvini, minime respexisse.* Sed Eckii zelum attende. Valeant ista gentilia, inepta, & impia. Quid in Calvino simile? Et Eckium tamen, & Polygranum tamen non acculauit Bellarmine, quasi vocabuli vsu improbarent. Cur tam varie? *Hypocrita eice prius traham de oculo tuo: & tunc perspicies ut educas festucam de oculo fratris tui.*

XVII. Denique vere dixit: Negari enim non potest apud exoticos autores, nunquam legi Sacramentum ea notione, quæ solennis fuit Ecclesiæ Latinæ. Etsi enim à sacro recte repetatur originatio: tamen non est verum quicquid sacram sit, id Sacraentum appellatum, aut apud exoticos, aut apud Ecclesiasticos: sicut etsi fides dicta sit, quia fiat quod dicitur: tamen fides, neque Ciceroni, neque Catholicis tam late pater, quam effectio eorum qua dicta sunt. Itaque non sequitur, si apud omnes eadem sit Etymologia, eandem etiam vsu esse rationem. Ut prosternit imperite insulsoque exclamatum sit ab Eckio. *Errorem suum agnoscant Neochristiani, videntes etiam apud Ethnicos Sacraentum nullum fuisse, nisi ubi sanctum, aut, ut ipsi prætabant, diuinum quid esse videretur.*

XVIII. Manifestum ex Varronis quarto de lingua Latina, proprium fuisse libitus, atque adeo forens. Qui petebat, & qui inficiabatur, de aliis rebus vixque quingentos aris ad pontem deponebant: de aliis rebus item certo aliquo legitimo numero assūm. Qui iudicio vicerat, suum Sacraentum à sacro afferebat, vix ad ararim redibat. Vnde Festo, Sacraentum, as significat, quod pœna nomine penditur. Et vetus formula, Sacraente contendit Hæc, ut apparat, prima fuit antiquissima notio. Successit; an accessit potius? alia. In Pauli Diaconi Festo. *Sacraentum dicitur, quod iuslurandi sacramente interposita geritur.* Sed peculiare tamen videtur militia: vnde Glossæ veteres, Sacraentum, ἔργον σπανάντος. Et Isidorus Orig. 9. c. 3. *Sacraentum, in quo post electionem iurat unusquisque miles se non recedere à militia, nisi post completa stipendia Suetonius Cæsare. Sanxit ne quis ciuis maior annis viginti, minorve quadraginta, qui Sacraento non teneretur, plus triennio continuo Italia abesse. Idem Tiberio c. 36. Indorum iuuentutem per speciem Sacraenti in provincias grauioribus caeli distribuit.*

XIX. Hic ille vsus est, ad quem respexisse veteres negat Calvinus: nempe ut inde tota vis estimaretur vocabuli. Imo tota vis estimareretur rerum eo vocabulo significatarum, quod volebant ij quos oppugnabat, quique in Sacraentis Ecclesiæ nihil admittebant præter obligationem nostræ, iurantium in fidem Christianam. Quo sensu Tertullianus olim ad Martyras cap. 3. *Vocari sumus ad militiam Dei; jam tunc cum in Sacraenti verbaveremus.* Et Hieronymus ad Heliodorum. *Recordare tyrocinij tui diem, quo Christo in baptismo consepulitus in Sacraenti verba iurasti.*

XX. Etsane hic vsus in Ecclesia nullus est, sed in paucorum duntaxat stylo; qui à puritatis Latinæ temporibus minus remoti, nondum didicerant Latinè loqui. Nam qui paulo post eos increbruit Sacraentum dixit, sensu vix vicino; ut est apud Isidorum, Origen. 6. capit. 19. *In aliqua celebratione cum res gesta ita sit, ut aliquid significare intelligatur, quod sancte accipendum sit.* Quanquam ne iste quidem perpetuus, qui figura describit: quandoquidem id etiam complectatur, quod μυστήριον dixerit Graeci, quod quidem absque ullis signis esse potest, cum scilicet res est arcana cognitionis, nec omnibus obvixit, sed paucis exposita: sive, ut Sua-

res ait, *res est aliqua diuina, hominibus occulta, eorumque cognitionem supersans, ut Sacraentum idem sit, quod sacrum secretum.* Quæ notio, neque quicquam suppónit depositum in pœnam, qui primus vsus fuit: neque adeo iuslurandum postular, qui secundus.

XI. Et vero Bellarmine ipse, non tantum Ecclesiasticum vsu disparauit ab Exoterico: sed illum ipsum tripliciter distinxit: primum ceremonias, quibus homines faci initiantur: secundum, arcanum & secretum: tertium signum externum rei arcane latentisque. Itaque eiuldem vocis omnino quinque significata enumerat: quorum illa tria, quæ illi postrema, te ipse quidem aulus dicere, aut eadem esse, cum primis duobus, aut aliquid occurre apud eos autores, à quibus primis deuenit ad nos Latinæ loquutionis proprietas.

XII. Quare vere Calvinus dixit Si vere, quid Bellarmine habet, quod calumnietur? Nec tantum vere: sed & necessario dixit: ut eorum retundet garrulam subtilitatem, qui Ecclesiastica dogmata metiebantur ex Varronis, Festive grammaticationibus: atque inde Sacraenta vim suam denerabant. Vtrumque Sophista dissimulatum nequierit; ut falleret calumniam: do: ut fallendo calumniaretur.

## CAPUT II.

De vi atque vsu nominis Sacraenti.

I. *Alumnia sic confutatur. Sed ab eius calumniæ occasione disputatur, & bene usurpatum, & porro usurpandum, retinendumque vocabulum. Otiote; & ea sc̄leras.* Nam, etsi non defuerint, qui in proprietate vocabuli, non nihil desiderarint, ut Zuinglius, & Lutherus ipse: tamen nemo derectauit vi: quo satisfactum oportuit vire bono.

II. Pugnare obseruabamus à Scripturæ autoritate, à Patrum vsu, & omnium linguarum. In quibus qui posterior nominatur vsus, jampridem celebris, solus persuasit omnibus ἀρχαιοῖς, hanc causam, ex se satis alioquin infirmam. Nam in vsu vocabulorum, si quæ ratio adferri potest, eam oportet esse à proprietate: id est, ab vsu priore: à quo non recedatur. Nam quia vocabulorum proprietas tota sit *in omnibus;* si in vsu alium deflectas ab eo, qui prior vocabulum occupauit, tum necesse est à proprietate recedere: ideoque nullam inde causam habere noui vsus, ut necessario, vel iste repudiandus sit, vel à novo aliquo vsu arcessendus; sic qui *τέρτιον* hodie, qui *σφιλόν* nominant in partem malam, non solent etymologiam pro argumento obiucere: sed vsu veteri, qui erat in bonam, vñum recentiore opposere. Et eo satisfacunt; quia *hunc penes arbitrium est,* & *lex & normaloquendi.*

III. Cæterum autem in vsu isto Ecclesia fuisse discillum à proprietate vocis, id est, priore & usu, do testem Papistam Horantium locor. Catholic. lib. 7. cap. 1. *Sicut necessaria coathi Christus ipse, atque Sancti Apostoli, & ipsa Ecclesia multis nominibus usæst, per solam accommodationem, non iuxta ipsarum votum germanam proprietatem, ut in omnibus fidei, fidelis, Spiritus Sancti, hypostasis, persona, & alijs similibus: & sicut quedam nomina sacra entia habita sunt à nostris maioriis, quam quæ in alienam linguam transferrentur, ut de Alleluia & Amen, Diuus Augustinus summa consideratione obseruat: ita profecto huic voci vsu venit.* Addo Suanum: *Euit autem, inquit, necessarium Theologis ad explicanda propria nostre fidei mysteria, propriis etiam aë specialibus vocibus ea exprimere, ac significare: & ideo sicut in aliis mysteriis incarnationis, huius Trinitatis, nouas voces adiuuenerunt: ita hic non communem & analogam vocem adaptarunt, & accommodarunt. Sed & Contarenum. Apud Theologos posteriores immutata fuit huius nominis ratio: ac appellare Sacraentum, signum illud sensibile, sub quo latus arcanum spirituale: arcanum vero id quod latet, appellare rem Sacraenti.*

IV. Hæc nobis horum ingenua confessio, hæc ratio satisfacit. Sed illa ratio ab autoritate Scripturæ, qua prima, qua prolixior, qua præcipua nititur Bellarmine: cam nos admittere non possumus: neque permittere, ut non vapulet: ne cuiquam posthac esse queat offendiculo. Hanc explicaturus ille, ante omnia necesse habuit suos disparare Catholicos à reliquis. Apud illos facile probari ex cap. ad Ephesios 5. vbi teste Concilio Tridentino (admodum graui autore) sessione vicefima quarta, Sacraentum proprio dictum matrimonium appelletur: vnde manifestum consecutarum, usurpari in Scripturis Sacraentum, non solum in genere; sed etiam in specie, ut significat res illas septem, quæ proprie à Papistis sic solent vocari.

V. Apud alios autem probari posse idem nomen, ut est genericum & commune tum illis septem rebus, tum aliis, id est, ut significat signum sc̄i sacræ & arcane.

VI. Atqui Lutherus, Calvinus, Zuinglius, Melanchthon, quid Papistis persuaderi posset non erant solliciti: quibus sciebant omnia iampridem probata, quæ in abusum etiam longe turpissimum deuenissent. Enimvero magnum est, iis persuaderi posse leuiculum vñius voculæ peccatum, quibus tot alii, tantique potuerunt errores in articulis fidei imponi. Itaque non fuit de nichilo, quod sibi non sperauit hoc ipsum felicitat successurum, nisi Scripturis addito Concilij Tridentini spectro: quia tanquam Gorgone obiecta etiam suorum animos percelleret: quos nouit afflictos plus tam moueri hoc μεμονωκει, quam Scripturæ autoritate.

VII. Videat tamen quid dicat: quantumve sibi pollicetur de suis, quibus persuasum Matrimonium proprie Sacraentum. Moneo esse qui reclamat. Erasmus: qui ad eum locum 5. ad Ephesios. *Mysteriorum, id est, mysteriis. Id nolui eos nescire, qui ex hoc loco faciunt matrimonium unum ex Sacraenti septem.* Non quod de hoc sit dubitandum. Caietanum. Non habes ex hoc loco, prudens lector, à Paulo coniugium esse Sacraentum. Non enim dicit Sacraentum sed mysterium. Vasquez disput. 128. in 3. Thom. cap. 1. *Quod vero recentiores contendunt ex illo ad Ephesios quinto deducere nomen Sacraenti, ut significet non solum signum rei occulta in uniuersum, sed etiam speciatim res illas septem, quas nos Sacraenta Ecclesia vocamus, mihi non probatur.* Dominicum Soto in 4. Sententiar. dist. 1. quest. 1. artic. 1. *Tertia demum significatio huius vocis est, quæ significat sensibilia signa gratia.* In qua utique significazione non modo apud Ethnicos non reperitur, verum neque in Sacra Scriptura nominantur Sacraenta. Iansenium concordie cap. 96. *Sacra* tis qd

LIBER PRIMVS CAP. III.

ties est in Scripturarum autoritate fundatum; quod matrimonium sit Sacramen-  
tum, secundum eam acceptiōē vocabūlī, Sacramentum, qua dicimus  
Baptismū & Eucharistiam esse sacramenta: quanquam secundum eam non  
accipiantur, cum dicit Paulus de coniugio loquens Sacramentum hōc magnum  
est, ego autem dico in Christo & in Ecclesia, ubi simpliciter nomen Sacramenti  
pro mysterio accipitur, cum Grāce usūzē. Videntur ut non omnes tibi con-  
sentiant Bellarmino: Et quidem de Erasmo forte Caetanoq; minus mirum;  
qui & Concilium Tridentinum præcesserunt; Et alias suspecti fuere bimia  
e. aditionis: sed de Vasque, quid excipias? Nam is & vixit post id concilia-  
bulum, & fuit æque tecum Iesuita. Neque putō, aut Soto, aut Iansenius,  
merito villo suo debuerunt esse suspecti.

VIII. Et sane, cum coheter, ipso teste, Sactamenti homen sumi nobis  
raro genericē, pro quo cuncte aut arcano, aut signo arcani sacri: facile vi-  
dent ostendes (te vno fortasse excepto) prius constituendam, utrum sit eo  
Paulus vsus genericē, an specificē: alioquin in certam conclusionem esse  
non nobis tantum, sed etiam Papistis. Non enim si quis hominem appelleat  
Bellarmīnum, ideo significabit homo specificē Iesuitam. Nisi forte Papi-  
stis subueniat obcaencia cœca. Sed hos mittamus.

**I X.** Alteros potius videamus. Nam hoc opus, hic labore est: hoc nobis debuit operari pretium Iesuita propinquum oculos: non iuratos in verba sua dicit p̄dēs ἐκεῖνος: sed τὰς ἀπολεγοντας οἰκεῖας. Atqui hoc operari pretium Belarmino desperatum: id, inquam, probari posse quod est in quaestione. Non enim disputatur, possitne aliqua omnino significatio dari, secundum quam Sacramentum dici queat de Baptismo & Cœna Domini: aut etiam de Confirmatione, Pœnitentia, Matrimonio, Ordine, Vnctione, similibusque rebus: sed utrum propriè, & ut ille loquitur, non genericè; sed specificè. Ratio querendi, quia & nos duo tantum numeramus, & Papistæ septem. Hæc inquam, dicimus non tantum esse Sacraenta: sed præter ea nulla esse. De nobis clarum: & postea disputabitur. Papistarum sensum habes à Thoma, qui p. 3. q. 60. att. vtriqueque oppugnat, & qui pauciora dicerent, & qui plura. Inibi autem Vasques: *Fides Catholica utrumque vitat extreum:* & primo docet septem esse à Christo homine instituta Sacraenta. Tum aliquando posti. Secundo fides Catholica docet, non esse plura Sacraenta, quam hac septem. Catechesis Tridentina neque plura, neque pauciora vult numerari. In ipso Concilium session. 7. Canone 1. Si quis dixerit, Sacraenta nouæ legis non fuissent omnia à Iesu Christo Domino nostro instituta, aut vel plura, vel pauciora quam septem, aut etiam aliquid horum septem non esse vere & proprio Sacramentum, anathema sit.

X. Præterea Zwinglium audiuimus sui scrupuli rationē reddere, quod auditio Sacramento, omnes aliquid magnum sanctumq; conciperent, quod visua conscientiam à peccato liberaret. At Horantij hæc totidem sunt verba: illo eod. c. t. libr. 7. locut. Catholic. Hoc nostra religionū mysterium singularem habet vocem, quo aliquid magnum sanctumque omnes intelligamus, quod videlicet nostram conscientiam à peccato liberet, cum vocem hanc scilicet Sacramentum audimus.

XI. Quæcum ita sunt, rūm opòriet aut Papistas; aut in Papistis ipsum Bellarminum, strenue nugari, aut probare Sacramenti nomen specificie dici, specificie dicendum; ita ut hoc rōdeat significet, neque latius pateat, neque arctius cogatur. Quod si nequeat, cur contendit? cur pugnat? cur non herbam porrigit? An vinci quidem potest; sed vinci non vult videri pertinacia. Disputant denique Bellarmio de generico illo vsu, idem ego quod olim dicebat Imperator militibus tergum vertentibus, Quid agitis milites? Unde ius, hostes sunt. Quo itis, non sunt.

XII. Sed ut vt hic probat ex Scripturis? Ex Scripturis, inquit? Monstrum audaciæ. Qui enim potest, qui ipse fateatur in Scripturis non esse Sacramen-  
ti nomen? Sunt, inquit, cap. 7. duo notanda. Primo quidem Scripturas Sacras  
non Latinæ, sed vel Hebraicæ, vel Græcæ à Prophetis & Apostolis scriptas fuisse  
proinde non esse demonstrandam ex Scripturis vocem Latinam Sacramentum.  
Quid disertus? Et post tam diserta verba, quid opus subtilitatem? Nam ne er-  
res, & vt tibi reuocem iti memoriā, quod tam facile tu tibi perimitis ob-  
liuisci; de hac ipsa Latina voce, quæstio est. Potin- es dare aliquem è nostris  
Age, potin- es dare aliquem omnino, qui ~~et~~ r̄ m̄n̄c̄s item mouerit? O  
Bellarmine, iterum dico: Hic, vnde fugis, hostes sunt: illic non sunt, quo  
fugis.

XIII. Sed Græcè, μυσίας, illi respondet. Post videro diligentius. Sed nunc quomodo? Adæquatenè, an vero late? Nam si adæquate, non si huiusmodi motum esset: si, inquam, adæquate, ut rō μυσίας neque plura, neque pauciora complectentur, quam hæc signa de quibus instituta disputatione est. Sed hoc tu nunquam dicturus es, Bellatrlne, quantumcumque audax sis, qui mos est: ino quæ pene natura est Iesuitarum. Sed si late; quid promoues? Au somniantibus es similis potius, qui cum se putant intensissime currere, tum locum mutant minime?

XIV. Scio Latinum interpretenti, ~~μυστήριον~~ Latine reddidisse Sacramenta: sed propterea, has siue duas res, siue septem, nuncupandas specificare, nego. Nec inquiruo, utrum ~~μυστήριον~~ dicatur specificare de ipsisdem rebus: quod post video: Exemplo tantum faciliore Bellarminum docendo, quanta sit vius incogitantia: atque adeo ipse mihi suggeret exemplum ut si non capiat, tum securè possimus quavis caute duriorem accusare. Vulgo Gebræis בְּרִית מֹשֶׁה esse Sacramenta. Atqui apud Latinum interpretem, ei voci Hebraicæ responderet Latina Consecratio. Leuit. 8. וְיָצַא בְּרִית מֹשֶׁה וְיִתְּבָרֵךְ וְיִתְּכַדֵּשׁ: consecrationis oblationis in odorem fumigatio. Et post Deuteronomio 26. וְיִתְּבָרֵךְ וְיִתְּכַדֵּשׁ: de arietis consecratio: & sic semper. Anigitur mihi probes, Bellarmino quia sic vox Latine respondeat Hebrew, qua tu dicis Sacramenta olim significata, ideo à Scripturis constate. Consecrationis vocem usurpandam, retinendam, & quidem specificare, In hac controvicia? Si non audes: agnosce inter simili, tuum errorem.

C A P : III.

De Sacramenti nominibus Hebrais.

I. **V**icimus primum statim congressum. Sed vltierius tamen iuuat exp̄  
riri, quam dextre Scripturis vtantur Sophistæ. Incipiam ab Hebreis  
Tom. IV.

pergam ad Græca: in Latinis desinam: sicut & Bellarminus; mihi solus in hoc  
sciammate aduersarius: nam reliquis modestiores vires erant, quam ut fam  
alto mari sece committerent.

II. Bellarminus ergo ex altissimæ credo Mosaicæ sapientiæ penetratis, tria delegit nomina, quibus Hebræi sua solerent Sacra menta significare. Primum omnibus ceremoniis generale: הַקְרָבָה vel סִפְרִת: Ex 12. & 28. Exodi, Alterum מִלְאָמָר בְּלֹא מִלְאָמָר, Exodi 28. Tertium יְנֵזֶר vel נִזְרֶא ex 2. Danielis, Chaldaeum tamen, magis quam Hebreum.

III. Verūstamen in primo labat̄ constantia. Agnoscit enim non tam ceremonias ipsas significari, quam legem ceremoniam. Sed debuit potius indefinite legem dicere. Nam originatio nihil habet peculiare ceremoniis, magis quam commune omnibus præceptis. Est enim primaria verbī significatio, Scibere. Ezechiel. 4. Et tu, fili hominis, sume tibi laterem, & pone eum coram me. רְקֵב בְּלָעַל, & describes super eo urbem Ierusalem. Kimchi post descriptos variōs scripturā locos in Radice: בְּלָעַל כִּתְבָּה: Omnia signif-  
tant scripturam.

הארוך שְׁשָׁה לֹא עַת חֲנֹדוּ זֶה  
שראו לִקְחָמָנוּ נְקָרָה וְלִפְיָ שְׂנִירֵיכְתָב מִשְׁפָט  
scribendum ius quod quisq; habet cum vicino; atque id quod aequum est ut ab  
eo accipias, appellatum est חַק. Vnde Prouerbiorum octauo  
חוּקָקָן צַדְקָה וְזָנָנִים Et principes scribent id est statuent, iustitiam. In de ergo nomen  
designauit quodcunque statutum: nempe vel legem, vel habens vim legis-  
imo etiam peculiare mandatum. Redditur autem varie: Græces δικαιαρχία,  
ῥητορεύμα, νόμιμον, νόμος, &c aliter. Latine, ceremonia, Genes. 28. præceptū.  
Exodi 15. Lex, Genes. 47. denique, iustifications, sed in Psalmis duntaxat  
nempe ex Græco: cuius nusquam putadior affectatio est.

**וְהַרְחֵב** ex Graeco: cuius huiusmodi putatio in ecclesiastice.

V. Sed longe ultra ceremonias proferri doceant hi loci Psalm. 2.  
אָסְפִּרָה אֶל־**מִזְבֵּחַ** וְנִזְבְּחַת קֹבֵץ, *Prædicans præceptum eius.*  
Quodnam præceptum? An ceremoniale? Imo Bellarminus, *Hac autem ordinatio mea in Regem; constat ex decreto Dei, quod egopredicatus sum. Quod enim habemus in nostra vulgata editione, prædicans præceptum eius; & in textis Hebraico, Enarrabo decretum eius, intelligitur de decreto, quo Deus statuit Christi regnum in totum orbem propagandum. Psal. 148. זְבֹרְךָ יְהֹוָה בְּצָבָא, פְּגַתְּךָ יְהֹוָה, וְעַל־תְּכַלֵּנוּ, Præceptum posuit, & non praterbit,* Bellarminus. *Ipsa mandauit rei non existenti, ut existaret, & mox obediens coepit existere, que antea nihil erat. Statuit ea, in aeternum, & in seculum seculi: id est, constituit ut semper maneat; & non ad morem inferiorum corporum orientur, & occident. Præceptum positum, id est, decretum de hac re fecit Deus;* & non praterbit; id est, & hoc decretum non praterbit, non abibit in auras. Psalm. 50. מִתְּהִלָּה לְסִפְרֵי קָרְבָּן: *Quare tu enarras iustitias meas? Bellarminus, id est, quare profiteris te scire legem meam, ut enarras præcepta mea, in quibus omnis iustitia continetur. Sexcenta possum colligere: sed ista mihi sunt authentica interprete Bellarmino contra Bel-*larmum.

**VI.** Quid ergo veniebat in mentem; ut tam late patentis vocabuli memorietur in disputatione de Sacrementis: imo in disp. de nomine Sacramentorum? Aut, quo iudicio ei dictum esse hoc unum de tribus nominibus, quibus sua Sacraenta Iudei nominarent? Atque profecto quartum potuisse quod etiam plerumque illi additur. Et quintum εντομη: Et sextum, ηροτη: Et quid non? Denique Etsi ipsum nomen erit pertinens ad Etymon Saeramenti. Sed ut absoluam uno verbo nullus vndequam interpretum, dicit reddidit Sacramentista: ne mysteria quidem.

VII. Alterum nomen τὸν οὐρανόν, sive שׁוֹמֵן, sive מִלְאָה: quod, inquit, consecrationem, sive initiationem sonat. Exodi 29. & Lenit. 8. ubi agitur de consecratione Sacerdotis. Deducitur autem à τῷ οὐρανῷ, implere, perficere: quia qui Sacramentum suscepit, perficeret, ut sit idoneus ad sacram functionem peragendam.

VIII. Imo singularia נִתְחַדֵּה & נִתְחַדֵּה huc non pertinent: neque habent quicquam vicinum isti significationi: sed semper plenitudinem designant. Et Græcè redditur ταῦτα γεγραπτα, vel ταῦτα γεγραπτα. Itaque Bellarminus inconsideratus ceteris admisit.

X. Sed Rabbinos mittarthus. Quid hoc tamen pertinet ad nomen Sacra-  
menti? Sacramentum à sacrando. Ita esto sane Sed enim ἡ verbum, unde  
id nominis deductum, cum raro consecrare est, siue πλεύσις: tum nunquam  
vslupatum pro consecranda alia re villa p̄xter hominem: & quidem voca-  
tum peculiariter ad publicum aliquod in Ecclesia ministerium. Dicam am-  
plius: num quam eo solo verbo significari consecrationem: sed integrâ phrasî,  
que ad verbum sonat Implere manum alicuius Exodi 29. וְיִשְׁלַח־יְהוָה אֶת־  
Et implebit manum Aaronis. Græcè Επελέγειται τὰ χεῖρας αὐτοῦ. Hietöhý-  
mus. Postquam initiauerit manus eorum. Leuit. 16. וְיִשְׁלַח־יְהוָה שְׂרֵבָל אֶת־  
אֶת־τανόντων τὰς χεῖρας αὐτῶν: Hieronymus εἰς cuius mānū initiatā sunt. Ne-  
que vñquam aliter in hac significatione. Quia phrasis profecto vñ pari non  
potest de yllare inanimata. Quam procul queso à Sacramento veriloquio?

**R. I.** Nam hoc non dicitur a consecrando homine, sed re in anima: Est enim dictum passiue, ut juramentum, testamentum, fundatum, purgamentum, atramentum. Tum autem, cum iu<sup>s</sup>u sit consecratio, ea tamen nunquam dicitur hominum accedentium, sed ipsorum Sacramentorum puta aqua, panis, calicis. Vnde Pauli phrasis prioris ad Cor. 10. *Calix Benedictio*, non quo beneditur, sed *qui beneditimus*.

XIII. Tertium nomen superest ~~N<sup>o</sup> 1~~: hoc ille vult significari non solu-  
tem secretam Elia<sup>z</sup> 24. sed etiam signum rei secretæ: quod probat ex Da-  
nielis secundo: non negans tamen etiam eo loco significare rem secerit m.

## DE SACRAMENTIS IN GENERE.

XIV. Imo in Esaiā ambiguum, an significet rem secretam: & proprius verisimili, ut non significet: quamvis ita reddiderit Hieronymus, post Chaldaēum paraphrasten. Nam ipsi Iudaei interpres abeunt in diuersa: Iarchi interpretatur ex analogia Chaldaica item Kimchi, addita patris sui autoritate. Sed Abbe Ezra, Rabbinorum doctissimus, non recedit ab etymologia Hebraica. Et videretur huic textus fauere. Nam Propheta lamentatur ac deplorat suam sortem. Vnde statim, *V. mihi*.

XV. Notum autem ex aliis omnibus locis, quæcunque sunt eius originis voces Hebreæ, maciem significare oppositam pinguedini. Esaiā 17. וְנַחֲזֵקְתָּה בְּשָׁרוֹן: *Et pinguedo carnis eius emarcescat.* Septuaginta recesserunt: καὶ πίλοις ὅδεσ αὐτὸς σφάνδρος; pinguis gloria eius commouebuntur, stue, excutientur. Ezech. 34. הַיְלָדָתִים בְּצִבְעָנָה כִּי-כִי-כִי-כִי. Διατελεῖν ἀρέ μιον εργάτες καὶ οἰκονομοί. *Iudicio inter pecus pinguis & macilentum.* Numer. 13. וְכַיְלָה הָרֶץ כִּי-כִי-כִי. *Kayi nū iyyā, ei regalā istin nō toraqā.* Ipsa terra bona an mala.

XVI. Apa prima significatione progressum ad metaphoricam: Sophon. 2. אֶת-אַתָּה-הָרֶץ: *Attenuabit omnes Deo terrena, Græcè, οὐλόπιεστον τὸν γῆν τὸν οὐρανὸν τὸν οὐρανὸν τὸν γῆν.* Perdet omnes Deos gentium terra.

XVII. Veruntamen in Daniele, Linguaque Chaldaica, nemo dubitat secretum significari. Itaque Septuaginta transtulerunt in μυστήριον: Latinus interpres partim mysterium dixit, partim Sacramentum. Quid ad Bellarminum? Nimirum, inquit, signum rei secreta. Signum autem? Vnde? Nam ex textu ipso non habet. Ex vsu linguae habet rem ipsam secretam potius: quod potuit ab Elia doceri in Merurgiam. Ezech. 28. כָּל-חַדּוּם omne absconditum. Iosue 2. וְכַיְלָה, clam: Iudic. 9. וְכַיְלָה, dolose. Prima Samuel. 18. & Ruth 6. וְכַיְלָה, clanculum. Psal. 90. כָּסֵחַ in abscondito. Genes. 49. בְּבֹדֶךָ numen eorum. His oīnibus locis paraphrasis Chaldaica usurpat. Et Elias diserte, בְּלָמָד לְשׁוֹן כָּרֶב. *Omnibus significatio secreta.*

XVIII. Nec Danielis mens aliena. Postulabatur enim ab eo & somnium, & somnij interpretatio: vtrumque tam arcanum, ut nomini hominum esset cognitum: ne regi quidem ipsi somniorii. Nec vero habes εἴη dictum vlo loco peculiariter de statua: sed de tota quæstione obscura sibi proposita. *Sociis suis indicauit negotium; ut querareris misericordiam à facie Dei cœli super Sacramento isto.* Tunc Danieli mysterium per visionem noctis reuelatum est. Et post, *Mysterium quod interrogat Rex, sapientes nequeunt indicare regi.* Respondens nimirum, cum interrogatus esset de indicando tum somnio, tum interpretatione.

XIX. Tum autem Daniel ipse rationem nominis reddens, non signa, si gnive rationem profert, sed secreti, arcaneque. *Ipse reuelat profunda & abscondita: & non in tenebris constituta.* Quæ ratione Lyranus contentus fuit. Super Sacramento; id est, secreto sacro: non dixit signo secreti facti. *Mysterium, id est, occultum quod res interrogat.* Neque curiosior Emanuel Sa, qui, Sacramento, id est, arcano. Itaque διτί dicitur statua (si tamen statua) non quod significaret aliquid ipsa: similiter interpretatio statua, non quatenus significabatur: sed vtrumque, quatenus erat absconditum, & ignorabatur. omnibus hominibus. Quæ ratio nulla ratione congruere potest Sacramentis, quatenus signa sunt. Sunt enim ipsa in aperto: & quidem, vt paulo post confitabit, sensibus exposita.

XX. Sed Sacramentis tamen conuenire non negem, quatenus significari potest ea voce res ipsa, quam, vt alias videbimus, alteram partem faciunt Sacramenti, quum opponunt signum & rem significatam. Et sic recte Helleopus, Μυστήριον porro idem est quod Chaldaic NT iuxta interpretationem τὸν ιεροπενθρόνον, aut Hebreis 10D. Sed enim adæquate Sacramentum designari, nulla fert ratio.

## C A P. IV.

## De Sacramenti nomine Græco.

I. Bellarmino nihil accreuit ab Hebreis commodi. Quid à Græcis? Μυστήριον sibi speravit propitium. Et hoc notat δέοντος μυστηρίου deriuari apud Clementem Protreptico; sed ad inuidiam potius quam ad veritatem. Alias, δέοντος μυστηρίου καὶ μυστηρίου: alias, δέοντος μυστηρίου καὶ μητηρίου: sed posse δέοντος μυστηρίου, vnde sit etiam μυστής.

II. Tripliciter ait significare: primo ceremoniam initiandi: secundo arcam quodcumque, sive secretum: tertio signum quodcumque rei arcanae, & latentis. Hoc demum sensu occurrere in scripturis, Daniel. 2. Apocal. 17. posterioris ad Thessalon. 2. ad Ephes. 5.

III. De etymo non est nostrum contendere: Et notum varie in hoc notationum campo luxuriosa lusissime ingena: sive ita persuasa, sive solius acuminis ostendandi, vel etiam oblectationis captandæ causa. Et vero huius ipsius vocabuli origine Clemens ille, non δέοντος μυστηρίου repetit tantum inuidiosius quam verius: sed etiam δέοντος μυστηρίου: οὐλοπιεστον τὸν γεωργότας, paulum variatis literis; scilicet quasi μητηρία, vel potius μυθηρία; non magis probabiliter, quam qui στέρεο accessuerunt: & qui μητηρία: quasi qui apud Latinos, testamentum à mente, aut candelabrum, a labro.

IV. Sed etymologia quæ simplicissima, eadem optima: simplicissima autem, quæ ab analogia communis recedit quam minimum. Itaque reliquias omnibus omisssis: verum ac legitimum etymon illud est, quod Bellarminus procul, sed non nisi vt possibile: δέοντος μυστηρίου: quomodo δέοντος μητηρίου, & λυτηρίου: δέοντος μητηρίου, δέοντος μητηρίου: & infinita similia. Est autem μητηρία. Sacris instituti, initiori, lacra edoceri. Et quia sacra olim effere nefas erat, inde δέοντος μητηρία fuerunt, non tantum sacra ipsa, quæ tradiebantur, sed etiam quæ silentio honorabantur: indeque latius, quæcunque recordata, neque in promptu.

V. Quare apud Bellarminum primæ duæ significaciones vere sunt anno-tata, & passim occurruunt. Etiam apud Christianos. Nam inde est illud Nazianzeni oratione 42. μηδὲ εἰ φοργάτις εἴσαι τὸ μετέλεων μυστηρίων. Ne ad exteris quidem magna nostrorum mysteriorum pars efferaenda est. Quasi cum Halicarnasseus scripti lib. 1. ἐψῶ δύο μητηρίαν εἴσαι, εἰτε δέοντος μητηρίου. εἰτε δέοντος μητηρίου δέοντος. Ego vero quæ videre non est fas omnibus, nego, audire ab his qui viderunt licet, & nec soripto prodenda censeo.

VI. Quanquam huiusmodi ratio præter Scripturam est. Nam illa est passim mysteria dicit, tamen non ea mente, vt nunquam effrantur. Contra enim præceptum manifestum, *Quæ auditis in aurem, prædicare super teclæ.* Sed quia multis iam seculis, fuissent occultata, et si deinceps propalanda. Ad Rom. 16. Τὸ διεγέγενετο μετόνομον τὸ καρκίνον τὸν απογελυθέντον μυστήριον εἰς μητηρίαν εἰσηγήσθε. Euangelium meum, & præconium Iesu Christi, ex reuelatione mysterij, quod à temporibus secularibus tacitum fuit. Ad Ephes. 6. *Ut mihi derur sermo ad apertitionem oris mei cum libertate: γνωσθεῖν τὸ μυστήριον τὸ εὐαγγελίον, ut notum faciam mysterium Euangeli.*

VII. Tertiæ significationem, quæ ad signa transfit, fateor esse frequentissimam: sed apud Christianos additum oportuit: nam apud exteris nullam esse constat.

VIII. Quinetiam monendum Bellarminus, non propter ipsam signorum significandique rationem: argumento gemino. Vno; neminem Græcorum dari posse, qui μυστήρια dixerit esse ομητα: quomodo Latini omnes permisérunt sibi tandem dicere Sacraenta esse signa: Altero; quod nunquam inuenias dictum, exempli gratia, panem & calicem esse mysteria corporis & sanguinis Christi: quomodo Latini esse Sacraenta: sed tantum τύπος, ἀντίτυπον & similia. Ac ne Latini quidem facile ausi tam impotenter abuti Græco nomine: neque adeo vnum exemplum ostentare potuerunt Bellarminus, Gregorius de Valentia, Suares, Vasques, aut quisquam alius. Etsi non negem sepe occurtere τὰ μυστήρια τῷ οὐρανῷ & εἰς γῆν: sed alio sensu.

IX. In Scripturis, μυστήριον usurpari, pro ipso rei sacræ signo profecto impostura est. De Daniele jam dictum, quod satis sit: tum autem neque Lyranus, neque prior Hieronymus, eo loco mysterium signum interpretantur, sed duntaxat secretum. Quinquam hoc argumentum non est à Scriptura, sed ab authoritate Septuaginta Interpretum, aut Latini: quibus ita visum Hebraicam vocem interpretari.

X. Sed in Apocalypsi, *In fronte eius scriptum mysterium.* Et rursus, *Ego dico tibi mysterium* (Sacramentum Latinus interpres substituit) mulieris. Et hinc habemus, inquit Bellarminus, mulierem illam forma meretricia, fuisse quoddam mysterium, id est, signum rei latentis, nimis Roman Imperij, Antichristive. Non enim res ipsa latens, sed quæ videbatur mulier, mysterium appellabatur.

XI. Nec acute, nec feliciter. Cui enim speravit se persuasurum, quia dictum sit mysterium mulieris, ideo mulierem esse signum? Quod die legimus, audimus mysteria corporis, & sanguinis: an quia ipsum corpus, sanguis ipse signum est? Marci 4. τὸ μυστήριον τὸ βασιλεῖον. Ad Ephes. 1. τὸ μυστήριον τὸ θελήματος αὐτοῦ. Et 6. τὸ μυστήριον τὸ εὐαγγελίον. Ad Coloss. 2. τὸ μυστήριον τὸ θεοῦ: 4. τὸ μυστήριον τὸ Χριστόν. Post. ad Thessal. 2. τὸ μυστήριον τὸν αὐτούς. Prior. ad Timoth. 2. τὸ μυστήριον τὸν θεού: Et, τὸ εὐαγγελίον: multaq; alia. Scilicet persuasurus est Sophista, regnum cœlorum, voluntatem Dei, Euangelium, Deum, Christum, impietatem, fidem, pietatem, totidem signa dici. Quid stolidius?

XII. Non feliciter. Neminem enim potuit habere socium tam raro subtilitas. Rupertus, *Sacramentum hoc, id est secretum malum illius est, quod nunc ab oculis eius absconditum est, dum in purpura, & coccino, auroque, & lapidibus pretiosis, & margaritis nitet & fulget: neque nunc interim credere auctor vult, quod mali quippiā sibi euenire possit.* Et paulo ante, *Et in fronte eius scriptum mysterium.* Ergo vel ironice dictum: *veliccirco, quia omnem fornicationis actum, in quo meretrix ista gloriatur, ipsa natura vult esse mysterium, id est, secretum.* Et licet meretrix procacitas predicit, naturali tamen pudor contendit fieri occultum. Haimo, *Videndum quare ipsum nomen mysterium appelletur.* Mysterium quippe occulta res esse dicitur, in qua aliud videretur & aliud intelligitur. *Opera quippe Babylonis quibusdam sunt in fronte, quibusdam in mysterio.* Simpleribus quidem, qui ea peruidere, & intelligere non possunt, mysterium est, quia occulta sunt ei, quia a multititudine reproborum gerantur interius; perfectioribus autem in frontenomen suum ostendit, quia eius omnia opera facile cognoscunt. Et ideo nomen eius in fronte quidem est, sed tamen in mysterio scribitur: quia quibusdam in aperto ostenditur, quibusdam in mysterio clauditur. Ansbertus, *Ne supersticio pallio simulationis obteget falleret incautos, diuina misericordia ex titulo frontis fecit esse sollicitos.* Sed cur tam innumeris ipsa simulationis arte decipit, cum in fronte nomen Babylonis portet, id est confusionis? Nisi quia non omnibus datum est nosse mysterium eius, sicut nec omnibus datum est nosse mysterium regni cœlorum? Lyranus, *Ego dicam tibi Sacramentum, id est, significacionem occultam.*

XIII. Clarares. Sacramentum mulieris, five mysterium, id quod de muliere sciendum erat. Quomodo Sacramentum regni cœlorum, id quod de eo cognoscendum. Et ideo mysterium, quia nondum sciebatur; & ita erat in occulto, erat secretum, quod nisi reuelando nemini poterat innotescere. Emmanuel Sa, *Sacramentum; Græcè mysterium, quasi dicit, quid significet;* nempe vt ne sit ipsa mulier mysterium, sed id quod per eam significabatur. Immune quam procul à Bellarmini proposto. Nam hoc modo, non tantum non est mysterium, nomen specificum Sacramenti: sed ne genus quidem proximum, scilicet, quatenus signa sunt: sed remotius, quatenus occulta (si occulta) & arcana. Imo non quatenus ipsa, ita sunt: sed quatenus illa quæ ab eis significatur: quæ ratio dominis erit accidentaria.

XIV. Posterioris ad Thessalon. 2. legimus τὸ μυστήριον τὸν αὐτούς. *Mysterium operator* (passiu, quod durum; pro peragitur, vt Beza verit longe melius) *iniquitatis.* Vocat autem Apostolus mysterium iniquitatis, (si quid vota valent Bellarmini) *persecutiones Ecclesiæ primæ,* quæ significabant persecutiones excitandas in nouissimis diebus ab Antichristo. Sic enim exponere Chrysostomum, Theophylactum, Ambrosium: omnes.

XV. Omnes, inquit, nimis quam immodeste. Excipiendus erat Theodoreetus, qui hæresis intellexit, per quas Diabolus abducebat à veritate. Excipiendus autor Commentariorum, qui adscribuntur Hieronymo; & Sedilius, qui falsas doctrinas. Et quidem, non quod hæreses, falsa doctrina significarent quicquam: sed quod occulte viam pararent Antichristo. Nos etiam excipiendi. Et inter Papistas, Gagnæus nobiscum, qui ipsum Antichristum appellamus mysterium iniquitatis: & hoc mysterium εὐαγγελίον, cœpisse expleri, sive exerceri iam tum ab initiis Ecclesiæ. Excipiendus Caetanus, qui, *Nominat*, inquit, *integritatem iniquitatum, mysterium iniquitatis.* A quo non procul abit Sa, *Mysterium iniquitatis scilicet plenum;*

plenum: quasi dicat, quæ heretici, ut mysteria venditant, plane sunt nequitie. Quis omnes expositiones donec refutari, non poterit securus concludere nominatum à Paulo mysterium pro signo, sive typo.

XVI. Amplius dico: eos ipsis qui Neronem putarunt à Paulo indicari, non putasse *μυστήριον* dici *άντη τύπος*, *όπουτες*: sed pro arcano, & secreto, nondum reuelato. Neque à me dico, sed ab iphis. A Chrysostomo, Καὶ γέλαστη τὸ μυστήριον, ταῖσιν, ἡ Φωνεῖσθαι, οὐδὲν εἶδεν, ἐδίδασκεν πρατεύειν. Reete dicit mysterium: hoc est, non aperire, sicut ille, neque omni exuto pudore. Et Chrysostomum cum audis, eadem opera Theophylactum audis; audis Occumenum. Ab Anselmo, *Ac si dicitur: tunc Antichristus manifestus videbitur*. Nam in cordibus iniquorum secreta sua iam nunc occultus operatur. *Iam in malis & scitis, qui sunt in Ecclesia, operatur mysterium iniquitatis.* Quod ideo dicitur mysterium, quia videtur occultum. A Caietano, *Nominat, inquit, integratatem iniquitatum, mysterium iniquitatis, quoniam vere arcanum est, & soli Deo cognitum, quantum iniquitatis implenum est ad hoc, ut Romanum imperium de medio tollatur.*

XVII. Quid hoc autem dico? Paolum debui primum & potissimum sui interpretum dare. Is manifeste opponit *τὸ μυστήριον τὸ δόγμα τοῦ πατρὸς*: & quidē bis in breui periodo: *ιετὸν τὸ δόγμα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ*; ut is retegatur suo tempore: *iam enim peragitur mysterium iniquitatis: tantum qui nunc obstat, obstat* usque diu in medio sublatu fuerit, *εἰ τὸ δόγμα τοῦ πατρὸς* *οὐ ἀρετός: & tunc retegatur impius ille.* Sic ad Romanos sexto, *ἀποκλείεται dixit μυστήριον αὐτοῖς στραγγός: revelationem mysterij, quod à temporibus secularibus tacitum fuerit.*

XVIII. Mysterium ergo apud Apostolum nominatum, non à ratione signi, quæ nostra notio nunc est: sed à ratione arcani, secreti, absconditi: quæ nostra nunc esse nequit. Nam Sacraenta Christiana, nihil habent secreti: reuelata enim sunt, sciuntur, cognoscuntur, intelliguntur ab omnibus Christianis: denique retecta, reuelata sunt. Itaque quomodo Antichristus ille, quia mysterium dicebatur ab occultando, tandem mysterium futurum erat, quandiu occultum: tum defitum dicit mysterium, quum apparuerit: ita Sacraenta nostra mysteria dici nequeunt hac notione.

XIX. Habet denique illud ad Ephesios quinto: & quidem efficacissimum, sic enim & sperat, & loquitur. Tribui enim mysterij nomen non Christo & Ecclesia; sed coniunctioni viri & fœminæ. Hoc probari, quia referatur ad id quod erat dictum, *Erunt duo in carne una.* Item, quia perire ratio Apostoli: cui probandum, viris diligendas esse vxores: id autem sic; quia, *erunt duo in carne una;* si magnum Sacramentum in Christo, & in Ecclesia. Hoc vero si ad coniugium nihil attinet, quid quæso Paulus probat.

XX. Nihil superioribus firmius. Primum, si concederem mysterium dici illam ipsam coniunctionem maris & fœminæ, tamen non sequeretur, id quod est in questione. Nam Sacramentum non tantum oportet dici signum, sed etiam sensibile, hoc est, incurrentis in sensu corporeos; ut postea confitabit ex virtute concessis. Atqui ea vaig, nullum sensum afficit exterrum: cum tota sit in voluntate, id est, animorum consensu: vnde dictum, *Nuptias consensu, non concubitus facit.* Alioquin, non scortatio tantum esset matrimonium, indequæ Sacramentum, sed etiam bestiarum coitus, in quo repetitur quicquid corporale est in coniugio. Quare nondum à Paulo mysterium eo sensu nuncupatum esset, quo usurpat in vsu vulgari Christianorum, quum, sive duo, sive septem Sacraenta dicuntur mysteria.

XXI. Sed enim, ipsam illam coniunctionem masculi & fœminæ mysterium dici, non tam facile Bellarminus auferet quam speravit. Non enim permittent, ut ante monui, Erasmius, Caietanus, Vasques. Non permettit Paulus, omnium locupletissimus testis. Is, cum persuadere vellet viris amandas esse vxores; probauit, quia Christus amet suam Ecclesiam: tum concludens: *Propterea, inquit, derelinquit homo patrem at matrem, & agglutinatur uxori sua: & erunt duo in carne una.* Mysterium hoc magnum est: loquor autem de Christo & Ecclesia. Hic primum: Ergo, inquam, unitas Christi & Ecclesiæ signum est: potius unitatis viri & mulieris. Nam hæc ab illa significatur, id est, concluditur: scilicet, sicut ab esu & potu concludit incorporatio nostri cum Christo: non contra, ab incorporatione nostri cum Christo, aut significari, aut concludi solet claus potusve panis & vini.

XXII. Deinde illud, *Dico autem in Christo & Ecclesia:* correctio est Rhetorica, ambiguitati tollenda. Re vera enim, si esset nihil dictum, quam, mysterium hoc magnum est; proclius intellectus esset, ipsam illam unitatem viri & vxoris dici mysterium. Sed quia duas unitates proposuisset Apostolus, vnam illam viri & vxoris, alteram Christi & Ecclesiæ: ne anceps relatio: imo ne Papistarum ab hac ambiguitate fallacia, cuquam imponeret, declarauit Paulus, quid haberet in mente: magnum se ergo mysterium dicere, unitatem illam alteram Christi & Ecclesiæ. Neque aliter acceptum à Veteribus, quod suo loco sumus vñs.

XXIII. Verum, id mysterium (inquit Bellarminus) refertur ad illud, *erunt duo in carne una.* Esto, inquam: sed id ipsum mysterium dicitur, non in viro & muliere: sed in Christo & Ecclesia: id est, non quatenus declarat virum & mulierem, vnum esse: sed Christum & Ecclesiam. Dicam clarius. Vtrumque dicimus, & manducari panem, & manducari carnem Christi: at illud non est mysterium, sed hoc: sic vtrumque dicendum, & virum & uxorem esse duos in carne vna: & Christum Ecclesiamque esse duos in carne vno. Illud nullum est mysterium: sed hoc denique à Paulo merito dicitur. Ocumenius ὁν τῷ Χριστῷ ιτεῖ πλέοντες οἴδας δίδοντες, οἱ πεπειρασμένοις, οἱ περιγράφοντες τὴν οἰκουμένην, οἱ πειρατοὶ οἱ δύο εἰς τὸν μητρόν. Quia cum licet Christi permanere in propria gloria, humiliavit se homo factus, ut agglutinaretur Ecclesia: & facti sunt duo in unum Spiritum. Anselmus, *Sacramentum hoc magnum est, de coniunctione Christi & Ecclesiæ.* Hoc si verum, ergo mysterium appellatum est res significata, non vero res significans. Quare non est mysterium signum, ut vñt Bellarminus.

XXIV. Sed, si ad coniugium nihil pertinet, quid quæso, Paulus probat? Quid dicis, inquam? Illud nec mysterij nomen: an illud potius, *Duo in carne una?* Nam si hoc; quis negavit ad matrimonium pertinere? Sed tu tibi potius singlis monstra, quæ debelles. Otiosè. Sit autem alterum: tum ego coniugium si ad coniugium pertinet, quid quæso Paulus probat? Nam à signis, fa-

Tom. IV.

miliare est probare rem significatam; non contra; vt iam dixi, ab esu & potu concludi incorporationem nostri cum Christo; non vicissim ab hac incorporatione, esum & potum. Ratio magna: quia nihil demonstrandum per obscurum: signa autem oportet esse clariora rebus significatis: & hæc maxime, de quibus agimus: quandoquidem sensibilia sunt. Porro non erat Paulo propositum, demonstrare unitatem Ecclesiæ & Christi, per unionem viii & vxoris, per unionem Christi & Ecclesiæ.

XXV. Verum, quid si hoc non pertinet ad probandum? Hoc, inquam, mysterium hoc magnum est. Et sane pertinet potius ad illustrandam probationem; in qua vñio illa Christi & Ecclesiæ significata erat per verba illa matrimonij. Vt sensus sit his verbis, quibus conflat matrimonij natura, significari magnum mysterium, illud videlicet in Christo & Ecclesia; Sic enim Chrysostomus, *ἀρχωγὸς* interpretatur. Est autem aliud *ἀρχωγὸς*, aliud signum sacramentale.

## CAPUT V.

De nomine Sacraenti Latino.

I. **N**ihil Hebraicè, nihil Græcè promovit Bellarminus. Plusne Latine? Omnia, inquit, Sacraenta significata (& enumerata fuisse quinque meminimus) nostris Sacraentis conuenient. Prima significatio, quæ Zuinglio placuit, quia per ea nos vere oppigneremus Deo. Secunda, quæ Caluino arrisit, quia eidem nos obstringamus ad obsequium; atque ille se nobis ad protectionem. Tertia, & quarta, quia sunt Sacraenta nostra omnia sacra, & arcana, nec aliis facile prodenda. Quinquam has quatuor fatetur non esse proprias, sed communes aliis rebus plurimis. Quinta denique, quia Sacramentum sic ceremonia initians, consecratisque hominem Deo: sive, quod sere id est, signum rei Sacraæ, sacrantis & initiantis hominem. Arque hanc esse propriissimam.

II. Ergo, inquam, *εἰ τὸ εὐαγγέλιον* contra Zuinglium disputatur, & Caluinum. Nam ii nunquam negarunt aliquam esse significandi rationem secundum quam usurpari possit Sacraenti vox non tantum de duobus Baptismo, & Eucharistia: sed etiam reliquis apud Papistas huic additis catalogo, aut etiam aliis pluribus. Imo fatente Bellarmino primam Zuinglius agnouit, Caluinus saltem secundam. Vnde igitur tanti clamores? tanta accusationis ab initio vehementia: vt nunc tandem desineret in foedam contradictionem? Nam hæc profecto contradictrio est, Zuinglium, Caluinum improbat id vocabuli usurpari: & Zuinglium, Caluinum, aliqua saltem ratione admittere.

III. Denique fatetur Bellarminus in quatuor primis, nihil sibi esse praesidii: quandoquidem negare nequeat longe patere ultra hæc, sive duo, sive septem capita: de quibus nunc disputatur, seclusis reliquis omnibus. Addimus, illud de noti facile prodendis, non haberi ex vñlis Scripturis: imo esse contra Scripturas, vt paulo ante fuit annotatum. Enimvero, si mysterij vox ea notione Scripturis probaretur, tum Christi incarnatione non esset appellanda mysterium: quæ tamen & mysterium dicitur, & magnum mysterium ab Apostolo: & prædicatum in mundo. Quod si in magno illo mysterio, absurdia illa significatio est; in quo tamen multo magis videbatur admittenda nam, si omnia mysteria silentium postulent, certe maxima maximum: sequitur multo minus vigendum, aut omnino vñlam eitis habendam rationem in reliquis.

IV. Sed quinta saltem, inquit, est propriissima. Quomodo? Ad equarem: vt & omnia quæ in huius nominis censum veniunt, ob eam causam sic dicantur: & contra quæcunque sic dicuntur, sint eiusdem census? Nam ea ratio eorum nominum, quæ propriissima sunt, vt omnibus, solis, & semper conuenient. Atqui hoc alienissimum à vero.

V. Nam primo, ea nulla est vocabuli aut etymologia, aut vis: sed aduentitia quædam, longèque petita ratiocinatio. Clarius dico. Non quia Sacraementum significaret signum, ideo dictum de his rebus est: sed contra, quia dictum de his rebus, ideo definitum est signum: etiam si propter aliam causam initio dici cœptum sit. Quomodo non quia Eucharistia nomen Sacraementum significet corporis & sanguinis, ideo nostra hæc ceremonia, appellata est Eucharistia; sed potius quia hæc ipsa ceremonia appellata est Eucharistia; & est Sacraementum corporis & sanguinis: ideo Eucharistia jam passim definitur Sacraementum corporis & sanguinis Christi. Neque quisquam sanus dixerit propterea bene appellari Eucharistiam, quia sic eiusmodi Sacraementum. Distat enim ratio rei, à ratione nominis: & ea ratio rei est alia autem quædam nominis.

VI. Secundo, quid sibi non permittat ille, qui pro eodem sumat, ceremoniam initiantem, consecrantemque; & signum rei consecrantis, initiantis? Nam si ceremonia ipsa initiat, sacratque: ergo ceremonia est res sacrans, atque initia. Itaque si Sacraementum est signum rei sacrantis, initiantis: erit Sacraementum non ipsa ceremonia, sed signum ceremoniæ: quod ego quidem hæc tenus nunquam: Rursus, si ipsa res per signum significata, ea est quæ sacrat, initiatque; & Sacraementum propterea dicitur à sacrando: hæc autem res sensibiles propterea Sacrauentum, quia signa sunt factantia rei: ergo Sacraenta nomine signis contulerint figurata, non autem propriæ: & genus dicitur de sua specie, aut species de suis individuis: quod ego rursus nunquam audieram.

VII. Tertio. Si Sacraenta dicantur: eo quod initiant, consecrant: & eo quo Sacraenta sunt, etiam signa sunt: ergo eas res oportet nisi initiati consecrare, quarum illa signa iuntur. Quid ergo? Suntne Sacraenta signa hominum, qui iis initiantur, consecrantur? An vero initiant, & consecrant ea, quorum signa sunt, puta corpus & sanguinem Christi? Videat Bellarminus.

VIII. Quare hoc tandem conjectum est, nullo arguendo hæc tenus probatum esse, ipsum hoc Sacraenti nomen, aut ab initio debuisse transferri in eum vñsum, quem nunquam habet peculiarem, vt ei videatur natum: aut etiam deinceps necessario retinendum: peccare ve quicquam in fident Christianam, inque pietatem, qui libet de eo suam sententiam pronuntient: quod Zuinglius fecit: fecit Melanchthon: Caluinus fecit: aut denique

3 eos

eos non impie peccare contra charitatem, qui pios viros hoc nomine tam graibus calumnii onerent huius libertatis causa.

de Valentia in Thomam, tom. 3. disp. 3. gener. quæst. 1. Vasques in 3. Thomæ disput. 12. 8. & 12. 9. item 13. 0. & 31. & aliquot. Suares de Sacramentis disput. 1. & seqq. Contarenus de Sacramentis lib. 1.

## CAP. VI.

## De definiendo Sacramento.

I. Hactenus de Sacramenti nomine: deinceps de re ipsa. In qua prolixissima materia adeo ut nullum sit Religionis caput, in quo se se magis exercuerit Sophistice: non tantum, ut oppositas sua superstitioni sententiae oppugnaret: sed etiam, ut intra seipsam multa inquireret superflua: ex media philosophia repetita; ideoque liberæ & inspectionis, & definitiois.

II. Sacraenta, noui tantum numero multiplicantur: sed etiam specie, aut quasi specie distinguuntur in Vetera, & Noua. Nam, etiæ hæc nomina desumpta sunt à tempore, tamen in rebus ipsis longe plus habent discrimen, quam ut mera circumstantia sit. Illa sunt quæ ante Christum instituta fuere: Hæc vero quæ post eius aduentum Christianis solis tradita. Papistæ tamen in inquirenda Sacramenti definitione, vetera negligunt, solis nō nisi intenti; imo, si qua definitio vniuersitatem complectatur utraque: hoc vnum argumentum legitimum existit naturæ ei reiicieundæ: sic enim apud Bellarmum, Augustini definitio summouetur, eo quod Sacrificia sit complexa. Quod certe factum non oportuit. Nam, etiæ vetera defierunt jampridem: tamen Theologum necesse est ea quotidie manibus terere: itaque etiam cognitissima habere. Denique pars stupiditas est, ac si quis primos homines illi omnes jampridem nullos, nolit in homine definiendo illo aut loco esse aut numero.

III. Sed enim definitione Sacramenti, postremi, recentissimique Theologi magnis conatibus inquisierunt: qui Veteribus labor fuit vel perfunditorius, vel superfluus. Nam ab iis definitio nullam habemus nisi ab Augustino: atque hanc ipsam minime gentium accuratam. Causam fuisse reor: quod nondum Sacramentum esset certo constitutum tanquam proprium huius generi, multo minus speciei nomen: etiæ interdum non nihil obseruari queat, quod accedit. Nam erat alioquin Dialecticæ non imperperitus Augustinus, nec indiligens tractator: imo interdum huiusmodi minutiarum affectator. Itaque ego certe non dubito, si tam distinctum illi separatumque nomen fuisse, quam fuit ex quo tyrannidem suam obtinuerunt Scholastici; accuratiorem ipsum etiam definitionem fuisse posteris relataurum.

IV. Scriptis igitur Augustinus, 10. de Civitate Dei cap. §. *Sacrificium visibile inuisibilis sacrificij Sacramentum, id est, sacrum signum est.* Item Epist. 5. *Signa, quum ad res diuinæ pertinent, Sacraenta appellantur.* Hinc Scholastici colegerunt, ut videre est apud Bellarmum, & Gregorium de Valentia, & Suares, & alios, definitionem, *Sacramentum rei sacra signum:* quam aliter expresserunt, *Invisibilis gratia visibilis forma.*

V. Sed hanc definitionem negant hodie omnes Papistæ verbis esse exactam, nisi productis in eas notiones, quas pro arbitrio libuit affingere: & varie, prout se quisque putat arte valere, vel certe occupatum gerit animum præiudicis. Bellarmus, *Hæc definitiones, si accipiuntur ut verba sonant, imperfecta sunt: ramen si accipiuntur, ut sonant secundum sensum & intentionem Ecclesiæ, & Doctorum, bona sunt, & legitima.* Gregorius de Valentia, *Festendum est hanc definitionem, non propter solam nativitatem vim verborum, ex quibus illa constat, bonam, atque exactam esse: sed propter significationem ad quam intelligentia, & interpretatione Doctorum iam accommodauit ea verba.* Quomodo autem accommodauit: *Siquidem, inquit Bellarmus, per signum intelligunt, signum sensibile, insitum, practicum, rei signata similitudinem gerens.* Per rem sacram intelligentiam iustificantem.

VI. Verum Catholicis iampridem pro nihilo est, quod autotitate sua definiunt Doctores Papistici, sive eorum Ecclesia. Sed hic, ut omnia raseam reliqua, quorum prolixior disputatio est; tamen constat eam accommodationem, ut loquitur Valentianus, sive intentionem, ut maluit Bellarmus, esse præter Augustini mentem, qui longe ultra Christiana Sacraenta, Sacraementa prodixit & nomen, & rem: atque adeo hanc ipsam definitionem voluit esse communem Sacrificiis externis, quæ nulla sunt Christiana: quæ tamen obiectio fuit Bellarmino contra eam definitionem: *Non recte faciunt, inquit, qui pro hac definitione defendenda nimium altercantur: præsertim cum Sanctus Augustinus de Sacramento loquatur tam ampla significations, ut etiam sacrificium comprehendant.*

VII. Post Augustinum, & longo quidem intervallo, ac tunc maxime, cura vna cum rebus mutata fuit vocabuli significatio, Theologorum operas valde occupauit hic definiendi Sacraenta labor. Successus eisque fuit, pro animi conceptu. Vnde factum, ut in tanto sententiarum æstu, nulla possit definitio tanquam certa, fixaque & rata, constitui. Itaque omnibus omisssis, tam iis, quæ Catholicorum sunt, quod à Papistis non approbentur: quæ, quæ à Papistis concinnata, quod à Catholicis admitti nequeant: certum est disputare de re ipsa: ut singulis decursis capitulo sum concessis, tum controversis, & profidei necessitate confirmatis, infirmatisve, secure posse definitio confirari.

VIII. Quos in eis versatos exercitio legimus, hi fuere. Caluinus Institut. lib. 4. c. 14. Melanchthon in Loci Commun. titulo de Sacramentis. Musculus in Loci, tit. de Sacramentalibus Signis in genere. Henricus Bullingerus Decad. 5. serm. 6. Theodorus Beza Quæst. & Responsion. parte altera. Petrus Martyr. Locorum Communium classis 4. c. 7. sive in 4. caput ad Romanos. Zacharias Ursinus in Thesibus de Sacramentis, & in vera doctrina de Sacra Cœna, c. 1. 6. Martinus Chemnitius Examinis part. 2. Valentinus Heliopeus Zizani libri de Sacramentis & tota re Sacramentaria tract. 1. Polanus in Syntagmate Theologicum lib. 6. c. 49. & duabus propositis.

IX. Papista Ioannes Gropperus in Enchiridio Colonensi tit. de Sacramentis. Catechesis Concilij Tridentini ad Patochos titulo de Sacramentis. Lindanus Panopliæ lib. 4. c. 5. Dominicus Soto in 4. Sententiar. distinct. 1. q. 1. Franciscus Horantius Locor. Catholicor. lib. 7. c. 1. & 2. Bellarmus tom. 3. controv. 1. Ioannes Eckius de Sacramentis hom. 1. 2. 4. & 5. Gregorius

## CAP. VII.

## De Sacramentis ante peccatum.

I. Quidam nullus nobis præ oculis esse potest definitione, quæ vñquam tanquam fundamento sequentium controveriarum recessit, vel inductione vti, vel hypothesi communis, qui mos fuit omnium philosophorum. Imo omnium, qui vñquam amarunt in disputando non erem verberare. Nam & cum habent singula individualia, non est difficile synthetica methodo deuenire ad vñiuersales conceptus: & quæ ex principiis communib[us] deducuntur conclusiones, vehementis sunt efficacitatis, nec facilem admittunt.

II. Sunt quidem nobis iam distincta Sacraenta in ea quæ ante Christum, & quæ post Christum. Sed ante Christum fuit geminum tempus; vñ ante peccatum, quem statum appellant innocentia, cui alterum tempus succedit: atque hoc ipsum geminum; vñutum quod appellant legis naturæ, alterum fœderis antiqui. Quæritur de statu innocentia; vñrum Sacraenta ha-

buerit. 111. Habuisse, Caluinus posuit pro certo: *Sacramentum nomen, inquit §. 18. omnia generaliter signa complectitur, quæ vñquam hominibus mandauit Deus, ut certiores, securosque de promissionem suarum veritate redderet.* Ea vero in rebus naturalibus non vñquam extare voluit, non vñquam in miraculis exhibuit. Prioris generis exempla sunt, ut cum Adam & Eva arborem vita in arboronem immortalitatis dedit. Et cum celestem arcum Noe & eius posteritatis in monumentum statuit, posthac se diluvio non dissipaturum terram. Polanus, vir doctus, ruris dicitur affectator nimius. Sacraenta distribuit, ut sint alia fœderis spiritualis, alia corporalis: isthæc ad confirmandam promissionem corporalem; ut Iridem, Vellus Gedeonis, Vmbram scioterici regressam, & si qua similia. Illa ad obsignandam promissionem vitæ æternæ: hæc, alia fœderis operum, alia gratia. Illa in statu primævæ integratatis, nempe vñtrumque arboreum Vitæ, & Scientiæ.

IV. Ego, etiæ non probem tam late proferri Sacramenti nomen, ut omnia complectatur signa à Deo data hominibus: ne pertinentia quidem ad res diuinæ, quod Augustinus vñtus dicte: tamen non video, quid esse potuerint arboreis illæ, nisi Sacraenta fuerint. Neque enim ipsas propter seipsas constitutas crediderim: ac si hominem sua possent natura perficere; id est, vel immortalitatem dare, vel scientia. & quidem tanta, mentem illustrare. Nam si arboreis: ergo infra non homines tantum, utpote rationis prorsus expertes: sed etiam animalia, quia ne sensuum quidem capaces. Quod si neque propter se, neque ex sua natura: certe & propter aliud, & ex institutione. Quid ergo alienum habuerint à natura Sacraentorum? Nam certe tum immortalitas, tum scientia, & hæc maxime in eo statu, non potuerunt non petinere ad animam, imo totius hominis beatitudinem, qua etiæ nomine, nominis; ratione differat à salute quam nunc dicimus, tamen re differre non potuit. Mitro alias Sacraentorum proprietates, quæ nondum sunt constitutæ. Certe Augustinus nobis præiit; 8. de Genesi ad lit. c. 4. Erat ergo & lignum vita quomodo Petrus Christus: nec sine mysteriis rerum spirituallium corporaliter presentatis, voluit hominem Deus in paradiso vivere. Erat ei ergo in ligno ceteris alimentum, in illo autem Sacramentum.

V. Quid hic Papista? De iis arboreis, nihil illi quidem, quod viderim, quodq; huic referri queat. Sed de statu innocentia dupliciter disputant: primum de eo, qui fuit ab Adamo condito; ad Adamum lapsum. postea de eo qui futurus fuisse siis nunquam lapsus fuisse. Et Thomas quidem p. 3. q. 61. art. 2. *Dicendum, inquit, quid in statu innocentia ante peccatum Sacraenta necessaria non fuerunt.* Breuter, ut solet, & ipso quæst.

VI. Sed in iis paucis verbis acutiores posteri, & quibus vel in scirpo nodus comprehenduntur, geminam ambiguitatem explicant: priorem necessitatibus, quo nimirum sensu dicta sit. Et consenserunt, dici, *non pro necessario simpliciter, verba sunt Vasquis, sed pro necessario congruentia tantum.* Vnde sequitur doctoris Angelici (sic enim Thomam indigent) hanc fuisse mentem, ut negaret congruere statui innocentia institut onem Sacraentorum.

VII. Altera ambiguitas, quo sensu status innocentia nominatus fuerit. Et abeunt in diuersa, ut videre est apud Suares, & Vasques in eum locum. Nam Caeteranus interpretatur præcise de statu qui fuit actu ante peccatum: at Dominicus à Soto, non de hoc tantum, sed etiam de eo qui futurus erat, si non cecidisset Adam. Nec ipsis Iesuitis non abitum in partes. Nam Caeteranus sententiam tuetur Vasques: Suares vero alterum sensum pronuntiat sine dubio, & simpliciorem, & vetiorum.

VIII. Nobis primo iudicalum videtur inquirere in eum statum, qui neque futurus sit, neque vero etiam vñquam fuerit: Itaque laudabilis Thomam continuuisse sese in terminis illis simplicioribus. Quanquam obtinere non potuit, suam admittamus sententiam. Nam, qui existimamus vitamque arborem fuisse Sacraentum, dare non possumus, aut fuisse ei statui Sacraentorum institutionem non congruam; aut omnino nullam fuisse: quo ipso preiudicatur in alterum etiam illum statum imaginarium: si quid cuiusquam fano vacaret in cum inquirere. Apud quos autem ad factum conserfet, necesse est oppositas rationes esse nugatorias: quod res ipsa docebit in numeratione.

IX. Sed prius Vasques amouendus, negans indefinite questionem intelligentiam, vñrum aliqua omnino Sacraenta futura essent: sed contractius, vñrum hæc essent futura, quæ nunc hodie sunt in Ecclesia Christiana. Quod commentum, quis sine cachinno audire queat? Nam neque cuiquam præterea venit in mentem: & argumenta quibus Thomas pugnauit, eiusque seqüaces, vñiuersaliter omnia Sacraenta oppugnant; aut certe nulla oppugnant. Tum autem, quid profuerit exclusisse Sacraenta. Noui, potius quam Veteris Testamenti, ut hæc exempli gratia nominem? Enimvero, si hoc illi pertinaciter sedet animo, fruitor sane suo iudicio: nos in re ipsa ne sperato aduersarios prolixe concessuros, non posso peccato, non fuisse futuram necessariam eandem salutis & economiam: quod

quod vel cæcū palperit. Sed omisso Vasque, non tam facile veniam daturi sumus reliquis, qui vniuersaliter omnem excludunt rationem Sacramentorum.

X. Thomas sic argumentabatur Medicina nō est necessaria nisi ægrototo. At Sacraenta sunt quedam spirituales medicinæ, quæ adhibentur contra vulnera peccati. Ergo non fuerunt ueces statu ante peccatum. Pergit. Ratio accipi potest ex rectitudine status illius, in quo superiora inferioribus dominabantur, & nullo modo dependebant ab eis. Contra hunc autem ordinem esset, si anima perficeretur, vel quantum ad scientiam, vel quantum ad gratiam per aliquid corporale, quod sit in Sacramentis. Etideo in statu innocentie homo non indigebat Sacramentis.

XI. Sed utrumque argumentum facile dissoluitur. Ægroti enim alij potentia, alij actu, hi qui reapse morbo cuiusmodi in hoc argumento omnes homines post peccatum ingressum in mundum. Illi vero, quibus natura in est in morbum inclinans, sive in quorum natura principium est morbi, sive propinquum, sive remotum. Iis, qui neutrō modo ægroti sunt, concedimus, nec medico opus esse, nec medicina. Sed iis solis opus esse, qui actu ægrotant, constanter negamus. Imo dicimus medicinam aliam esse quæ pellat morbos inductos; sicut que preueniat, impeditque inducendos. Illam igitur iis necessariam, qui ægrotant, & quidem solis, sed hanc iis non incongruam, imo necessariam, qui potentia.

XII. Porro Adamum ante peccatum, nō ægrotasse, concedimus; quia hoc, actum dicit, non potentiam, sed ægrotum fuisse potentia, ipse docuit euuentus. Nam qui reapse incidit in peccatum, profecto negari nō potest habuisse principium, saltem remotum, huius morbi. Et sane habuit arbitrium liberum, a quo nemo non fatetur ortum esse morbum. Rectum illud quidē, nec villo infectum peccato, sed mutabile, quod sufficit. Nec spero negatueros eos, qui disputerint. Imo assentiant ab ipsa creatione esse rebellionem carnis in homine. Qui quidē iam actus est, nēpē potentia propinquā. Quod si potuit homo positus in statu innocentie, fieri nocens, i.e. incidere in morbum, cur nō fuerit ei necessaria, id est, congrua medicina, quæ præseruationi prospiceret?

XIII. Sacraenta fateor posse in medicinis numerari, quanquam nulla è necessitas nominis. Et ea quidem, quæ post Adamum lapsum instituta, omnia ad curam pertinere morbi iam actu gressantis. Sed nulla institui posse alia, quis iussit? Vnde Thomas dicit: aut dicenti, si dicat, cur nos oportet inexplorato assentire; aut assentari potius?

XIV. Sed in eo statu, superiori a nullo modo pendebant ab inferioribus. Pendebant: Quo sensu? An, vt sensibus nullis opus haberet intellectus Adami ad suos vlos motus? An vero, vt ne obediret ratio affectibus inferioribus, in consultando de rebus sibi ab iis sensibus propositis? Hoc posterius esto sane. Nam, et si videntur, ne sensus quidem externi nō functi suo officio, ut res, quales essent, tales repræsentarentur; vt eis tuto posset mens acquiesce-re, (atque adeo in ipsis peccati principiis, videatur non à sensibus exterris delusa; non enim falsum, fructum arboris fuisse pulchrum visu, sed induſſeratio cinationibus suis nimium.) tamen res ipsa docet perfectionem humanae naturæ in eo esse, vt ratio imperet inferioribus omnibus potentias, atque etiam motibus, nec verum est, non creatam humanam naturam in sui perfectione. Verum non esse congrua, nō esse utilia Sacraenta, etiam tum, cum non subiiciantur superiora inferioribus, nondum demonstravit Thomas, aut pro Thoma quisquam. Imo non satis est non subiici, quin opus est insuperne in posterum subiiciantur, huic autem rei possunt utilia esse Sacraenta: nam & aduersarii ipsi, non alio titulo in Sacramentorum numerum suum inferiunt confirmationem. Et sine dubio, sic utiles erat utraque arbor, quandoquidem à Deo instituta, & his instituta verbis, saltem altera: Quandounque comedenter ex ea, morte morieris: quæ verba manefesto in futurum consulunt, & quidem sic, vt ne induceretur morbus, qui nondū esset.

XV. Quod si nullo modo opus habuisset exteris sensibus intellectus: fateretur inutilia fore Sacraenta: quæ nulla sunt, nisi mouant sensus exterios, aperte falsum. Nam saltē auditus fuit visui, cum alloqueretur eum Deus; ipse etiam responderet. Visum etiam, quis negat, qui legitur deductus ad eū fuisse cunctas animates, יְהוָה כָּל־בָּנָיו Gen. 2. vt videret, quomodo nuncupatus esset: & Euam primulum creatam, fuisse ei ex visu cognitam: tum autem vidisse Euam, pulchram esse, & oculis desiderabilem arborem, Gen. 3. Quod si estatim est aliquid, profecto etiam gustus fuit aliquis visus. Quod si auditus, visus, gustus, non fuerint stupidis; cur reliqui? At si sensibus mens vtebatur, mouebatur Adami, cur inutilia fuisse Sacraenta, aut incongrua?

XVI. Sic Thomas. Suares concedit non fuisse non congruens statui innocentiae Sacraenta institui: sed utlita instituta fuisse in certum pronuntiat: quia neque reuelatum sit a Scriptura, neq; traditione acceptum. Tantummodo verisimiliter negari, dupli argumento, tum quia nusquam mentio utlita institutorum: tum quia breuissimum fuerit tempus eius innocentiae: vt vix potuerit locus esse Sacramentorum visui: & Deus sciret instantē lapsum.

XVII. Mollius iste quidem, quam Thomas, & qui Thomam sequuti. Nos si de facto constaret nullum esse institutum; aut etiam non constaret utlum esse institutum, non anquireremus utrum conueniret institui: cum iū rebus tum omnibus, otiosæ; tum sacris, suspectæ; sicut, & periculosæ; videantur omnes curiosæ; quæstiones; quibus tum visus, nullus, tū fuisse propositus, sapere supra quam scriptum sit. Sed, qui utriusque arboris institutionem legimus, neq; aliter possumus concipere, quam utrū generalē Sacraenta tum doctrinā, non cunctam dicere Sacraenta fuisse Adamo cōmēdata.

XVIII. Atque ita prior Suares ratio refellitur. Non potest enim nulla mentione esse Sacramentorum, si utraque arbor Sacraentum. Nisi forte in nomine latus sit. Sed hic, cui bono? Sic enim nullum concludi posset institutum in Nouo Testamento nullum in Veteri: cum in neutrō utlum sit nomen Sacraenti. Sed sufficit res ipsa. Sicut, et si nusquam dicta sunt duo testimonia; tamen, quia aliud, & aliud, duo sunt: & in Scripturis legamus testimoniū aliud, & aliud, certo concludimus in Scripturis esse duo testimonia.

XIX. Alteratio à breuitate temporis, est etiam sibili. Concedimus sane tempus fuisse breuissimum: concedimus sciens Deum impudentem casum: sed non fuisse aut institutum, aut instituendum utlum Sacraentum, negamus. Etenim valet ea ratio in utraque arbore, etiam si constaret non fuisse Sacraenta. Nam quantulum id tempus fuit, vt experimento constaret vis utriusque, aut si non utriusque, saltem alterius ad æternam vi-

tam? Et tamen constat institutio: & quidem à Deo. An quequam sit inutiliter à Deo?

XX. Hactenus refutatus esto Suares. Cæterum Archangelus Rubeus in opere Sacramentorum, distinet prima, statim initio, oppositam Thomæ sententiam ex diametro propugnat: & in statu innocentiae, utroris sensu sumpto, fuisse reapse Sacraentum, prolixa disputatione conficit, instans vestigiis sui Hugonis. Atque id Sacraentum indicat Matrimonium Papistice. Sed hoc suo loco.

## CAP. VIII.

De Sacramentis in lege nature.

I. Dilege naturæ altera quæstio est, utrum scilicet aliqua fuerit Sacraenta ab Adami lapsu, ad institutam usque Circumcisionem. Caliginum audiuius indicantem Arcum cœlestem, rem naturalem, pro Sacraento institutam.

II. Cui ego quidem nolim temere contradicturn. Sed admoneo tam latissima ei opus esse significatio: illa, inquam, quæ Augustino fuit, cum haurauit signa, quoties ad res diuinæ pertinerent, appellari Sacraenta. Quia negare nemo potest, arcum fuisse signum: nemo item in rem sacram, rem diuinam fuisse, ad quam referetur. Nam utrumque constat Genesios nonno: *Hoc est signum foederis; quod ego constituo inter me & vos. Certe non signum est: & non fœdus Dei; res diuina: Tum autem institutio non ab humana autoritate: Deus enim is erat, qui se constituere diceret. Denique eadem illa phrasis usurpat Genes. 17. Et erit in signum foederis inter me & vos.*

III. Sed dicam libere; paulo alienius videri, si minus à Sacramenti nomine, saltem ab instituto nostro. Nam hoc genus signi institutum est, primo non in partem villam religionis; aut villam ceremoniam: sed tantum in *promissionis* promissionis. Cuiusmodi nulla Sacraenta dari possunt. Nam etiā in paradiſo, utraque arbor ceremoniam habebat, & usum, altera edendi, alta abstinendi. Præterea, nunquam fuit peculiare Ecclesiæ, sed commune omnibus hominibus. Tertio, promissio addita, non est de re aliqua, quæ ad religionem propriæ pertineat: sed tantum oblique; sicut Paulus dicit; pictari popolos esse promissiones tum presentis, tum futuræ vitæ.

IV. Tuitus sacrificia putem posse in hunc cœsum venire; quibus usum constat Abelem, post etiam Noachum, & Melchisedecum, & Iobum. Nam etiā horum nullo diserto loco legamus institutionem à Deo; tamen non videtur dubitandi locus, fuisse à Deo instituente. Fuere enim solennes ceremoniae: ac fortasse sola tempore. Fuisse autem legitimam summam religionis exercendæ ab institutione mere humana; reclamat, tum status innocentiae, tum deinceps in quocunque statu legitima forma cultus diuinæ. Nam etiā nō negem ab hominibus nonnullas esse institutas ceremonias, tamen res ipsa clamat fuisse potius appendices cultus sacri; & longe abfuisse à summa. Et vero quid obstat, quoniam hic argumentum valeat, quo usus Bellarminus in disputatione de Confirmatione, c. 2. Quemadmodum etiam hic in terris, cum famulus aliquid agit, quod non potest nisi iussu Domini, & non est stultus, omnes intelligunt eum habere mandatum, etiam si non dicat: sic concludendum confirmationem usitatum ab Apostolis fuisse institutum à Deo?

V. Non fuisse autem nūdas ceremonias cultus diuinæ, sed habuisse rationem significandi; primum ab Augustino habemus, qui assertuit sacrificia extera, esse signa interorum. Deinde consumptio ipsa rerum oblatarum: & nominatim cedes animalium; videtur neq; proclamate, id ipsum, quod obseruatur in sacrificiis legis Mosaicæ, videlicet propitiationem peccatorum: quam & historia Iobi diserte nota.

VI. Papista ne hic quidem affectate subtilitatis, id est, in aperte curiositate sunt oblii. Non enim quæsiunt utrum ex verbo Dei constet aliqua fuisse: imo negant omnes: nam sacrificia non alio referunt, quam ad cultum religionis: sed verisimilitudines alias atque alias sectantur. Itaque etiam valde variant.

VII. Greg de Valentia putet. 1. q. 1. Dicō, inquit, posse peccatum pro omnibus temporibus, atque etiam populus Gentilium fuisse aliqua Sacraenta proprie, primo quoniam vel omnes, vel præcipue rationes, pro conuenientia Sacrauentorum, pertinent etiam ad illud tempus, & illos populos. Secundo, quoniam constat illo tempore legis natura, & in illis aliis populis fuisse Sacerdotes, ut Melchisedec, & Iob, qui sacrificabat affidue pro peccatis filiorum. Apostolus autem generatim affimat, omnem Pontificem seu Sacerdotem constitui, ut offerat sacrificia pro peccatis. In feme & paucis res tota huic leuite definita est perspicue.

VIII. Alij longe cauti, & quasi inter spinas distinguunt Sacraentum in remedium peccati originalis infantium, à reliquis Sacraentis, & Vasques in art. 3. q. 61. De signo in instituto pro parvulis non est omnium concors sententia. Scotus & Durandus assertunt ad iustificandos parvulos ante legem scriptam, & circumcisionem, non fuisse satis fidem parentum, & adultorum, sed etiam fuisse necessarium signum aliquod, sicut quo fides illius non prodebet. Et iuxta horum opinionem necessario fatendum est, eo tempore fuisse proprie Sacraentum aliquod à Deo institutum. Communis tamen & vera opinio est, fidem solam sine alio signo exteriori, satis fuisse ad iustificandos parvulos, tamen si credibile sit, parentes aliqua signa pro applicatione sua fidei ex deuotione tantum effectu, ab ipsa villa institutione, & necessitate, adhibuisse. Huic autem sententiae confirmant, quæstionem dicavit integrum 165. in Thomæ 3.

IX. At contra, Suares sect. 3. disp. 4. Dicendum est in lege naturæ fuisse quoddam Sacraentum ad iustificationem parvulorum, & remedium originalis peccati institutum, quoniam ex diuina institutione non fuerit determinata ceremonia, seu actio sensibilis ad significandum imposita, sed ex hominum arbitrio ad certum actionum modum definitur. Vid. n. 1. ut contradicat Vasques. Sed vide inconstantiam. Sacraentū aliquod institutū est à Deo: ceremonia nulla determinata à Deo. Quis capiat? Sacraentū institui, & ceremoniam non determinari? & que dixerit, loquutū esse Deum, & tamen vocem nullā protulisse. Nam æque Sacraentū genus est ceremonia, & vox loquutionis.

X. In reliquis Sacraentis par inconstantia. Diversi sunt, inquit Suares sectione quarta, D. Thomas discipuli. Cano enim docet fuisse varia Sacraenta in legi natura. Aliorum vero opinio est, in ea legi nullum fuisse Sacraentū propria

proprie dictum, prater illud; videlicet contra peccatum originis. Dico ergo, quod in statu legis naturae, communia & ordinaria lege, non fuerunt aliqua ceremonia, qua habent propriam rationem Sacramentorum, prater illud quod fuit in remedium parvulorum. Et aliquanto post, Dico terro, ex singulari Dei beneficio, & reuelatione, interdu fuisse in lege nature in aliqua familia vel gente, usum alicuius Sacramenti proprii dicti, prater illud quod commune erat omnibus in remedium originali peccati. Hoc autem declarat ita dictum propter sacrificium M. Ichisedec, quod ausus negare non est fuisse Sacramentum.

X I. At Vasques; Recentiores aliqui Theologia professores, inquit, non solum concedunt ante legem scriptam fuisse illud Sacramentum à Deo institutum pro parvulis, sed etiam ex singulari Dei beneficio in aliqua familia fuisse aliquod aliud Sacramentum, quamvis id de nulla alia familia afferere audeat, nisi de familia Melchisedec, cuius sacrificium ex pane & vino, dicunt fuisse vere & proprio Sacramentum, & non latiori solum significazione. Et paulo post recitata eorum rationes: Ego tamen valide mirer viros doctos his rationibus coniuctos fuisse, ut hoc afferent.

X II. Tum refutat: Nec absurde, quanquam melior illa sit sententia. Sed nimur ita accidit, ut Sophista peruerterit, etiam quae non male dicunt. Enim uero sacrificium Melchisedeci, esse Sacramentum, afferentibus causa fuit, quod significaret Eucharistia Sacramentum. Quae omnino nulla causa est, tum quod sit in se falsa; ut suo loco sumus rursum disputaturi, tum quia, si vera esset, non valeret. Non enim Sacramentorum typos, necesse est esse Sacra menta; ut pater in Manna, & aqua ex petra, & Arca Noe. Vasques tamen refutacionis causam expressit aque futilem; ut in utroque mira vis apparet cerebi vitiati. Si sacrificium Melchisedec, Sacramentum esset, quia significauit aliquo modo gratiam Eucharistie, ergo matrimonium Adami, Sacramentum esset, quo significabatur mysterium incarnationis. Atqui non est simile. Nam matrimonium Adami, eti si significauit incarnationem, tamen non significauit Sacramentum incarnationis, id est matrimonium Christianorum, cum contra sacrificium Melchisedec dicatur significasse Sacramentum Eucharistie.

X III. Sed componunto Sophista, si possunt, absque nobis sua dissidia. Et nobis nostrae res sunt cordi. Disputat ergo Suares non fuisse illa propria Sacra menta, prater illud, quod sibi fixit in remedium peccati originalis in infantibus. Pugnat duobus argumentis, tum sacrificia eius temporis, negat Sacra menta fuisse. Singula percurramus. Prius ergo argumentum sic habet. Omne proprie dictum Sacramentum gratiam significat, aut praesentem, aut futuram. At nullae ceremoniae, prater illud Sacramentum in gratia parvulorum, significabant gratiam. Ergo nullae ceremonie tunc erant Sacra menta.

X IV. Respondeo, concedi maiorem, sed negari minorem. Nam sacrificia, ut antea notaimus, significabant remissionem peccatorum, quae nullo modo negari potest esse gratia. Extinxitur autem in sacrificiis Iobi sacrificiantis pro peccatis filiorum suorum. Sed & in aliis. Nam sacrificia Abeliis dicitur accepta fuisse Deo; quod non potuit esse absque remissione peccata. Et de sacrificio Noe, diserte dictum Genes. 8. Et odoratus est Iehoua odor quietis. Qua eadem phrasu Moses vtitur in sacrificiis suis, quae constat fuisse Sacra menta, ut post dicam. Et quandoquidē Sacra menta dici volunt à scandendo; nominatio in sacrificiis, quae Exod. 29. iubentur fieri in consecrandis filiis Aaronis: Et adolebit totum hædum super altari, oblationem Iehoua, odorem quietu. Vbi Lyranus, Maxime quia tales oblationes & victimæ, erant quadam figura, & protestationes Christi immolandi pro salute mundi. Pererius in illum ex Genesi locum, Dicebatur fumus adipit, seu odor qui cum fumo ascendebat, odor quietis, quod faceret Deum quietum ab indignatione, & placatum offerent. Significat igitur indignationem diuinam, per quam diluvio destructus fuerat orbis terrarum, sacrificio Noe fuisse mitigata placata, & ut ita loquar, quietata.

X V. Minorem tamen, probat gemina ratione. Prior ita est. Specialis promissio gratiae, in aliquo opere prater meritum operantis, per se loquendo, erat prater statutum & perfectionem illius temporis, & ideo solum propter extremam necessitatē parvulorum facta est illi operi, seu temedio, quod ad tollendum originale peccatum est institutum, de aliis vero, neque est necessitas, neq; fundatum ad id afferendum. Tum vero significatio futurae gratiae, non poterat esse nisi ex institutione diuinâ: nam debet practice continere, & exhibere diuinam promissionem. Nulla autem legitur huiusmodi institutio, neque illa est sufficiens ut afferatur, neque est consentanea illi statui, quia non habebat positivas leges & ceremonias.

X VI. Quid ergo, inquam? in eo tempore nullæ ne hominū distinctio? ut neminem posterorū Adami Deus exciperet à sorte cōmuni, & omnes permitterentur legi naturae, neq; vlo peculiari auxilio iuuaret? Imo distinctum est genus humanum in filios Dei, & filios hominum: Genes. 6. filios nempe Dei, qui eius cultu legitimo insisterent, ut disputat in eum locum Pererius. Hos vero Dei filios, nulla potitos Dei communione, quis dicat; cum & Adamo asidit reuelatā futuram redemptionem generis humani, & Enochum ambulasse cum Deo: & Noe, postea etiam Abrahamo, tam familiaria fuisse colloquia diuina?

X VII. Chrysostomus hom. 1. in Matth. Tē Nārē ἡ τῆ Αἴρασμα, καὶ τοῖς ὄντοις τοῖς κατέστη τῇ λαζ, καὶ τῷ Μαύρῳ ἡ ἡ Βαζαρική τον διελέγετο. ἀλλ' αὐτὸς διειστῇ, νομίζειν διάκονον αὐτὸν τὸν διάκονον. Νοε, Αβραμ, οὗτοι οἱ πόστοι, & Ιωβ, σε μὲν Μωϋσ. Qui ante legem fuere viri, non per literas, librosq; docebantur, sed puram mentem gerentes, Sancti Spiritus lumen illustrabantur, & sic Dei voluntatem cognoscabant, ipso Deo colloquente cum eis ore ad os. Talis erat Noe, Abraham, Iob, Moses.

X VIII. Itaque absurdum est, in eo tempore, quod vocatur legis naturae, nihil prater eiusdem legis, naturae vim agnoscere. Quis ne cit fidem non inde esse? & fidem tamen in eodem illo tempore laudat Apostolus ad Heb. 11. in Abel, Enoch, Noe. Et solam vim legis naturae, quisquam vigeat? Ne iesuitæ nesciunt quae sit œconomia salutis, & quicunque legem ita dixerunt. Nam per eam salus nunquam cuiquam constitit. Quia sine fide sit impossibile placere Deo. Et quanquam tempora legis naturae, nunquam

scriptura nominari, tamen si cōmode distincta sunt à reliquis; eo sensu oportuit factum, ut non omnes omnino permetterentur sibi, siveque naturae in omnibus, sed quod longe maxima pars: paucis quibusdam exceptis, quibus fesse Deus familiariter exhiberet.

XIX. Hinc manifesta est sophistarum absurditas. Gratia, inquit, significatio erat prater eius temporis statum. Recte, inquam; sed eacentus, quatenus maxima pars hominum legi naturae permittebarunt. Sed eorum si habeas rationē, quos peculiari privilio Deus excipiebat, manifesto falso, alioquin ne fidem quidem quisquam habuisset, quae multo magis est prater eius temporis statum, quam illa Sacra menta, quae fidei causa sunt instituta.

X X. Quid? quod ipse facetur Sophista, Sacra mentum aliquod institutum in gratiam infantum? Certe, ne hoc quidem oportuit, si omnia Sacra menta sunt prater statum eius temporis, & nihil admittendum, quod fuerit prater statum eius temporis. Sed enim, inquit, peculiari necesse erat. At hoc falso. Nam Sacra mentorum nulla necessitas, nisi ex institutione diuina: sive, ut ipsi loquuntur Sophista, ex congruentia. Et, ut Vasques disputat, i.e. f. antibus sufficiebat fides parentum: Et nos censemus, de eo tandem nobis, quandoquidem verbum Dei tacuerit.

X XI. Sed dato tamen fuisse aliquod: & fuisse necessarium, necessitate congruentia, cur non de aliis Sacra mentis idem dicimus? Aut cur contradicunt Suari concedamus, & nihil nisi præfracte contradicent? Non enim rationibus probat: sed tantum effatur, De aliis vero neque est necessitas, neque fundamentum ad id afferendum. Quasi Ἰησοῦς ἐν πατρὶ παραζητεῖ. At nos fundamentum dicimus fidem, quae in statu peccati, indiget tum aliis, cum his auxiliis, unde & necessitas est.

X XII. Concedimus gratiae significacionem pendere ex institutione diuina, sed nullum tum fuisse institutionem diuinam, persuaderi non possumus. Et contra habemus firmissimum argumentum. Quæcumque ceremoniae significant gratiam, eas oportet esse institutas à Deo, at Sacra mentorum tempore, & legi naturae, Ceremoniae significabant gratiam. Ergo Sacra mentorum ceremoniae eiusdem temporis, erant institutas à Deo. Maior in confesso, minor antea explicata. Ergo conclusio certa.

XIII. Sed nullus legitur huiusmodi diuina institutio. Magnum, inquam, argumentum apud nos, qui à nobis quicquam faciendum Deo negamus, nisi quod scriptum. Sed meminisse debuit Suares: non esse in eorum gratiam. Scripturas conditas, qui ea sacrificia usurparunt: sed nostri qui non usurpamus Itaque non pertinere, hanc eius institutionis recitationem (quae non potest nisi historiæ rationem habere) ad eas res quae necessitas debent esse scriptæ. Præterea, non ea tantum è scriptis constare censetur; quæ totidem literis leguntur, & syllabis, sed illa etiam, quæ è scriptis eruntur. At hoc eruitur è scriptis, necessario illo syllogismo, quem exhibuimus.

XIV. Instat. Si Deus instituisset eiusmodi Sacra menta, instituisset in particulari, definiendo proprios ritus illorum, alioqui non posset fieri cōmode representatio cum debita proportione, & analogia.

XV. Imo, tu ipse, Suares, concessisti Sacra menti illius pro infantibus, non fuisse ceremonias institutas à Deo in particulari: & tamen ipsum institutum. Cur tam varie? Non est, inquit, eadem ratio, propter eius necessitatem. Imo, inquam, est eadem ratio, quia necessitas non est ipsa institutionis, sed forte, causa institutionis. At tu hīc noui de causa disputas: sed de institutione. Constat autem eo exemplo, si tu tamen vere diceres, aliquam institutionem Sacra menti legitimam esse, id est à Deo, cuius tamen ceremonias in particulari Deus non instituerit.

XVI. Sed nos primum negamus aliam villam necessitatem in infantibus esse, quam in adultis. Deinde asserimus has ipsas ceremonias in particulari fuisse à Deo institutas, contra quam tu sentias.

Venio ad alterum argumentum. Sacra menta non erant necessaria in eo statu ad cultum Dei, neque ad aliquem alium finem; qui ex necessitate aliqua morali, si coniunctus cum lege naturae. Ergo non fuerunt. Patet consequentia. Quia in eo statu illa tantum fuere, quæ sunt aliquo modo de lege naturae, seu quæ vel ex parte Dei, vel ex parte hominis habent necessitatem aliquam, propter quam ex naturali ratione fide illustrata dicitur, vel eligantur. Antecedens probatur, quia cum triplex sit necessitas Sacra mentorum, remedium peccati, sanctificatio coelantium Deum, fidei professio, nulla harum competit ei statui. Non prima, quia peccata actualia per propriam dispositionem remitti poterant. Non secunda, quia huiusmodi sanctificatio est, vel per gratiam, quæ supra imperfectionem eius status, vel externa & legalis, & hæc non necessaria; quia sufficiebat illa, quæ sit per externos actus penitentia, religionis, & aliarum virtutum, tum autem, si fuisse necessaria, illa satis fuisse, quæ per Sacra mentum infantium. Ex tertia autem sola, non possunt colligi propria ac perfecta Sacra menta, quia potest fieri multis aliis modis.

XVII. Sed hæc non sunt præcedentibus simililia. Primum conceditur sane consequentia, et si turpissime probetur. Neque enim verum in eo statu, ea tantum fuisse, quæ sunt de lege naturae. Nos enim contrarium docimus, & ipse cogitare concedere, cum loquitur de naturali ratione fide illustrata. Nam fides non est ex vi legis naturae. Cur non autem, sicut fides, sic & alia nonnulla esse potuerunt supra captum eius status? Quia de dictum.

XVIII. Ast antecedens negamus, quia positum, necessitatem haud aliam hic esse quam congruentia, at hanc eadem dicimus fuisse, quam in legi Mosis, & post in Euangeliis, ex parte Dei instituentis, & misericordia suorum, ex parte etiam hominum maiorem, quia in pari infirmitate nature, minoria erant reliqua adiumenta. Ut omnino absurdum sint, qui negent huiusmodi fuisse villam necessitatem. Et vero si fuit aliqua necessitas, id est, congruentia firmandi fœderis initi cum Noe super diluvio; cur nulla esset firmandi fœderis cum Adamo de venturo Messia?

XIX. Et remedii contra peccatum, potuit quisquam necessitatem negare, qui scierit Iobum sacrificasse pro peccatis filiorum? Sed poterant remitti per propriam dispositionem. Ridicule, inquam. Primum; si hinc potuerunt, cur non postea in Legi Mosaica, cur non etiam nunc in Euangeliis? Atque adeo non contradicunt Papistæ. Sed si potuerunt; &

runt; & fuit tamen non incongruum institui. Sacramentalia remedia, quid habet Suares, quo suam consequentiam stabiliat, non debuisse institui haec, quia erant alia? Enim uero si verum esset per propriam dispositionem posse deleri peccata, tamen falso esset, non esse necessaria Sacraenta. Ratio manifesta: quia, ne haec quidem propria dispositio posset delere, nisi profundo haberet promissionem diuinam. Nam consentiuat etiam l'apista, nullum posse esse meritum, nisi ex pacto. At qui huic pacto confirmando, necessaria erant Sacraenta. Denique negamus vnuquam illo statu, sive natura, sive legis, sive Euangelii, potuisse illa peccata, sive originalia, sive actualia deleri, per propriam dispositionem: qtd in Iustificationis controversia confectum est.

X X X. In sanctificatione non ineptia est tantum, sed etiam blasphemia. Nam quid illud est, sanctificationem per gratiam, fuisse supra imperfectionem eius status? Aut ego nihil assequor, aut id significat, non debuisse quemquam omni illo tempore sanctificari per gratiam. Et hoc patitur quicquam Theologus? Abelem, Enochum, Noachum sanctos fuisse, absque illa Dei gratia? Quorum ergo illud ad Galat. 3. Conclusus Scriptura omnia sub peccatum, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus? Ad Rom. 11. Conclusus Deus omnes in consumaciam, ut omnium miseretur?

De sanctificatione legali, tacemus.

X X X I. Professionem fidei posse aliis multis modis præter Sacraenta: nemo negat. Sed hoc ad rem nihil. Quae sit enim, & ita proposuerat sophista: utrum haec causa nihil pertinet ad statum illum; vel potius ad fidem, qui in eius status tempore. Itaque ludicatur; quum negat hoc solum sufficere ad colligenda Sacraenta. Id enim significat, non esse verum, Quæcunque instituta sunt profidae fidei, ea esse Sacraenta: quod neque in lege Mosis, neque adeo in Euangeliis, quicquam fuit tam stupide Theologus, vt diceret. Sed videndum erat, utrum sicut in lege, & Euangeliis, sic ante legem ea aliqua esse potuerit causa instituendorum Sacraentorum. Quæ certe aut nulla vnuquam fuit, aut tunc temporis esse potuit, esse debuit.

X X X II. Hactenus utrumque argumentum. De Sacrificiis quomodo philosophatur? Objectionem ita concipit. In lege naturæ fuerunt vera & propria sacrificia: cur ergo non admittimus fuisse etiam plura Sacraenta vera & propria? Respondeat, non esse eandem rationem: cum de ratione sacrificii sit solum significatio moralis interioris cultus diuinus: quam habere queat ex hominum impositione absque Dei institutione speciali: at Sacraentum proprie constitutum per significacionem mysticam gratiae sanctificantis, quam non potest habere certam, & infallibilem, nisi ex diuina institutione.

X X X III. Sed hanc ille objectionem, sive à se habuerit, sive ab aliquo oppositam acceperit; orta disputationis fuit: quomodo Sophiste plerumque ludunt, sive i. si libi larvas opponant; sive disputantes ex suis principiis, ad placitum positis, obincant aliis straminea argumenta. Quis larvas, quod vnde stramen nullo labore conficiant. At nos ab ipsis sacrificiis longe potentius argumentamur. Omnia sacrificia quæ ab hominibus in remissionem peccatorum offeruntur, sunt Sacraenta: At in lege illa naturæ fuere sacrificia in remissionem peccatorum: Ergo in eadem lege naturæ, fuere Sacraenta vera & propria dicta.

X X X IV. In responce negamus solam significationem cultus interioris, esse rationem sacrificij; sed dantaxat eorum, quæ non sunt in remissionem peccatorum; puta Eucharistica: si tamen haec ipsa diei possunt nullam habere rationem remissionis, quod nunc quidem perinde esto. Sed haec profecto remissio, longe abit altius, quam nuda professio fidei. Itaque non potuit sola humana institutione constare. Quanquam, non professio quidem fidei: Nam attendendum noui tantum quid velit qui profitetur; sed etiam, quid acceptum sit ei, apud quem oportet professionem fieri. Alioquin, omnium Idololatriarum profesiones essent legitimæ: saltem eorum, qui non illa crassa laborant, quæ Deos falsos oggerit, sed altera subtilior, quæ vero Deo cultus instituit arbitrarios.

## C A P. IX.

## De Sacramentis Testamenti Veteris &amp; Novi.

I. Vpereft de Sacramentis dicere legis Mosaicæ, & Euangelij, quorūtū sic uis est, hac saltem parte, negotium. Nam ea constat esse, vnde celebris distinctio, tum inter Catholicos, tum inter omnes Papistas: ut Sacraenta alia sint Veteris, alia Noui Testamenti. Caluinus sectione 20. Sacraenta diversa fuerunt pro varia temporatione, secundum dispensationem, qua Dominus v'isum est, his, aut illis modis, eis homini bus exhibere. Abraham enim Christus posteris mandata est circuncisio: cui postea purificationes, & sacrificia, aliisque ritus, ex lege Mosaicā addita sunt. Hac Iudaorum fuerunt Sacraenta ad Christi usque auentum: quo, abrogatis illis, Sacraenta duo instituta, quibus nunc Christiana Ecclesia vivit. Catechismus Tridentinus. Atque haec de Sacramenti nomine dicta sunt: quod quidem veteris etiam legis Sacramentis conuenit.

II. Sed ut in eo consentiant Papistæ: tamen rationem nominis non omnes eandem constituant. Nam alij utraque tam Veteris, quam Noui disputant vnuoce dici: alij & equiuoce. Gregorius de Valentia puncto secundo questionis primæ. Sacraenta Veteris Legis communiter à præcipuis doctoribus existimantur vera & proprie dicta Sacraenta fuisse: & proinde conuenienter in genere Sacramentum cum Sacraenta Nova Legis. Et videtur Catechismus ad Parochos consentire. Nam quod iam recitauimus conuenire ratione nominis tam Veteris quam Noui Testamenti Sacraenta; ea conclusio est præcedentium, in quibus fuit & haec definitio, Latini doctores. S'na quædam sensibus subiecta, quæ gratiam, quam efficiunt, simili etiam declarant, ac veluti ante oculos ponunt, Sacraenta a commode appellari posse existimantur. Denique Bellarmi proposicio tertia est cap. 12. Sacraentum est genu vnuocum ad Sacraenta legi veteris & noui: proinde Sacraenta vetera erant simpliciter & absolute Sacraenta.

III. Nec Valques ab ea sententia recedit: sed recentiores quosdam

traducit. cap. 5. disp. 12. qui existimantes de ratione Sacraenti esse, vt sit, non solum signum, sed etiam causa rei sacrae sanctificantis homines: assertuerunt Vetera & Nova non vnuoce, sed analogice nuncupari Sacraenta; Quos ille sic refutat: vt neget hanc causam esse de Sacraenti necessitate.

I V. At nos: similem efficientiam agnoscimus in utrilibet rūm Veteribus, tum Novis, quod attinet ad ipsam Sacraenti rationem: quæ controversia est suo loco disputanda. Neque distinguimus sanctificationem aliam legis, aliam gratiæ: sed hanc communem. Nam profecto remissio peccatorum, non potest dici legalis sanctificationis: & huius tamen gratia instituta fuisse Sacraenta Vetera, non est obscurum, saltem Circumcisionem, & Sacrificia pro peccatis.

V. Atque hactenus decursæ sunt nobis omnes Ecclesiæ ærates: & constitutum: nunquam defuisse Sacraenta, diuinæ bonitati, & misericordiæ testificande in homines, quibus necessaria fuere auxilia fidei, vt acquiescerent præmissionibus diuinis de certa salute, sive obtainenda, sive conservanda. Fuisse: igitur in statu innocentia utramque arborem Vitæ, qua vescendum: Scientia, à qua abstinentum esset. In lege naturæ (sic enim vocant, etsi valde à rite) saltem Sacrificia: In Lege Molaiea, Circumcisionem, Agnum Paschalem, Sacrificia, & forte alia. In Euangeliis saltem duo, Baptismum, & Cœnam Domini: nam de pluribus suo loco controversia erit. Proderit hæc designatio ad inductionem, quæ sub inde necessaria erit constitutæ Sacraenti naturæ, definiendisque sequentibus controversiis.

## C A P. X.

## De proprietatibus Sacraentis, quæ ceremonia est.

I. VEnio ad hypothesin communem; enumeraturus ea capita, quæ in re Sacraentaria sunt utrinque in confessio, cum apud Catholicos, tum apud Papistas. Neque enim permisit Deus, vt in tanto dissensionum esset, omnia æque reuocarentur in dubium; ne omnis in æternum præcideretur spes concordis: cutis affulget lux saltem tantilla, quandiu erunt, non infinita capita communibus animis posita.

I I. Primum omnium constat in Ceremoniarum albo esse Sacraenta, id est in externis ritibus, iisque statis, & solennibus Bellarmius disertus: postremo tamen loco constituens quod ego primo, cap. 9. Of auum, inquit, ac postremum (in iis scilicet quæ requiruntur ad Sacraentum constitutum) est: ut sit ceremonia religiosi statu ac solemnis. Nec nos non libenter agnoscimus. Et sane vt admoneret nemo, sola inductio sufficiebat. Nam quæcunque obseruauimus Sacraenta, sive ante peccatum, sive postea; et tam certo constat rebus externis, vt negari nequeat. Ita Caluinus negat Sacraenta constare simplicibus signis: sed ceremoniis: aut, si manus, inquit, signa quæ hic dantur ceremonias sunt.

I I I. Ab isto capite certa nobis deducitur consequentia: Sacraenta non esse efficiunt religiosi: sed appendices tantum. Nam religio propria sua natura interna est. Etenim virtutibus accensa: quæ omnes animum subiectum suum habent. Et vero toto illa animi affectu fertur in Deum: qui quidem affectus; et si ostendat se in v'is rerum externarum, tamen per se ipsum distinguatur ab iis omnibus. Deinde; religio per se bona est, nec in abusus verti potest: at Sacraentis malos male abutit, & consentiunt omnes, & certa est experientia.

IV. Verum, quum ceremoniarum aliae momentaneæ sint, aliae perpetuae, Bellarmius addidit. Quia in utraque Augustinum: sine Sacraentis religio esse non potest (quoniam hoc Augustinus nunquam dixit) proinde tamdiu durare, debent Sacraenta, quædā religio durat. Sed distinctius Gregorius de Valentia. Neque etiam Sacraentum est signum institutum à Deo, ut semel, vel ad tempus significet: sed ut significet & usurpetur tamdiu, quædā durat. Non sit ea religio ad cuius v'isum & ornatum instituitur.

V. Ethoc nos quidem non agnoscimus ab illa esse ratione nominis necesse: Et tamen non admittimus inuiti: qui meminimus non indefinite de omnibus agi quæ possunt vnius ambitu nominis contineri: Sed peculiariter de quibusdam ratiōnēs dictis Sacraentis, maxime in religione Christiana. Et consentimus, non Bellarmino dicenti nullam religionem esse possit, sed Augustinus contra Faustum lib. 19. cap. 11. In nullum nomen religionis esse verum, seu falsum coagulari homines possent, nisi aliquo signaculorum vel Sacraentorum visibilium conformatio colligentur.

V I. Confirmamur inductione. Nam vtriusque Arboris institutio visuit, quandiu ipse status innocentia: Sacrificia inde à peccato ad Christum Circumcisio, Paschaque ab Abraham & Mose. Denique Baptismus & Eucharistia, quæ a Christo ad extreum seculi diem scimus duratura: quam ob causam dictum Paulo prior ad Corinthios undecimo, Quoiescunq[ue] manducaueritis panem hunc, & calicem biberitis, mortem Domini annuntiabitis, donec venias: quod apposite Bellarmius annotavit. Nos addimus ex Matth. 28. Profeci docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii, & Spiritus Sancti: docentes eos servare omnia, quæ mandauit vobis: & ecce, ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi. Amen.

VII. Sed enim ceremonia, sive ritus externi, alias tantum consistunt in exhibenda Deo debita seruitute, protestandoque affectu animi in eius obsequio pio, promptoque. Cuiusmodi ceremonia sunt in precando, genuflexus, manum eleuatio, ciborum abstinentia, lacrymarum effusio & si quæ sunt similia: quæ partim exiguntur à Deo, partim præstantur ab hominibus motu proprio, & abundantia interni affectus.

VIII. Alias autem confundunt alius, & pertinent ad testandam Dei erga homines voluntatem beneficam. Sic Vellus Gedeonis, quæ humidum, quæ siccum, testabatur veram esse & efficacem promissionem præcedentem, de auxilio diuino ad liberandum Israelem. Vnde Gedeonis postulatio Iudic. 6. Si alius per manum meam Israelem, quemadmodum loquuntur es, ecce ego statuum vellus lana in area: & quæ sequitur. Sic 2. Reg. 20 regressio vmbra in scioterio Achab, Ezechiam certum fecit prorogata vita: Nam, Quod signum erit mihi, aiebat, quod sanatus sit lebou am.

IX. In Sacraentis agnoscunt sane Catholici priorem illum finem neque dubitant in iis celebrandis, obseruandisque, fideles omnes profiteri suam pietatem. Quod adeo experimento compertum in arbore Scientiae,

Nam

Nam cum eius *esus* peccatum fuerit, profecto quamdiu abstinuerunt eius fructu*o* *περισσούσα*, eo ipso obsequium suum & impleuerunt, & testati sunt. Postea *Sacrificiis* manifestata fuit Abelis, & Caini conscientia.

X. Hanc factum post peccatum, ut alius vsus accelererit, nempe disserimen fiducium ab infidelibus, quod esse nullum poterat in Arboribus quadrupedum in statu innocentia nulli infideles, eo autem statu perente, simulum carum defuit vsus arborum. Itaque Catechismus ad Parochos, quartam causam agnoscit institutorum Sacramentorum, ut nota quedam, & symbola essent, quibus fideles internoscerentur. Cum praesertim nullus hominum ceterus queat, ut etiam a D. Augustino traditum est, siue vera, siue falsa religionis nomine, quasi in unum corpus coagmentari, nisi aliquo visibilium signorum fidei coniungantur. Virumque igitur praestant noua legis Sacra menta, quae & Christiana fidei cultores ab infidelibus distinguunt, & ipsos fideles, sancto quodam vinculo inter se connectunt.

XI. Neque sane alia causa profitetur Caluinus Sacra menta esse nostra erga Deum pietatis testificationem, id est, in iis nos pietatem erga Deum nostram, tamen coram Deo & Angelis, quam apud homines testari. Et rursus *A nobis, non professionis nota, quibus palam in Dei nomen inviamus, fidem illi viciissim nostra obstringentes.* Quomodo scilicet olim Nazianenus de Baptismo dixit, orat 40. ei ipse dicitur: *τιμησιν τον θεον διδούσις βίσι, καὶ πολλαῖς φράσισι τοποθετοῦσι τὸ βαπτόμενον διωκειν.* Ut compendio dicam, nihil aliud esse vim & facultatem Baptismi existimare debemus, quam secunda virtus, ac purioris vivendi rationis pactum cum Deo initum. Et de Eucharistia Iustinus, Apologia 2. *τοφὴ αὐτὴν καλεῖται πατέριον σταχαστικὴν ἀλλὰ μεταχειρίζεται, οὐ τὸ πιστόν τὸν λανθάνειν τὸ διδιδυγόρθον ιδεῖν.* Is cibis apud nos Eucharistia dicitur, cuius nemini licet esse participanti, nisi qui credidierit veraesse qua rationibus docentur. Imo Apostolus ipse Corinthios a communione Idolorum renocat hinc argumento sumpto, prior. 10. Non potestis hoc poculum Domini bibere, & poculum demoniorum, non potestis mensa Domini participes esse & mensa demoniorum.

XII. Véritamen hunc aut solum ; aut præcipuum esse finem Sacramentorum, non possumus admittere. Iraq; Anabaptistas, æque cum Bellarmino improbamus, quos etiæ ante se à Caluino refutatos sciuit, quibus Sacra menta nihil sunt, quam signa instituta ad discehendum populu Christianu à Iudeis, & Paganis, ut Romanis olim toga erat signu quo discernebatur à Greecis palliatis: Et colores vestru diversa monachoru ditinguit genera.

XII. Quid ergo? Nempe fidem illum alterum præcipuum esse creditur, qui pertinet ad constantiam Dei in homines benevolentiam. Inde Calenus definitus: *Videtur, inquit, mihi hac simplex & propria fore definitio, si diximus, externum esse symbolum, quo benevolentia erga nos sua promissiones continentur nostris Domini obsignata; ad sustinendam fidei nostra imbecillitatem. & non vicissim pistacem erga eum nostram, tam coram eo & Angelis; quam apud homines testamur.* Licet etiam maiore compendio alter definire, ut vocetur diuina erga nos gratia testimonium ex externo signo confirmatum, cum murua nostra erga ipsum pistatis testificatione. Porro, ut videas eum fidem ab eo haberi præcipuum, in catechismo sic definit. *Quid est Sacramentum? Externa diuina erga nos benevolentia testificatio, qua visibili signo spirituales gratias figurat, ad obsignandas cordibus nostris Dei promissiones, quo earum veritas in suis confirmetur.*

XIV. Nec dissentunt Papiste. Etsi enim Caluini definitionem Bellarminus impugnet, tamen alias causas præfert, de quibus suo disputandum loco. Sed interea rem ipsam hanc in integro esse colligo ex eo, quod admittat vulgatam definitionem. *Inuisibilis gratia visibili forma.* Præterea Catechismus Tridentinus explicans *Signum rei sacrae*; rem hanc sacram intelligi docet; gratiam Dei, quæ nos sanctos efficiat, ac omnium diuinarum habitu exornet.

XV. Ab hoc autem primario fine, utrinque in confessio est Sacramenta esse signa. Nam et si queat id aliquo modo dici, propter illum alterum; non est inde tamen repetita ratio, propter quam Augustinus definiret *Sacrum signum*: decimi de Ciuit. Dei c. 5. aut Epistola 5. diceret. *Nimis longum est conuenienter disputare de varietate signorum, quae cum ad res diuinias pertinent, Sacra menta appellantur.* Aut apud Graecos, solennes sint voces, τόνος, αὐτονομία, apud Latinos signum figura.

XVI. Ese igitur signa, nostri tenent. Nam Caluinus symboli vocem usurpauit, nec imp̄ obuit illas ex Augustino definitionēs, *Rei sacrae, visibili signum, in usib⁹ ius gratia visibilem formans*. Et post titatos varios vsus vocis. *Hinc factum est*, inquit, *ut ad signa illa, quæ augustam sublimium ac spiritualium rerum representationem haberent, deduceretur*. Hellepœus. *Sacramentum, quod nos querimus, ad signa & figuræ reseruntur. Omnibus enim Sacramentis hoc commune est, ut sint signa & sigilla rerum dininarunt*. Nec vero esse posse in obscuro aut ambiguo sententiam nostram patiuntur tam multe, tam animos & iam pridem, siue calumniæ, siue disputationes: nam aduersarij iam pridem eo ipso facti sumus importuni.

XVII. Sed & ipsi Papistæ proficentur idem. Catechismus Tridentinus  
Latini doctores, signa quadam sensibus subiecta, quæ gratiam quam efficiunt,  
similem declarant, ac veluti ante oculos ponunt, Sacra menta commode ap-  
pellari posse exquisimunt. Et post, Quæ cum ita se habeant, Sacra mentum ad  
hoc rerum genus, quæ significandi causa instituta sunt, reftri perspicuum est.  
Itetum. Sed & scripturis etiam aperte colligitur, Sacra mentum inter signa nu-  
merandū esse. Apostolus enim de Circuncisione, veteris legis Sacra mento, quæ  
Abraham patre omnium credentium data erat, ita ad Romanos scribit: Et si-  
gnum accipit Circuncisionis, signaculum institutio fidei. Itaque Bellarminus in  
iis quæ ad Sacra mentum Novæ legis constituentia necessaria requiriun-  
tur, primo loco humet, ut sit signum. Nec reliqui dissentunt, ut ne omnes  
nominem.

**XVIII.** Ab hę ratione, perpetua oppositio, signi & rei significata: vt solent relationis termini inter se opponi. Nam omnia signa sunt in Relatis: Signa ergo sunt ipsa illa, quæ non propter se propinquuntur: Et res intelliguntur ex ipsa, quarum gratia signa exhibentur, ut in paradyso, arbores ipsæ signa erant: res autem, Vita, & Scientia. Postmodum hostiae in sacrificiis, signa: emissio peccatorum, res. In Eucharistia, panis & vinum, signa: & corpus & sanguis Christi, res. Sic in reliquis omnibus. Nempe, vt cum primum audimus Sacramentum, ne propositis rebus hæreamus; sed statim inquiramus, cuiusnam rei Sacraenta, sive signa sunt; vt eam in rem toto feram! &

affectu: utpote cuius causa sint instituta Sacra menta. Quam ob causam  
notauit Augustinus, eam demum miserabilem esse seruitutem, signa pro re-  
bus accipere.

XIX. Estque ab huius occasione relationis homonymia, quam com-  
modo putauit Beza distinguehadam, & post eum Helladius; ut Sacramen-  
tum dicatur, alias peculiariter ipsum signum, & quidem relative oppositum  
rei significatae: alias vero, quiddam quasi compositum ex vitroque. Quæ  
posterior notio, tum maxime in usu, cum de unaquaque Sacraentorum  
specie agitur, puta Baptismo, Eucharistia, quæ singula Sacraenta dicun-  
tur; cum tamen latius significent, quam cum dicitur panis Sacramentum  
corporis. Nam certe Irenæus lib.4.c.34. Eucharistiam dixit constare duar-  
ibus rebus, terrena & celesti: cum tamen ipsum signum constet esse rem ut  
nam duntaxat, atque eam terrenam. Hoc igitur lensu Sacramentum duas  
quasi partes habet, quarum altera est Sacramentum, altera notione, id est,  
signum, altera autem, res significata. In quæ usum tanto facilior transitus quâ-  
to certius est, relata simul est: Et uno posito, sublatove, alterū poni tollive,

X X. Vtrique suas assignavit definitiones Beza, non inutiles notatus  
quamvis nonnulla contineant capita postmodum disputanda: quod mo-  
neo, ut ne quis me putet ex eis praescribere hoc iam loco velle futuro labo-  
ri. Prior ergo. *Sacramentum est signum visibile diuinitus Ecclesie institutum,*  
*cuius usu Christus cum suis beneficiis ad vitam eternam spectantibus et significatur conuenienti quadam analogia, ut etiam re ipsa in credentium animis obsignetur.* Alteri. *Est actio quadam sacra diuinitus Ecclesie ad finem usque*  
*seculi demandata, in qua Deus congrua quadam signorum, et rerum significativa-  
rum analogia, partim rerum praeteritarum memoriam in nobis souer, partim  
res coelestes in adjunctio institutions verbo declaratas, velutque oculi nostris  
representatas nostris animis offere: per fidem spiritualiter obsignandas: qua de-  
nique filiorum Dei à mundo separatio, mutuaq; eorumdem inter se societas sancitur.*

C A P. X I.

*De proprietatis sacramentorum quae signa sunt.*

I. Ignoratum longe maxima seges est, itaque intercessit attendi, quem in ordinem Sacra menta referenda sunt. Primum, alia Naturalia sunt, alia Institut a. Nam quamvis tertium genus addat Beza, Mirabilium, tamen mihi videtur non necessarium. Quicquid enim est miraculi, id pertinet ad rei existentiam; non autem ad significandi rationem: ut Iona salus miraculum fuit, & serpentis in deserto vis curandi, sed neutrobi tamen miraculosa significandi ratio.

I. Arno<sup>s</sup>, cum Naturalia dicimus, & Instituta, non ipsam rei existentiam, aut existendi causam ullam consideramus, sed causam potius significandi. Naturalia ergo sunt, quæ à se ipsis suaque natura habent vim significandi aliquid; ut fumus indicium est ignis latenter, & pallor morbi, & lachrymæ doloris. Sic Matth. 16. Quando serum est diei, dicitur, sereritatis erit, rubet enim cælum, & manœ, hodie erit tempestas, rubet enim cælum triste. Instituta vero, quæ significandi vim habent præter suam natutam ex peculiari institutione, ut hedera suspensa, vinum venale porfendit: Et annulus hodie matrimonio dicatus est. Sic Iridem Deus instituit, certam tessera munquam redditum diluvij. De vero signorum genere plura Augustinus habet, de doctrina Christiana lib. 2. c. 1 & 2.

III. In utroque genere Sacraenta sunt, nulla dissensio est. Beza Quæst. 10.  
Augustinus hac in re vestigia sequutus, dico alia esse naturalia, sicuti sumus est  
incendi; signum; alia prodigiosa. Et cum miraculo coniuncta, cuiusmodi fore in  
Sole & Luna, & Stellis docet Dominus, alia denique ex voluntate & institu-  
tione, vel hominum, ut ramus appensus, est vini venialis signum, vel Dei; ut Iris  
in celo apparen̄t signum mundum nunquam diluendo peritum. Ad quam  
vero speciem refers Sacraenta: Nempe cum neque naturalia signa sint, neque  
miraculosa, ad postremam classem, id est, ad voluntaria referuntur, in institu-  
tione videlicet & voluntate Dei constituta. Nec à suo præceptore recedit Hellio-  
pœus, Quum Sacraenta signa sint, nec naturalia, nec miraculosa, sequitur  
voluntaria esse, hoc est, ex institutione arbitrii Galentia.

IV. Contacterus examinans Hugonis definitioem. Quoniam Sacra-  
menta vim habent ex institutione Christi, ideo naiunxit, Institutione signi-  
ficans. Nam naturalis illa similitudo non significaret gratiam Dei dari per rem  
sensibilem, nisi a Christo ita fuissest institutum. Bellarminus in necessario re-  
quisitis ad constitendum Sacramentum, tertio loco constituit, ut hoc si-  
gnum sit voluntarium, sine datum, non naturale. Quadam enim signa, inquit,  
sunt naturalia, qua non pendent ex noua institutione, sed ex natura sua signifi-  
cant, ut est fumus signum incendi, & odor signum rci edorat & presentis, & au-  
rora signum vicini solis: alia signa sunt ex arb' trio instituentis, ut nomina &  
verba omnia, vexilla militum, & omnia insignia familiarium. Porro Sacra-  
menta signa esse posterioris generis docet Augustinus, libri secundi de doctrina  
Christianae capite tertio, & libri tertii capitulo nono. Neque ullus contradicit.

V. Et sane res est perspicua. Nam quæcumque naturaliter significant, ea & omnia, & seltisper significant, vt exempli gratia, qui fumum videt; ex eo ipso statim ignem concludit, vbi eumque tandem viderit, aut quandocumque & Salvator illud de celo rubente non aliter referebat, quam axioma perpetuum. At contra, signa voluntaria neq; semper signa sunt, neq; vbi eumque, aut quonodo cumque. Sic qui sumus; interdu hostes significat aduentantem; ut noctu æque; & etsi noctu interdum ignis, eandem ut habeat; at non semper; nam apud Papistas saltem in solstitio æstiuo, superstitionem potius significat.

V I. At in Sacramentis, eadem res non semper significant. Non omnia, inquam, sacrificia, non omnis circumcisio remissionem peccatorum; ne omnis quidem Baptismus. Nam offerebant sacrificia etiam Ethnici: tum Agareni, Turcique circumciduntur, & virgines Lacenæ lauabant in Eurota: sed & Turci frequentissima baptismata. Ne Christiani quidem quoties coenant, toties mortem Domini annuntiant. Ideo circumspecte Paulus prior, ad Cor. ii. non, quoties panem ederitis, & poculum biberitis: sed, Quotiescumque, inquit, ederitis & ageretis panem hunc: & ita pro memore vestro & poculum hoc biberitis, mortem Domini annuntiabitis. Et in ipsa institutione, non infinite panis est corpus Christi, poculum est sanguis Christi, sed determinate, i.e. hic panis est corpus meum & hoc poculum est novum illud fædum in sanguine meo.

VII. Rursum, quæ naturaliter significant, eadem pro sui quantitate; significant, ut maior fumus, maius incendium, maiorem motum maior pallor, aurora, quo clarior, hoc propinquiore solem testatur, & odos, quæto  
vehe-

relementior tanto corpus vicinus. At in Sacramentis quantitas signi neque augeret neque minuit rem, quæ significatur. Vnde hodie, cum exiguum aquæ adhibetur Baptismo, tam bene remissio peccatorum obsignatur, quam olim cum toro fluui, totum corpus immergabatur. Et de Eucharistia non plus habet, qui multum sumit, quam qui exiguum.

VIII. Iam quæ signa instituuntur, vel ab homine sunt, vel à Deo. Sed Sacraenta non nisi à Deo. Sic Beza, cum diuidet in naturalia, miracula, voluntaria: & hæc in instituta ab homine, & à Deo; postremo ordini Sacraenta adscribat: instituto videlicet ac voluntate Dei constituta. Petrus Martyr c. 7. Efficiens causa Sacramentorum nulla constitui potest, (nempe quatenus Sacraenta sunt: nam quatenus res naturales, habent etiam causas naturales) nisi aut Deus, aut Dominus noster Iesus Christus, qui etiam verus est Deus: oportet que ut ex Sacris de illis habeamus evidens testimonium. Hellepœus, postquam posuit Sacraenta esse instituta, Verum, inquit, quum hoc quoque genus bimembres sit, nempe humana institutionis, ut hedera suspensa vini venalis signum est: Et diuina: ad hoc postremum Sacraenta pertinent: Nullius enim creature est autoritas, ut pro suo arbitrio Sacraenta instituere possit.

X. Papistæ, et si alias soleant traditionibus Ecclesiæ haud multo minus deferre, quam ipsi Deo: tamen hac quidem in parte satisfaciunt Catholicis. Catechismus Tridentinus. Ut explicatis, quid Sacramentum sit declaretur, docendum erit, esse rem sensibus subiectam, quæ ex Dei institutione sanctitatem & institutum significandi tum efficienda vim habet. Gregor. de Valencia, quæst. 1. punct. 1. Constat sine controversia, Sacramentum non esse signum naturale: sed datum & institutum à Deo. Non enim ea est naturalis proprietas Sacramenti cum re quam significat, ut sine Dei addita in institutione, ficeret rem eam in cognitionem venire. Valques, cap. 4. disputationis centenariae vicesimæ octauæ. Præterea ad rationem signi, quod dicitur esse de ratione Sacramenti, non pauci Theologi antiqui, & recentiores merito censem peritne se diuinam institutionem; ita ut Sacramentum non modo sit signum rei sacrae: sicut in suis definitionibus Magister, Sanctus Thomas, & Isidorus solum expisserunt: sed etiam à Deo institutum: id quod Hugo de S. Viatore, & Catechismus Pii quinti in definitionibus & traditis expesse notarunt. Idem omnino addiderunt Sotus, Gabriel, Ricardus, Durandus. Porro autem hanc conditionem necessariam esse ad rationem Sacramenti, nulli haec tenus dubium fuit. Denique Eckius Ho. 2. Vnica diuina voluntas sufficiens nobis est causa Sacramentum.

X. Id patet inductione & ratione. Nam Christiana Sacraenta, Legaliaque, & quæ pertinebant ad statum innocentia, habent omnia suam certam à Deo institutionem, diserteque testatam in Scripturis. De solis Sacrificiis apud primos homines vñtatis post peccatum, nihil Scriptura testatur, nisi grata Deo fuisse: sed hoc ipsum latius est, præter reliquorum omnium analogiam; ut conclusio fiat certa, fuisse à Deo instituta, non minus quam reliqua.

XI. Ratio autem non potest esse obscura. Cum eiusdem sit promittere & tradere, cuius dare. Nam certe, nullius esse potest creaturæ, nedum hominis, dare gratiam: vnde neque promittere, aut tradere. At Sacraementorum institutione, promissionis est, & traditionis. Quare nullius hominis, nullius creaturæ. Sic nimurum sponsi solius est, annulum sponsæ dare, ut sit matrimonij arra. Sic regis solius, ut diplomata concedere, sic diplomatis sigilla addere.

XII. Ab his axiomatis, duo consectaria sunt. Vnum, in omni Sacramento considerandam necessarium, tum rem quæ assumitur in signum, tum institutionem: quæ duo pridem vñs obtinuit appellari, Verbum & Elementum. Sic enim Augustino iam occupatum tractatu in Ioannem 80. Accedit Verbum ad Elementum, & fit Sacramentum: sæpe repetitum apud Scholasticos, omnesque deinceps Papistas. In Catechismo Tridentino, Duo sunt ex quibus quodlibet Sacramentum conficitur: quorum alterum materia rationem habet, atque Elementum dicitur: alterum formæ vim: & Verbum communis vocabulo appellatur.

XIII. Thomas non incommoda ratione illustrat part. 3. quæst. 61. artic. 6. Ad perfectionem significacionis Sacramentalem necesse fuit, ut significatio rerum sensibilium, per aliqua verba determinaretur. Aqua enim significare potest, & ablutionem propter suam humiditatem, & refrigerium propter suam frigiditatem. Sed cum dicitur ego te baptizo, manifestatur, quod aqua vñtimur in Baptismo ad significandum emundationem spiritualem. Sed potest diduci latius: & altius repeti. Nam primum, possunt res quæque vñsurpari, vel propter se, vel propter aliud. Et quæ propter aliud: possunt varios respectus habere: ut exempli gratia fermentum, modo regnum coelorum designat, modo humanas traditiones. Quare in aqua vñsurpanda, non tantum potest ambiguum esse, non modo quorū vñsurpetur, ad refrigerationem, an ad ablutionem: sed etiam vñrum propter se, an propter aliud. Quam ambiguitatem Verbum tollit: proinde necessarium.

XIV. Contarenus paulo aliter, Quoniam Sacraenta in institutione significant, & sanctificatione continent gratiam, oportuit signum Sacramenti duplex esse: alterum in quo esset præcipua & prima vñs significandi; cuiusmodi sunt verba: alterum in quo esset naturalis similitudo representans. Huius ordinis sunt res alia natura constantes, in quibus appareat similitudo, natura referens id, quod inuisibiliter sit interior. Verba vero præcipiam habent vim significandi. Constat ergo unumquodque Sacramentum ex rebus & verbis: nec verba sine rebus persicere queunt Sacraenta.

XV. Porro elementum vñsurpatum fuit, non quo sensu Physici quatuor dixerunt elementa, corpore simplicia, ex quibus reliqua omnia componantur: sed alio latiore, ampliore que: pro qualunque re corporea, & naturali: sive ut loqueratur Contarenus, quæ natura constet: separanda puto, a mere artificiois: quarum subsistentia nulla est propria. Sic circumcisiois elementum præputium. Paschatis agnus: sacrificij hircus, seu vitulus: Baptismi aqua: Cœnæ panis, & vinum.

XVI. Alterum coniectarium: hæc elementa, non nude ut res sunt quædam, sed certis circumstantiis adhibitus, fieri Sacraenta. Exempli gratia: non tantum panis non significat corpus Christi ex sua natura; sed ne quidem, quocunque modo. Itaque Paulus dicebat primæ ad Corinthios decimo, Calix benedictionis cui benedicimus. Panis, quæ in frangimus. Imo Christus, Accipite, edite: bibite ex hec omnes. Et in Baptismo, vox ipsa

baptizandi denotat aquam fieri Baptismum: non si bibatur; sed si ad lotionem adhibeatur. In statu innocentia, arbor altera siebat arbor vitæ, non si sereretur, aut detonderetur; sed si eius fructus comedetur: altera siebat arbor scientia; si contra fructus eius non decerpatur. Et in Sacrificiis pecudes Sacraenta fuerunt, non si venderentur in foro, aut pastum agerentur; aut signarentur: aut aratro adhiberentur, sed si cæderentur.

XVII. Itaque Hellepœus scripsit, signum appellari id omne quod in Sacramentis sensibus percipitur. Est autem, inquit, illud duplex: nempe elementa, & actio, seu ceremonia congruens ad institutionem diuinam. Vtraque enim proposita sunt, non ut pascant oculos, sed ut res alias spiritualesque adumbrent, & significent. Exempli gratia, Signa elementa sunt in Eucharistia panis & vinum: signa ceremonialia, consecratio, fractio panis, præbitio panis & poculi, perceptio, & ius & pastus.

XVIII. Arque huc pertinet id quod Gregorius de Valentia scripsit, punct. 1. quæst. 1. Addendum est illud preserea, quod recte annotavit Melchior Canus, & Vnillelmus Alanus, scilicet rem sacram in proposito intelligi debere, nam qua sanctificat hominem suscipientem recte ipsum Sacramentum, quod talis res sacra est signum. Ita ut intelligere debeamus esse signum rei sanctificantis practicum: quoniam significat, rem qua in ipsa praxi: & ut talis signi sanctificat: sive per ipsam praxin, & ut ubi in modisigni conferatur homini eares sanctificans, sive conferatur solum à Deo, in ipsa tamen praxi & usi signi.

XIX. Sed signorum varietatem repetamus. Eorum quædam rōmæ sunt, quædam aīrmæ. Illa quæ intellectu aliquid intimat immediate, id est, quatenus ea ipsa mente lese primo obiiciunt: cuiusmodi imagines ille sunt, quas quisque mente concipiens sibi res quacunque representat meditanti. In quo genere collocari possunt ea signa, quæ olim fuerit in rerum natura; sed esse tandem desiere: in memoria tamen conservata, pro signis habentur: ut Matth. 12. Signum non dabatur ei, nisi signum illud Iona Propheta. Prioris ad Corinthios decimo. Hac autem typi nostri fuerunt: ut ne concupiscamus res malas sicut illi concupierunt. Et iterum, Hac omnia typice cuneiebant eis, scripta sunt autem ad nostram admonitionem. Bodem pertinere putem allegorias omne genus: nam et si in earum fundamentum sit res aliqua sensibilis: tamen non ut sensibilis, sed ut animo cogitari potest: vnde non raro ficti casus sunt: ut illud de virginibus prudentibus, & stultis: Item de variis talentis traditis variis servis: item de operariis in vineam, & alia magno numero.

X X. Quæ autem aīrmæ, ea sic intellectum mouent, ut tamen prius sensus, quorum est res praesentes percipere, tum secundo quasi conatu, intellectum. Huius generis exempla sunt innumerata. Iosue 4. duodecim lapides, signa sunt fræcati Iordanis, & fit signum inter vos: Et quando interrogauerint vos filii vestri ras, dicentes: Quid sibi volunt isti lapides? Respondebitis eis, Deseruerunt aqua Iordanis ante arcum foederis Domini. Secundo, funiculus coccineus statuitur conservandæ domui Rachab. Primi Samuel. 14. Cum apparuerimus eis, si taliter loquuntur inuidit ad nos. Manete donec veniam ad vos: stetim in loco nostro, ne ascendamus ad eos. Si autem dixerint, Ascendite ad nos: ascendamus ad eos: quia tradidit eos Dominus in manibus nostris. Hoc erit nobis signum. Prioris Reg. 13. Deditque in illa die signum dicens, Hoc erit signum, quod loquutus est Dominus. Ecce altare scindetur, & effundetur cincus, qui in eo est. Lucæ 2. Et hoc vobis signum: Inuenietis in sancti pannis inuolutum, & iacentem in pæsti. Marci decimoquarto. Dederat eis, iste qui eum prodebat, commune signum, dicens: Quemcumque osculatus fuerit, us est, comprehendit eum.

X XI. Quæritur ergo, quoniam in ordine collocanda sunt Sacraenta. Respondet utrinque, in posteriore. Calinus in definitione posuit, Externum symbolum, sive signum. Et post, Ita se captiuostro pro immensi sua indulgentia attemperat misericors Dominus, ut quando animales sumus, qui humi semper adrepentes, & in carne harentes, nihil spiritualiter cogitamus, ac ne concipimus quidem, Elementis etiam isti terreni nos ad se deducere non gravet, arque in pæsti carne proponere bonorum spiritualium speculum. Et iterum, Sacraenta igitur exercitia sunt, qua certiorum verbi Dei fidem nobis faciunt. Et quia carnales sumus, sub rebus carnalibus exhibentur: ut ita pro tarditatis nostræ captiuos erudiant: Et perinde ac pueros pedagogi manu ducent. Vñsus thesi 29. Signa sunt res corporales, id est, actiones membrorum corporis, & res exposita sensibus.

X XII. Remundus Sebeidem lib. de creaturis, agens de Sacraentis, Quia bene esse, quod homo debet recipere à Christo est inuisibile, scilicet ipsa gratia, quæ est bene esse, & est inuisibilis, quoniam est res spiritualis sicut anima. Et propter hoc Christus ordinavit alias res corporales sensibiles & visibiles, per quas, & in quibus homo recipit adiutorium & bene esse seu gratiam suam ab eo. Et de coniuncta, In omni Sacramento inuisibile manifestatur & representatur per visibile. Contarenus, Communis quædam animi conceptio semper fuit, Sacraenta ea esse, quibus spirituale quodpiam arcum sub re sensibili contineretur. Et post aliquanto, Oportuit igitur homini, qui ex sensibus ad intellectualia peruenit, & cui contigit salus per hominem Christum, constantem ex corpore humano & sensibili, sanctificationem & expiationem adhibere quibusdam rebus sensibilibus, sub quibus lateret hæc sanctificatio, & gratia, quæ spiritualiter à Deo per Christum sanctificatur. Oportebat enim accessum sensibilem & corporeum homini sanctificandi esse ad res illas corporeas, quo testimoniū faceret, se fidei accedere ad suscipiendam sanctificationem & gratiam. Et iterum, Cum organum diuinitatis fuerit humanum corpus sensibile, quod agendo & patiendo, ut organum diuinitatis operatum est salutem nostram: utique rationi consentaneum omnibus videi potest, alia quoque organa disiunctiora, inquam Sacraenta, esse in rebus sensibilibus constituta. Ex parte vero hominis per ea sanctificandi, nulli dubium, quin maxime debeat Sacraenta esse in rebus sensibilibus constituta. Eadem sententia: eademque ratio ciatio est in Catechismo ad Patrochos. Naturæ ita comparatum videmus, ut ad eam renum notitiam, qua mente atque intelligentia comprehensa sunt, nisi per ea, quæ aliquo sensu percipiuntur, nemini adspicere licet. Ut igitur qua occulta Dei virtute efficiuntur, faciliter intelligere possemus, idem summus rerum omnium artifex sapientissime fecit, ut eā ipsam virtutē, aliquib. signis, quæ sub sensum cadat pro sua in nos benignitate declararet. Idē Thomæ lensus, part. 3. q. 60 art. 4.

X XIII. Sed & veterum: ne quis recens putet inuentum: Nazianzenus oratione quadragesima. Διπλῶς ἡ ὁρα, οὐ ψυχῆς λέγω καὶ τὸ μέτον, καὶ τὸ μὴ ἐργάτης, τὸ διαστήματος, διπλῶς ἡ καθεδραῖς, διπλῶς ἡ φύσις τὸ πνεύματος, τὸ μὴ

XVI. *Αναλογίας* dico in iis, à quorum proprietate aliqua ratio deduci potest significandi. *Quæ* perpetua in naturalibus: sed alias causalitatis, alias similitudinis; & fortasse aliter: sed ita frequentissime. Priore modo ab effectis causa significantur: & vicissim à causis effecta. Sic Ulysses Sophocles induxit *Αιάντος κυνηγετόν*, η̄ μετέχερπον ἐχνην περιχέραχθ' ὅποις ίδη εἰς ἔνον, εἰ τούτον, obsernantem Aiacis vestigia, ut sciret intus ne esset an non. Neque alia causa esse potest, cur miracula perpetuo σφενίαι & τεκμηρίων appellantur: aut Paulus dixerit ad Rom. i. iniustificata Dei ex rebus conditis intelligi: nisi quod ab effectis solemus causas vestigare. At contra, Genes. I. Sol & Luna non dicuntur futura *πύρινη* in signis: nisi quod suo motu efficiant temporum, fortasse etiam naturalium rerum varietates: neque Astrologi iis longius productis abutuntur in praesagia quæcunque, nisi propter influxum in inferiora.

**XVII.** Analogia similitudinis, cum rei significatae proprietates quædam inueniuntur similes quibusdam proprietatibus insitis signo. In quo ordine principem locum obtinent imagines, ac statuæ: vnde hominis signum, est lignum, cuius partes omnes extreñæ symmetriam referunt corporis humani per membrâ singula: sic cœlos repræsentauit Archimedes in Sphæra. Huc pertinent omne genus parabolæ, allegoriae, exempla.

XIX. Sed vera sacramenta veniam; tertii huius ordinis esse, mai-  
festum. Nam gener habemus ex Institutione de qua iam dictum, quod satis  
sit. Similitudinem testem habemus locupletissimum Augustinum Epist 23.  
*Si sacramenta quandam similitudinem earum rerum, quarum sacramenta  
sunt, non haberent, omnino sacramenta non essent.* Cur tanquam oraculo ac-  
quieuerunt omnes Theologi. Beza non putauit definiendum, nisi addita  
congrua quadam signorum & rerum significatarum analogia. Et *Analogia*,  
inquit, *quid vocas?* Conuenientiam signum re significata; ut abulsionis per-

*aquam, cum ablutione per sanguinem: & alimenti huius vita cum aeterno vita & alimento.*

XXXI. Bellarinius, Quartum est, hunc necessarium constituendo Sacramento, ut hoc signum habeat cum re, quam significat analogiam, & similitudinem aliquam. Et aliquanto post, Vnde Sanctus Augustinus, si Sacra menta, quandam similitudinem eartum rerum, quarum Sacra menta sunt, non haberent, omnino Sacramento non essent. Et Graci Patres passim Sacra menta vocantur, quod vocabulum significat rem ita similem alteris, ut cum illa quasi certare videatur de forma: ut si depicta imago ita probe, & quasi ad vi um rem exprimat, ut non imago, sed res ipsa videatur.

**XXXII.** Hactenus B. Iarminius: inconsideratus tamen paulo philosophatus de nomine αὐτοῦ: tum contra experientiam, tum aduersus scriptum. Sane Paulus ad Hebr. 9. dixit αὐτὸν τὸν ἀληθινὸν τὸν χριστὸν οὐαῖς: quæ tamen certasse cum cœlestibus, cui poterit quisquam persuadere? Et vero ἡ σκιὰ vmbra, non potest censeri tam curate facta imago. At c. i o. ciudem Epist Lex umbram obtinens futurorum bonorum. Et c. 8. οἵνος περιελθούσῃ σκιὰ λατερώντες: Qui exemplari εἰς umbras deseruiunt rerum cœlestium. Nec puto arcæ Noe tam similem esse Baptismum Christi, ut non plurimum interesse videri posset: cum tamen Petrus hunc illius αἰνίγματος præfuciauerit.

## C A P . X I I .

De Sacramentis quantum ad rem significatam attinet.

I. Diximus in Sacramentis perpetuam esse relationem signi, reique significatae; & rem significatam esse gratiam diuinam. Nunc plenus inquirendum, & quænam sit hæc gratia; & quæ relationis ad eam natura.

II. Gratiam diuinam Bellarminus, atque alij earum partium, triplicem distinguit: nempe Gratiam iustificationem præsentem; passionem Christi præteritam: vitam æternam futuram. Præcipue tamen gratiam iustificantem significari, quia scilicet Sacraenta legis nouæ, id efficiant, quod significant.

III. Nobis, eti in re ipsa haud multum sit discriminis, tamen alia docendi ratio est: & ea quidem, nisi nos fallimur, tum iudicior, tum facilius. Nam hæc Bellarmino, non est generalis omnibus Sacramentis, sed accommodata specialiter iis, quæ sunt Noui Testamenti: nam & ille præfert; & res testatur ipsa, non tantum illa efficacia, rei præsentis, quam nullam possunt admittere in Sacramentis veteribus; & de qua suo loco controveria erit, sed etiam passionis Christi circumstantia. Non potuerunt enim Sacraenta vetera eam significare præteritam, quæ multis post seculis erat futura.

IV. Et significarunt nihilominus. Augustinus de Ciuitate Dei lib. 10. cap. 20. Huius veri sacrificia multiplicia variaque signa erant sacrificia præsæsanctorum, cum ob hoc unum per multa figuraretur, tanquam verbis multis & una diceretur, ut sine fastidio multum commendaretur. Idem contra Faustum lib. 9. cap. 6. & alias saepe. Fulgentius de fide ad Petrum cap. 2. In sacrificio carnalium victimarum, quæ ipsa sibi sancta Trinitas, quæ unus est Deus Novi & Veteris Testamenti: à patribus nostris præcipiebat offerri, illius sacrificii significabatur gratissimum munus, quod pro nobis seipsum solus Dei Filius secundum carnem esset misericorditer oblaturus. Rursus Augustinus Epistola 5. Breuiter dicit pote, alijs Sacramenta prænuntiari Christum cum venturus esset, alijs cum venisset annuntiari oportuisse, sicut modo nos id ipsum loquentes diuersitas rerum compulit etiam verba mutua.

V. Sed huius tamen observationis defectus, quisquis est, excusari facile potuit; etiam à nobis, qui quanquam aduersarios profiteamur sophistarum, tamen non usque adeo indulgenius hostris affectibus, ut non videamus, superfluum esse animose contendere de us Sacramentis, quæ sunt antiquata. Et quanquam Theologos ne hanc quidem optineat partem non cogitat habere; tamen esset Ecclesiæ Christianæ tolleranda conditio, si nihil peccatum esset grauius.

VI. Secunda non placet, iustificationem præcipue significari; si non dicatur distinctius. Nam significatiovis varijs gradus cise possunt: quorum alij propinquiores, remotiores alij. Exempli gratia: characteres in scribendo significant & sonum vocis, & rem aliquam, sed illum propinquius, hanc remotius. Nimis, quia per se sunt operaria ruris & opus operum. Sed quia ruris & opus sunt etiam operaria ruris, ideo nō est ruris operaria in ruris & opus: sed remotius, quia primo & per se illorum. Astrologis constellations quædam signa inundationum: qui pluviarum, à quibus in undationes. Physiologis in omnia quedam quorundam morborum, quia corporis à quibus morbi. Nautis ignes gemini salutem denuntiant, quia nautas, à qua salus.

VII. Cum igitur significatio alia proxima sit & immediata, alia remota: si hanc dicas; tum vero significari iustificationem concedimus: nempe per Christi passionem, quæ eius causa existit. Sed præcipue significari, videatur taceri potuisse commodius. Nam in omnibus rebus fines remotissimi, sunt maxime præcipui, quia primi sunt in intentione: & eorum causa sunt omnes medij. Atqui non tantum passio Christi significatur properi iustificationem, sed etiam iustificatio propter vitam æternam. Itaque hæc potius videretur dicenda potissimum significari.

VIII. Nam quod ille dicit de efficacia, ridiculum est, Sacraenta, inquit, non legi efficiunt quod significant: et non efficiunt passionem Christi, nec vitam beatam; sed solam iustificationem. Miram incogitantia! Nam cur conclusi præcipue significari iustificationem? Debuit disertius, solam significari: nihil, inquam, significari præter eam. Sic enim legitima syllogisi forma postulat. Quicquid significant Sacraenta, hoc ipsum efficiunt. At non efficiunt Christi passionem; non vitam æternam: Ergo ne significant quidem. Quod si hæc conclusio est à vero remota; ergo maiorem oportuit emendatam, ut diceret, quædam significari, que tamen non efficiantur, & ea efficiuntur, quæ præcipue significantur. Sed hoc Bellarminus omisit, sive incogitantior, sive diffidentior, quod mihi creditu facilius.

IX. Præterea à Sacramentis non effici vitam æternam, negamus considerate dictum. Debuerent enim distinguere rationes efficiendi variae. Nam efficiuntur quedam ut media; quædam ut finis. Illa quidem in præsens, sed hic in futurum. Exempli causa: Medicamentum efficit purgationem; efficit etiam sanitatem, sed hanc per illam, & purgationem efficacia præsenti, sanitatem remotius, ideo nec præsente, simili ratione Sacraenta, quæ & ipsa quasi medicamenta sunt quedam, testibus aduersariis, nihil obstat, quomodo dicamus efficiere etiam vitam æternam, quanvis ea in futurum expectare, videlicet, quia efficiunt iustificationem, quæ est propter eam.

X. Quod si significacionem dicas propinquam; tum confidenter dicam præcipue passionem Christi significari. Nam si gradus esse possunt propriae, dubium esse non potest, quin ille sit præcipius, qui proximus. Quare si primum significetur passio, & per passionem iustificatio, & per iustificationem vita, omnino necessaria est passionem præcipue significari. Quomodo sine dubio medicamenta præcipue operantur purgationem.

XI. Præterea id præcipue significari dicendum; quod semper. Atqui passio Christi semper significatur, at non reliqua: nam iustificationem non semper ipsa docet hypothesis Bellarmini. Non enim semper efficitur, saltem si recipiens ponat obicem, quod si non efficiat, ergo non significat, si Bellarminus non male vidit. At passio Christi semper significatur, quia ex institutione, & similitudine, quarum neutra penderat accipiente.

Tom. IV.

XII. Ad hæc, significatio non potest aut dici aut intelligi, nisi ratione signorum. Signa autem sunt elementa, resque sensibiles. Itaque significatio referri debet ad res sensibiles. At hæc non possunt præcipue, id est, proxime significare iustificationem. Ratio est, quia ex communi consensu significatio est per similitudinem, similitudo autem in proportione. Exempli gratia, sicut aqua labans corpus abstergit maculas, ita id quod per aquam significatur avertit peccata. Atque iustificatio est ipsa ablato peccatorum, ideoque postremus proportionis terminus, qui responderetur secundo, id est, abstersioni macularum, non potest igitur respondere primo, id est aquæ. Multo melius passio Christi, quæ non est ipsa ablato peccati, sed id per quod fit. Vnde nos solemus dicere, rem quæ per aquam significatur esse sanguinem Christi, quia dictum prima Ioannis primo, Sanguis Iesu Christi mundat nos ab omni peccato. Ut similis analogia sit in Baptismo, quæ in Bucharista. Nam hic; quemadmodum panis & vinum alunt corpora in hanc vitam, sic caro & sanguis Christi animas nostras in æternam. Vnde panis & vinum signa sunt, non primo & immidiatae virtutæ æternæ, sed carnis & sanguinis Christi.

XIII. Fateor tamen ista magis pertinere ad modum docendi, quam ad rei veritatem. Itaque non repugnamus, quominus & hic consensu sit utrinque, in Sacramentis significari passionem Christi præteritam, iustificationem nostri presentem, vitam æternam futuram. Et protestamur nihil habere commune, cum eo genere hæticorum nostri temporis, quos Suares sectione secunda disputationis primæ accusat, Sacraenta negantes esse signa nostræ sanctificationis.

XIV. At Bellarminus, ut dixi, videtur in hoc sermone nullam rationem habere veterum Sacramentorum; sed tantum novorum, quod nobis probari non potest. Quid nobis dico? Ne Suari quidem, ex professo disputanti eadem illi sectione, tria hec axiomata. Primum, Quanvis non sit de ratione Sacramenti, ut conferat interiori animi sanctitudinem, tamen ex parte materiae, seu rei imposita ad significandum. de ratione illius esse, ut sit ceremonia instituta ad conferendam homini aliquam sanctitudinem. Secundum, Deratione Sacramenti esse, ut conferat aliquam sanctificationem saeculum imperfectam. Tertium, Deratione Sacramenti esse, ut conferendo sanctitudinem aliquam, significet veram anima sanctitudinem. Hæc Suares, omnia de utroque Sacramentorum genere & quidem viuente, nobis sane non aduersantibus. Atque ea esto relatio ipsa, primum caput hic nobis propositum.

XV. Alterum caput est de relationis natura, in qua præter significacionem, consideratur etiam efficientia; ut quæstio sit, an signa Sacramentalia significant duntaxat, id est, nihil nisi significant, an etiam aliquid efficiant. Et Papista quidem pronuntiant efficere quod significant, hæc mox audiimus à Bellarmino, tum etiam à Suarez, conferre aliquam sanctificationem. Denique omnes in Sacramentis Noui Testamenti, illam vertent efficientiam, quam appellant operis operati, de qua paulo post disputationem erit.

XVI. At Catholicæ, primum etiam ipsi absurdum putant, nullam maiorem efficaciam Sacramentis adscribi, quam vulgaribus, & quotidianis signis: puta effigie Cæsaris, quam intuentes etiam hodie, non possumus non induci in cogitationem eius, qui Romanam Democratiam murauit in Monarchiam: nam hec ratio est tantum significandi. Itaque Confessionis Gallicæ hic articulus est tricūsimus quintus. Credimus adiuncta esse verbo Sacramenta, amplioris confirmationis causa, gracie Deimirum pignora & tessera, quibus infirma & rudi fidei nostra subueniatur. Item etiam talia esse signa hec exteriora, ut Deus illa, Sancti sui Spiritus virtute, operetur, ne quicquam ibi frustra nobis significetur. Arbitramur tamen omnem illorum substantiam & veritatem esse in Christo Iesu, à quo si parentur, nihil nisi, quam inanes umbras & fumi.

XVII. Ex his patet præter significacionem illam budam, in Sacramentis agnoscere geminam efficaciam; nempe pignorum & instrumentorum. Vnde Beza tria signorum distincti genera, in altera parte Questionum & Responsiorum, ut alia sint duntaxat *significativa*, præteritarum rerum monumenta, alia *symbolica*, rem præsentem, futuramve designantia, alia denique ita instituta, ut præterquam quod aliquid præteritum in memoriam reuocent, testentur etiam id cui significando adhibentur vere & re ipsa dari. Tum respondet in hoc tertio esse Sacraenta.

XVIII. Dicimus ergo Sacraenta esse, non tantum signa, sed etiam instrumenta pignora, tum instrumenta. Et pignora sunt ipsa quidem genus quoddam signorum, sed longe potentissimum, quia significant rem, in quam ius sit ei cui d signum datur. Sic funiculus coccineus, & signum erat salutis, & arrabo, quia certam reddebat Rahab futuram ipsi salutem, cum tota urbs Iericho diriperetur. Inde Paulus Circumcisio appellatur *epigymna*, signaculum, sigillum iustitiae fidei. Eadem ratione Genes. 17. dicitur signum foederis.

XIX. Et tamen, quia quidam arrabones sive pignora: nihil agnoscere; nisi afficiunt mentem, tum dantis, tum accipientis, addimus Sacraenta esse instrumenta, per quæ id fiat, quod tanquam signo designatur; & tanquam arrabone pigneratur, id est firmatur; sicut (aiebat Beza) Christus datus insufflavit in Apostolos, flatu illo significabat Spiritum Sanctum, quem eadem opera dabat. Et Bellarminus capite quarto agnoscit Caluinum in Antidoto Concilii session. 7. canone 4. affirmare Sacraenta esse causas gratiarum conferendæ instrumentales.

X. Effici autem concedimus sanctificationem, sive hanc geminam, externam alias, alias internam. Illam quam Suarez maluit legalem appellare, quæ pertinet ad exterham vocationem in Ecclesiast. quomodo Paulus dicebat ramos, id est, omnes sui temporis Iudeos, esse sanctos, quod eorum truncus, id est Abraham sanctus fuisset, ad Romanos undecimo, & filios fideliū sanctos, prioris ad Corinthios septimo. Hanc sanctitatem concedimus semper conferri per Sacraenta: nimis quia utique in confessio est, esse tesseras professionis Christi anæ, unde sequitur, quicunque Sacramentorum sit particeps, hunc pertinere ad eum populum qui profiteatur religionem veram.

XX. Internam sanctificationem esse credimus efficaci in Spiritus Sancti in ani m accipientis Sacramentum: à qua efficacia sit etiam anima mutatione intellectus & voluntatis. Cuius respectu rurius agnoscimus Sacraenta

sacramenta esse instrumenta quædam: non tamen sic, ut nunquam non agant: nam & ipsi Papistæ admittunt posse impediri: non etiam, ut non sit tota à Spiritu Sancto, sed ut non frusta adhibeantur exterius Sacra menta. Quia in re fatemur nobis non bene conuenire cum Papistis omnibus: quod postmodum sumus disputationi: sed interea consensus est, esse instrumenta; per quæ nos Deus iustificet: quæ verba sunt Bellarmini, c. 1. lib. 2.

## C A P. XIIII.

## De celebratione Sacramentorum.

**I.** His expeditis, quæ Sacramentum constituant: non omittenda celebratio est: quæ illi hæret, ex eo quod in ceremoniis sit. Habent enim id omnes ceremonias, ut celebrantur: alioquin nullæ sint. Huius celebrationis hoc axioma est universale, ut sit secundum institutionem primam. Sed deinceps distincte consideranda persona: tuum etiam res agendæ.

**II.** In Sacramentorum celebratione personæ duum sunt generum: alia agebit, alia recipiens: quarum perpetratam esse relationem utrinque constat. Agens ea est, quæ sultinet personam instituentis Sacramentum, ut id & conficiat, & conferat: & quia haec nihil agit suo nomine, sed alieno, hinc factum ut vius obtinuerit appellari Ministrum Sacramenti. Duo sunt consensus capita.

**III.** Prius: legitimus & ordinarius Sacramentorum ministrum, non esse quemcunque hominem, ne Christianum quidem: sed inter Christianos, si quis sit legitime ad vocatus, & publico in eam rem fungatur munere. Consensus testem habeo Bellarminum, citantem ex Caluinii Antidotio ad canonem decimum scilicet septimam, Nemo sanus Christianus omnes in verbi Sacramentorumque administratione pares facit: non solum quia decenter & ordine geri emnia in Ecclesia decet; sed etiam quod singulari Christi mandato ad eam rem ordinantur ministri. Itaque, addit Bellarminus, cum Calvinus nulla nobis hoc loco controvèrsia est. Quanquam in Baptismo nonnulli rixæ agnoscant: quod in alium locum diffiri malit; & nos cum eo.

**IV.** Alterum axioma? Non pendere vim & efficaciam à pietate, fide, aut sinceritate ministri, quominus plenum & integrum suum eff. Etum producat Sacramentum in persona recipiente. Quæ olim maxima quæstio fuit Catholicos inter & Donatistas: immo etiam inter ipsos Catholicos prius, saltem Cyprini duo. Sed controvèrsia, inquit Bellarminus, de hac re nulla, aut pene nulla hoc tempore esse videtur. Certe Calvinus cap. 15. lib. 4. Institut. ita scripsit de Baptismo. Porro si verum est, quod constitutus Sacramentum, non ex eius manu estimandum esse à quo administratur, sed velut ex ipsa Dei manu, à quo haud dubie profectum est: inde colligere licet nihil illi afferris, vel auferri eius dignitate per cuius manum traditur. Ac perinde atque inter homines si qua misericordia fuerit: modo sicut manus & signum agnoscerat, minime refert quis aut qualiter tabellariorius fuerit: ita nobis sufficere debet, manum & signum Domini nostri in Sacramentis suis agnoscere, à quocunque tandem tabellariorum ferantur.

**V.** Personam recipientem eam appello cui Sacramentum administratur. Quia in parte, non video controvèrsiam esse. Olim ingesta fuit mortuis in os Eucaristia: nunc certum apud omnes nullis administranda via Sacra menta nisi viventibus. Baptismum infantibus communicandum negant Anabaptistæ: sed omnem aratatem esse capacem tūentur Catholicæ, & cum iis Papistæ. Eucaristia vero cum Baptismo infantibus olim distributam, constituta quibusdam, etiam Catholicis. Et multo tempore ita fuisse facilitatum, etiam Augustino non improbatum: sed præter rationem factum, consenserunt Catholicæ Papistæ.

**VI.** Rerstant res agendæ. Vbi queritur, verum aliqua sit adeo præcisæ à gendi formæ, ut nihil prouersus mutare licet. Sed res distinguntur in substantiales, & accidentiales. In substantiis dicunt Catholicæ prorsus hærendum Institutioni primæ, tum quia in religionem nihil admittendum contra verbum Dei: tum, quia eius solius sit instituere Sacra menta, cuius dare significatam per Sacra menta gratiam. Institutione autem nulla sit, si quæ substantiales sunt, permittantur arbitrio cuiusque. Nec Papistæ dissentiant. Nam apud Bellarminus haec sunt propositiones disertæ, Res certæ, & determinatae ab ipso Deo in Sacramentis esse debent. Non solum res, sed etiam verba in Sacramentis nouæ legis à Deo determinatae sunt, ut non licet quicquam immutare.

**VII.** Accidentia autem distinguimus alia expressa in Institutione, alia minimæ. Si quæ sunt primi ordinis, ut si forte in Eucaristia fractio panis, & distributio calicis: ea etiam negamus arbitrio cuiusquam peccata: ut mutantur, omittantur. Nolimus tamen eodem hæc peccata gradu censi- seri cum essentialibus. Nam si non comedatur panis, negamus ullum esse Eucaristia Sacra mentum: sed si non frangatur, non propreter nullum. Sic si nullum aqua tingatur, negamus esse Baptismum: at immersionem, eamque vel trinam, in mediis habemus.

**VIII.** In posterioris ordinis accidentibus, magnam agnoscimus Ecclesiæ libertatem, ut sibi ipsa prouideat. Sed ex hoc axiome, prior ad Corinthi. 14. Omnia decentur & ordine siant. Nimis ut ne cuius liceat proprio suo motu, & priuato quicquam imputare: sed communi consensu constitutus ordo teneatur in singulis Ecclesiis. Quasi tamen omnes, aut certe quæplurimas censemus, vel posse, vel debere ut ille in eundem ordinem conspirare. Quod si non fiat, nihilominus pacem colendam. Ita enim factum pridem; cum aliæ essent Ecclesiarum Orientalium, & Occidentalium, pro variis linguis, liturgiæ, imo etiam pro variis locis: quarum nonnullæ etiam hodie superisunt.

C A P. XIV.  
Quomodo signa sunt sensibilia.

**I.** Actenus capita fuere consensus. Deinceps crebriores controvèrsiae. Primo de rebus & verbis. Tum de administratione. Tertio de Efficacia. Quarto de comparatione Veterum & Nouorum. Quinto de numero Nouorum. Dictum, Sacra menta constare rebus, & verbis: utrumque quomodo intelligendum, videamus. Et primo, quia res diximus esse signa sensibilia: sunt autem variis sensus, quæritur ad quos sint referenda.

**II.** Papistis hodiernis persuaserunt Papistæ Scholastici, sensibilia dicuntur signa, etiam quæ visum non afficiant, sed auditum tantum. Id colligas ex Bellarmino, cap. 9. 14. & 18. Ex Suanis disp. 1. sect. 3. Ex Vasque disp. 12. 8. sect. 4. In eo hoc momentum est; quod reliqui sensus, nempe olfactus, gustus, tactus, concurrent cum visu possunt: nam eadem sacrificia videbantur comburi, & in comburendo nares afficiebant: Eadem Manna & visibiliter comedebatur, & interim palato sapiebat. Denique quæ tanguntur eadem videntur. At quæ auditum afficiunt, alterius sunt cuiusdam generis. Nam sonus, in quo genere verba sunt, nullo modo mouet alios sensus: certe videtur non potest: non gustari: non olficiari. Quare quibus persuasum est quædam signa Sacramentalia esse verba; iisdem simul certum eadem esse inuisibilis.

**III.** At contra Catholicæ arcte tenent accurateque defendant, omnia signa Sacramentalia, sic esse sensibilia; ut sint etiam visibilia: nūllum autem inuisibile, ac proinde neque audibile. Reliquos sensus varie usurpari. Aliando olfactum: nam in Sacrificiis non negligebatur nidor; unde in historia Noe, & alijs. Interdum gustum, ut in Paclate, & Cena Domini. Nonnunquam tactum, ut in Circuncisione & Baptismo.

**IV.** Suæ assertio[n]es habent argumenta Papistæ nulla. Prorsus inquam; nulla: non ab autoritate Veterum: non à ratione. Quid ergo? Profert exempla. Quæ quidem potentissima foret demonstratio; si nihil in exemplis controveretur. Sed hoc maximum peccatum est eorum; quod quæ illi sumunt exempla, fictitia sunt. Nominant enim Pœnitentiam; Matrimonium nominant; quæ & verbis tantum constare ponunt; & esse Sacra menta deierant. Quorum posterius constantes negant Catholicæ: & nos suo loco disputaturi sumus. Itaque facilis nunc refutatio est: & uno verbo. Ego dico: Veritas non est in vobis. Uno posito absurdo, multa sequuntur necesse est. Profecto si æque vicisset Ockam, cum dixit posse dari Sacra menta ratione; ac vicit Lombardus, qui primus omnium septem dixit: utique commenti essent subtiles Scholastici, nouam sensibilium notionem, quæ non excluderet rationem.

**V.** At nos habemus tum veterum Theologorum testimonia: tum etiam rationum pondera. Veteres Theologi cum inquirerent in Sacra mentorum naturam: tum signa dixerunt non a ratione duntaxat, & sensibilia, quo generali nomine abuti Papistæ posse, sed etiam ēgredi, visibilia, longea & ciuius Nazianzenus bratio. 40. quem locum cap præced. annotauitus. Quandoquidem dualis partibus, hoc est animo & corpore: quarum altera in aspectum cadit, altera oculorum sensum fugit: duabus quoque rebus constat Baptismus, aqua scilicet & Spiritu: illa visibili & corporeo modo accepta: hac vero incorporeo & inconfiscabili concurrente. Vbi fateor quidem agi de Baptismo, non de omnibus Sacra mentis. Sed nihil infirmius argumentum est, quia ratio petita à compositione hominis, est generalis. Cyprianus item de Baptismo Christi, Verborum solemnitas, & sacri invocatio nominis, & signa Apostolicis institutionibus, & Sacerdotum in ministeriis attributa visibile celebrant Sacra menta.

**VI.** Damascenus in Thesal. lib. 4. c. 5. Tā ἡ ἐγένετο οὐρανὸς τῶν ροών. Nam visibilia intelligibilium signa sunt. Augustinus 19. contra Faust. cap. 11. In nūllum nomen religionis seu verum seu falsum coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculum, vel Sacra mentorum visibilium consortio colligentur. Et iterum cap. 16. Quād sunt aliud quaque corporalia Sacra menta, nisi quadam quasi verba visibilia: sacrosancta quidem, verum mutabilia, & temporalia? In Ioannem tract. 80. Accedit verbum ad elementum, & sic Sacra mentum, etiam ipsum inquam visibile verbum. De catechizandis rubibus cap. 28. De Sacra mente sane quod accepit, cum ei bene commendatam fuerit, signacula quidem rerum diuinarum esse visibilia: sed res ipsas inuisibilis in eis hororari: nec si habendam esse illam speciem benedictione sanctificatam, quemadmodum habetur in usu quolibet: dicendum etiam quid significet, & sermo ille quem audiuit, quid in illo condatur, cuius res illa similitudinem gerit. In Leuiticum quæst. 87. Moyes sanctificabit visibilium Sacra mentis per ministerium suum: Dominus autem inuisibilis gratia per Spiritum Sanum, ubi est totius fructus estiam visibilium Sacra mentorum. Nam sine ista sanctificatione inuisibilis gratia, visibilia Sacra menta quid profundunt? Merito autem queritur utrum etiam ista inuisibilis sanctificatio sine visibilibus Sacra mentis, quibus visibili iter homo sanctificatur, pariter nihil proficit: quod visus absurdum est. Et post, Colligitur inuisibilem sanctificationem quibusdam affuisse, atque profuisse sine visibilibus Sacra mentis: visibilem vero sanctificationem, quæ fieret per visibilia Sacra menta, sine ista inuisibili posse adesse, non posse profidere. Nec tamen ideo Sacra mentum visibile contempnendum est.

**VII.** Ex eiusdem Augustini libro quodam de corpore Christi; Lombardus fecit, Sacra mentum est per quod sub regimento rerum visibilium diuinæ virtus secretius salutem operatur. Quod Cortesius apud Altenstag suis verbis exprimens, Sacra mentum est, inquit, in quo sub operculo rerum spectabilium, à diuinitate in columbras nostra induatur. Lombardi ipsius definitione est, Invisibilis gratia visibilis forma. Et Cortesio referente, apud eundem Altenstag. Magister Sacra mentum inaspectabilis gratis aspectabilem formam esse voluit.

**VIII.** Addo Papistas. Stephanus Eduensis initio tractatus de Sacra mente altaris, Dei Filius, expecta dispensatione à Patre sibi credita, volens nobis relinquare omnia saluti necessaria, visibili materia ordinavit, & fieri precepit in visibilia Sacra menta. Quomodo enim posset homo intelligere dona spiritualia, nisi aliquo visibili moueretur ad ea percipienda? Recentior Edmundus Augerius Iesuista Catechismi cap. 4. lectio 1. Mūtūor jā rāgārās. Tā οὐ μέλει, τοι εγώ ρόπ, ὅφει ἡ γάμηντος. Quid vero Sacra mentum vocas? Signum quod sit sacram, & oculis subiectum.

**IX.** Hæc tamen veterum testimonia, facili conatu summoturos speraverunt aduersarij. Nam Bellarminus capite decimo quarto; Visibile distinguit, vel pro qualibet re sensibili: vel pro re quæ sensu videndi perciptiatur. Nam capite præcedenti, Visibili, inquietabat, ad omnia sensibilia, & sensus ipse videndi usitate ad omnem sensum transfertur. Ut enim docet Augustinus, libri decimi Confessionum capite trigesimo quinto, recte dicitur, Vide quomodo luceat, quomodo oleat, quomodo sapiat, quæ sit durum, quæ bene sonet, non tamen contra dicimus, audi quomodo lucent, gustu quomodo spileat, olfactu quæ niteat, palpa quæ fulgeat. Admittit ergo Bellarminus, Sacra menta dicitur.

## LIBER PRIMVS C A P . XVI.

X. Sed contra certissimum, signa Sacramentalia, dici visibilia, quia si obiecta visus, qui sensus est oculorum, non aurum. Argumentum, pater alia statim subiicienda; ab Augustini phras, *Quasi verba visibilia. Et, tanquam visibile verbum.* Tum enim comparantur signa verbis: unde perspicua absurditas. Nam ineptum esset visibile verbum: pro sensibili: nulla enim inoprietas esset, quae moliretur per particulam, quasi, vel tanquam. Nam omne verbum re vera est sensibile: inimicorum quia audibile. Itaque visibile oportet intelligi proprie, ex sensu oculorum. Est enim Augustini mens Sacraenta constare Elemento & Verbo: & esse utriusque finem, significare; neque aliam ob causam tuum usurpari, ideo posse permutteri vocabula: & quemadmodum verba, signa dicuntur: sic etiam signa posse verba: hoc tamen discutimine: ut illa audibilia sint signa: haec vero verba visibilia.

XI. Et vero in eum sensum ea deinde phasis Augustino usurpat, secundi de doctrina Christiana capite tertio: *Histriones, inquit, omnium membrorum motibus dant signa quædam scientibus, & cum oculis eorum, quasi fabulantur. Et verilla, draconesque militares per oculos insinuant voluntates ducum.* Et sunt hec omnia quasi quædam verba visibilia. Videntur quo sensu verba visibilia dixerit Augustinus? nempe ea quæ afficiant non aures, quod proprium est, & perpetuum, immo essentiale iis verbis, quæ proprie verba sunt: sed oculos?

XII. Præterea, valde interest nisi perfunctorie oppositionem obscurari. In Nazianzeno hinc *χρηστον και την εγκαταστασιν:* illinc *απειρον και αγανακτον.* In Augustino, *Signacula visibilia res ipsas inuisibilis.* Atque si visibilia dicas pro sensibili, id est, etiam audibilius absurdus oppositio est. Nam & audibilia sunt etiam *αγανακτον:* Et *μηδε ποτε ουδεποτε νινθινεται esse audibilia.* Quare si *μηδε ποτε* dicantur propter oculos: etiam *μηδε ποτε* oportebit. Bandem oppositionem habes apud Biel in quartum Sententiarum, distinctione primæ questione secunda. *Sacramentorum non est tantum causa vulnerati curatio, sed etiam hominis eruditio: ut scilicet ex visibilibus signis homo ducatur ad notitiam effectus gratia inuisibilis.*

XIII. Concedimus Augustino, videndi verbum transferri non raro ad reliquos sensus. Sed hoc quorū? Non enim de videndi verbo nunc villa quæstio est. At neque Augustinus, neque illius omnino hominum, exceptis Sophistis scho *της, dixit μηδε ποτε* visibilia, tam late patere, quam verbum ipsum videt. Nunquam quisquam dixit visibilem esse vnum odorem, vnum saporem, vnum duritatem, vnum sonum. Nemo, inquit, *τον Γραευς, non Latinus.* Denique Augustinus ipse, non est auctor dicere verba visibilia, sed quasi verba visibilia. At signa Sacramentalia, *ογενη* dixerunt visibilia Latini: nemo unquam, quasi visibilia.

XIV. Quid corporalia? Suntne ex eo rerum genere visibilium, quæ solo auditu percipi queant dici? Atqui Sacraenta corporalia vocari, vulgatum. Augustinus de Verbis Domini, sermone undecimo. *Proinde corporalia Sacraenta, quæ portant, & celebrant etiam segregati ab unitate corporis Christi, formam possunt exhibere pietatis.* In Psalmum centesimum quadragesimum tertium, *Nostum multum Sacramentum visibilibus & corporalibus oneratum esse populum primum.* Apud Gratianum causa i. quest. i. *Multis secularium, Gregoritis, Ob id Sacraenta dicuntur, quia sub tegumento corporalium rerum diuinæ virtus secretus salutem corundem Sacramentorum operatur.* Hugo de Sancto Victore apud Ioannem de Turkesteria in capitulo corporali, causa i. q. 1. *Sacramentum est corporale, vel materialis elementum extrinsecus oculis suppositum, ex institutione significant.*

XV. Non habet Scriptura. Imo facile negotium. Haberi in Scriptura dicitur aliquid, vel sonor, vel sensu. Et inde quædam sono & sensu simul, quædam sensu tantum, non sono. Illorum exempla sunt multa nec dubia: Deum esse omnipotentem. Filium Dei, esse filium hominis. In hoc instituto: Circumcisionem esse signum foederis diuini: Baptismum dari in remissionem peccatorum, & similia. Horum vero etiam non pauci: Trinitatis personas esse *προσωπις:* Spiritum Sanctum esse Deum. Circumcisionem institutam in remissionem peccati. Denique ipsi Papistæ quoties liber adversus nos ita disputant, Purgatorium esse in Scripturis: in Scripturis septem Sacraenta: in Scripturis merita operum: in Scripturis Transubstantiationem; & reliqua.

XVI. Sono ergo contentimus in Scripturis nusquam haberi, Sacraenta non esse nisi rem visibilem. Amplius dicimus, nusquam haberi, Sacramentum esse rem sensibilem. Imo altius, nusquam haberi, esse vna Sacraenta. Nam hoc nominis, ut diximus, neque est à Scriptura, sed ab interprete Latino: & ab hoc ipso nunquam pro hoc signorum genere: sed alia quædam longe remota notio. Aut igitur concedito Bellarminus, nulla esse visibilia, nulla sensibilia; nulla omnino Sacraenta: aut si hæc non scripta eodem sono, concedat tamen importune negari: ne putato solide à se refutari, hoc, quod nos de visibilibus signis dicimus.

XVII. At nos contentimus hoc ipsum sensu, id est, reapse continere in Scripturis: semper eodem argumento fredi, quo fredi veteres, putarunt omnia Sacraenta esse sensibilia: quo Papistæ, cum pronuntiarunt septem esse ea, inducitio est. Viderunt Veteres, cum irent per singula, nullum esse signum Sacramentale vñquam à Deo institutum, non mouens sensus externos: Iude destitutum non sine Scriptura, signa Sacramentalia esse sensibilia: quia sic soleant appellari quæcumque sensus afficiunt exteros. Papista cum legerunt Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Matrimonium, Ordinem, Vocationem, tum digitis suis comparantes singula singulis; pronuntiavint esse septem: eo tantum falsi, quod Sacraenta dixerunt. Cur non nos similiter, cum imus per singula Sacraenta, quæ vere Sacraenta sunt, & obseruamus omnia oculis obiecta, securi dicamus, omnia Sacraenta esse visibilia? Non enim magis, prout sensibilia dicuntur, quæ sensus afficiunt: aut septem, quæ tres sunt & quatuor unitates: quam visibilia, quæ ut sui sunt exposita.

XVIII. His Patrum testimoniis addimus rationes; quibus conficitur non posse, salua generali doctrina Sacramentorum, quæ ex utrinque confessis est capite precedenti constituta Sacramentalia signa esse obiectum auditus, id est, Verba.

Tom. IV.

XIX. Prima ratio. Omne signum sacramentale constatibus, tanquam materia, & verbis, tanquam forma. At nullum obiectum auditus constat rebus & verbis. Ergo nullum obiectum auditus est signum sacramentale. Hoc argumento vñsus est Archangelus Rubeus in 4. disting. 8. quarens pro quo supponat Sacramentum non in Eucharistia, *N. qui pro verbis supponit, inquit, cum verba non sint Sacramentum, sed eis, ut constat, conficiatur Sacramentum: Accedendo enim verbum ad elementum, sit Sacramentum.* Maior posita est capite precedenti. Minor patet per se. Nam omne obiectum auditus, (in hac quidem materia,) *Verbum est.* Quare, si quod sacramentale signum esset obiectum auditus, omnino sequeretur constare ex Verbis, & Verbis: qua *αδηλογιζεται*, quid potest ineptius dici, cogitari? Quam ineptiam si cupiant effugere: ergo falsum erit omnia signa constare rebus & verbis: sed quædam tantum verbis.

XX. Bellarminus capite decimo tertio respondet, Verba quoque elementa dici posse; quatenus materia locum habent, id enim, inquit, elementum dicimus, cum de Sacramentis agimus, quod est ex se indeterminatum, & per certa verba, quasi per formam determinatur.

XXI. Nimirum hoc illud est, quod subinde conqueri cogimur. Sophistis sibi imaginarium regnum constituisse; ut putent licere, non tantum suis vni vocabulis suo arbitrio factis, sed etiam communis iampidem iuri facta, torqueare in quoescunque volent vñsus: ut nemo quiquam audiatur; nemo quiquam interpretetur, nisi legibus ab ipsis positis. Hinc ista prætoria edicta. Visibilia sunt audibilia. Verba elementa sunt. Elementum est, quicquid est se indeterminatum. Sed ab istis impotenteribus tyranis, quibus voluntas est pro ratione, iampridem esse nos liberos Deus voluit, volens consultum nostræ salutis. Dicimus, inquit, elementum ita esse. O vel tenue saltum antiquitatis Catholice vestigium! Possetis non rideti tanquam *αντικεντωντες.* Sed Sophistis, *μετεγνωλαγεις;* quibus neque autoritas est nisi sua: nec ratio, aut vera, aut verisimilis, aut sapientia, aut sophistica. Tantum, *Dicimus,* Digni sane homines, quorum edicta prolegeant in Ecclesia.

XXII. Atqui Sebastianus Michaelis, capite decimo quarto responsionis secundæ, ita scripsit, *Si Sacramentum nullam habet essentiam, aut subsistentiam, non est Sacramentum: cum requirat materiam & formam, nempe elementum, & verbum.* Satis euidenter in nostram causam, & contra Bellarminum. Et enim verba hoc modo dici non possunt elementa; quoniam subsistentiam habeant nullam: sunt enim in accidentibus: quoniam nulla subsistentia, sed inessentia.

XXIII. Quid quod se sponte prodit absurditas? Elementum, quicquid ex se indeterminatum? Poteram negare: quia ex ipsa positione patet, elementa distinguuntur a verbis: itaque non quicquid indeterminatum est: si verba possunt indeterminata esse: sed quicquid distinctum a verbis, est indeterminatum, id elementum intelligi oportuit.

XXIV. Sed esto tamen. Atqui hinc sequitur nulla verba posse elementa dici, Sacramentalia. Nam indeterminatio illa non aliter intelligenda, quam significationis: sic enim positum capite precedenti. Itaque oportet quædam verba dari, quæ non hoc ipsum aliquid significarent; cui significando adhibentur. Ut panis in Eucharistia ita indeterminatus est, ut non significet corpus Christi; etsi aptus sit significare. Sic, inquit, oportet in Pœnitentia, in Matrimonio dari aliqua verba. Experiatur Sophistæ, ut & conatum rideamus, & audacie dicamus male.

XXV. Instandum est. Capite enim precedenti ponebat Bellarminus, non simpliciter indeterminata signa; sed infuper, ex se apta significare, id ipsum cui significando postea determinantur. Nunc ergo id est, industriae Jesuïtæ, ut in Pœnitentia, in Matrimonio, ostendant verba quædam, quæ antequam fiant Sacramentum, apta sint significare aliquid præter Pœnitentiam, & Matrimonium.

XXVI. Secunda ratio. Omnia signa Sacramentalia accidens significant: At nulla verba per accidens significant. Ergo nulla verba sunt signa Sacramentalia. Maior patet ex capite precedenti, ubi nominatim Bellarminus confessus est, huiusmodi signa esse indeterminata ad suam significationem: & determinari per institutionem. Exempla etiam confirmant: nam panis & vinum sua natura nihil significant: sed sunt datum panis & vinum. Itaque habent præter suam naturam, ut significant corpus & sanguinem Christi. Hoc voluit Augustinus cum diceret, non sic habendam esse illam speciem benedictione sanctificatam, quemadmodum habetur in vñ quolibet. Distinxit enim aliud vñsum rei, ab hoc vñ significandi.

XXVII. Minor autem patet ex natura verborum; quæ tota in significando. Augustinus primi de doctrina Christiana capite secundo, *Sunt alia signa, quorum omnis vñsus in significando est: sicut sunt verba. Nemo enim vñtus verbu, nisi aliquid significandi gratia.* Enimvero ipsa verba etsi non sint naturalia; sed instituta: tamen vere potui dicere eorum naturam esse in significando: quia videlicet non habent aliam.

XXVIII. Habent quidem etiam, fateor, verba accidentiarum quædam significationem per quam aliud dicuntur significare, quam prima sua institutione: qui vñsus est in transumptis. Sed hoc alienum à re nostra. Nam tum non est hæc secundaria significatio ipsorum verborum: sed est rerum per verba significatarum. Sic Nuptiae nominantur pro gaudio coelesti per metaphoram: & fermentum, pro peruersa doctrina: non quod in multis nuptiarum quicquam sit aptum huic significationi: sed quia rerum per eas significatarum aliqua similitudo cum gaudio coelesti, & peruersa doctrina. Nos vero nunc non rerum significationem attendimus, sed verborum seorsim à rebus. Tum autem hæc ita transumpta significatio nullis aliis verbis indiget: quibus fermentum ita determinantur illa prima sed ipsa se determinant. At Sacramentalia signa indigenit verbis determinantibus.

XXIX. Tertia ratio. Signa Sacramentalia significant ex institutione diuina: at nulla verba significant ex institutione diuina: Ergo nulla verba sunt signa Sacramentalia. Maior irident posita est ex communis consensu & significabatur ab Augustino negante speciem benedictione sanctificatam, sic habendam esse, ut in vñ quolibet. Vnde etiam dicuntur mutationem accipere: quod alias explicandum erit.

XXX. Minor patet: quia nulla verba sunt, quibus vñsus sit Deus apud homines,

## DE SACRAMENTIS IN GENERE.

homines, non humana, & ex institutione, vñive humano significantia: & significantia eas ipsas res. Atque adeo non poterunt ipsi aduersarii, quantumvis Sophistæ, quantumuis audaces, vlla exempla proferre.

XXXI. Altenstag docet particulam illam, ex Institutione diuinâ, addit finitioni Sacramentorum, vt excludantur signa pure naturalia: & aqua, inquit, benedicta, qua non est Sacrementum: quia non à Deo, sed ab Ecclesiâ instituta. Certe si Sacramenta non sunt, quæ ab Ecclesia instituta, multo minus verba, quæ ne Ecclesia quidem, sed à mere humana consuetudine.

XXXII. Quarta ratio. Si verba essent sacramentalia signa: ergo vel quæ sonant, vel quæ signant. At vtrumque falsum. Ergo non sunt signa sacramentalia. Probatur assumpti pars posterior. Omnia signa sacramentalia, sunt sensibilia: At verba quatenus signant non sunt sensibilia: Ergo neque signa sacramentalia. Maior constat ex antepositis. Minor non est obscura: quia significatio non sensum afficit, sed mentem. Augustinus Dialect. c. 5. Signum est, quod se ipsum sensui. Et prater se aliquid animo ostendit. Et cap. 1. lib. 2. de doctrina. Signum est respirare speciem quam ingerit sensibus, aliud aliquid ex se faciens in generationem venire.

XXXIII. Probat pars altera. Sacramentalia signa significant per similitudinem cum et significata: At verba quæ sonant nullam habent similitudinem eum et significata. Ergo non sunt signa sacramentalia. Maior est utrinque concessa e pte precedunt. Et illudetur apud Gabriem Biel in 4 q. i. dist. Ad hoc quod aliquid sit Sacrementum, tria requiruntur. Primum, quod sit res sensibilia habens naturalem similitudinem ad gratiam suis effectum Dei regnum, quam vel quem representat. Naturalem similitudinem dico, non per participationem eiusdem qualitatis: sic enim corporalia seu sensibilia non sunt similia spiritualibus: cum nulla etenim qualitas secundum speciem in istis vtrisque: sed similitudinem per proportionabilitatem: quæ est similitudo proportionatorum, ut sit ut se habet hoc ad illud ita hoc ad illud: exempli causa: sicut se habet aqua ad diluendas maculas corporales, ita se habet gratio ad abluerandas maculas spirituales.

XXXIV. Minor patet: quia nulla potest eiusmodi dari naturalis analogia verborum vñiorum ad rem significandam in Sacramentis. Etenim in verbis gemina duntaxat proprietates, sonus & sensus. A sono nihil ego quidem video quod defuniri queat, quacunque ratione. A sensu quid? Nisi fortasse, sicut hæc verba aliquid significant; ita alia quædam gratiam. Sed hoc quam ridiculum? Etenim non gratia est res significata per ea verbæ sed alia illa, quæ gratiam significant: quomodo in analogia, quam, exempli gratia, Biel habuit, non spirituales maculae significantur ab aqua, sed gratia. Quod si hinc discedas, quo ibis? An forte, sicut hæc verba significant aliquid, ita gratia quid aliud? Atqui gratia non adhibetur ad significantum.

XXXV. Concludo questionem, mutuo sumptis Panigarollæ verbis ex lectione 10. Signa in Sacramentis semper esse sensibilia: atque utiforma horum signorum semper audiri posse, quoniam semper verbas sunt: ita eorum omnium materia semper est visibilis, quia semper est vel res, vel actio, quæ etiam extrinsecus conspicere possit.

## CAP. XV.

## Calumnia de verbo Consecratorio &amp; Concionatorio.

I. Hactenus de elemento: nunc de verbo, à quo illud dictur fieri Sacramentum. Hoc, cuiusmodi sit, disputatur à Bellarmino cap. 14. 19. & 20. item à Suarez secđio. 3. disput. 2. Lorinus breuiter in 10. Actorum, versum 17.

II. Quærunt vtrum id verbum sit Concionatorium, an vero Consecratorium. & illud negant; hoc affirmant. Suares, Secundo sequitur in Sacramentis nouæ legi non esse simpliciter necessarium verbum concionatorium, sed consecratorium. Contia vero nos inducent; negantes consecratorium, affirmantes concionatorium.

III. Sed hic latus verborum quid sit, Bellarminus explicabit: recitans ex Caluini Instit. lib. 4. cap 14. scđio. 4. hunc locum, Hoc est quod vulgo dicunt constare Sacramentum verbo, & extero signo. Verbum enim intelligere debemus, non quod sine sensu & fide insurratum, solo strepitu velut magica incantatione consecrandi elementi vim habeat: sed quod predicatum intelligere nos faciat, quid visibile signum sibi velit: Quod ergo sub Papæ tyramide factitatum est, non caruit ingenti mysteriorum profanatione: putant enim satis esse, si sacerdos populo sine intelligentia obstupente, consecrationis formam denunciat. Etenim, Ergo et in verbo sacramentali fieri mentionem audiamus, promissionem intelligamus, que clara voce à ministro predicata plebem eo manu ducat, quo signum tendit ac nos dirigit. Hæc quidem ex Caluino sunt &c. Sed fabulam adornatam curiosius oportuit: quia Sophistæ inde non commoda satis nugandi occasio.

IV. Primum ergo obseruati iubet, aliter nos sentire de Baptismo, aliter de Eucharistia. In illo duo verborum genera requirent, primo Conionale, quo propinquatur a Ministro, expliceturque promissio diuina: deinde dum aspergitur aqua, vt dicatur, Ego te baptizo in nomine Patriæ, & Filiæ, & Spiritus Sancti. Sed in ista duntaxat vnum, nimirum instructionis: cum recitatut primum institutio, deinde explicatur; ac demum distribuitur panis & vinum.

V. Ceterum, Verbum sacramentale esse conditionem, dupliciter dici: vel vt concio sit pars essentia; vt sine ea non sit Sacramentum: vel tantum requiratur, vt Sacramentum structuose percipiatur. Hic autem Caluini perplexus loquitur. Interdum vt de re distincta à Sacramento; vt quem dicit, Sacramenta esse appendicem verbi. Sed saepius tamen, vt de parte essentiiali: sic enim, Sacramentum constare duabus rebus, signo & verbo. Et vero si verba concionale non esset de essentia; nullum omnino futurum: quandoquidem nullum admittat aliud. Et addit Caluini verba ex cap. 5. ad Ephes. Apparet nullum in Papæ legitimam esse signorum observationem: nam verbum quidem se habere iactat, sed quod sit incantationis vice: quia illud lingua incognita demurmurant: & ita, quasi mortuo elemento potius, quam hominibus destinatum foret. Nulla mysterii explicatio ad populum, qua sola facit ut mortuum elementum excipiat esse Sacramentum.

VI. Hactenus nugatus Bellarminus. Vbi primum, quid illud est, & cetera? & sentire & loqui de Baptismo, quam de Eucharistia? Vnde illi sumptus A quo nostrorum dictum? Aut si à nemine: quo iure sumit ille fibi, vt nobis non sua tantum tribuat verba: sed etiam sua rerum somnia adscribat? Eunus vero nos eodem modo & loquimur, & sentimus de utroque Sacramento; Papistisq; Sophistis relinquimus, vt totidem ferme naturas Sacramentorum distinguant, quot haberunt Sacramentorum nomina. Neque enim illis eadem ratio Baptismi & Eucharistie: cum ille in vñi tantum sit; ista etiam extra vñsum: non eadem illorum, & Pœnitentie Matrimonioque: cum illa signa habeant visibilita, hæc vero nulla: vt alia mittam.

VII. Sed calumniam possunt ipsi loci ex Caluino descripti potentissime refutare. Etenim prior ex Institutione vniuersalis est omnibus Sacramentis, non peculiaris Eucharistie: sicut & hoc ex Beza summa de re sacramentaria, Quæ est causa formalis Sacramentorum? Ordinatio Dei ipsius verbo comprehensa, & ab ipso Ministro explicata secundum eis mandatum: non autem pronuntiatio ipsius illorum verborum, neque vlla vis in vocabulis latens. Alter autem Caluini locus ex ad Ephesios nominatum de Baptismo agit. Quid manifestius? Nam si idem docemus de omnibus Sacramentis, ergo non alter de Baptismo quam de Eucharistia.

VIII. De nostra autem Sacramentorum celebratione, quam puerile nomen habemus in Baptismo, inquit, primo institutione recitant; tum adhibent formulam illam solem. Ergo agnoscunt duo genera verborum in Baptismo. In Eucharistia vero recitant institutionem & explicant; tum in distributione nulla verborum concepta formula vñntur: ergo vnum tantum genus verborum admittunt. Atqui prior consequentia est inepta. Non enim illa duo sunt verborum genera, sed vnum idemque repetitum, & quidem nullo discrimine, preter solam applicationem. Nam in Institutione generaliter Sacramentum ordinatur; quod postea sigillatum singulis dispensatur. Quæ differentia, si quæ est, tantum est accidentaria, vt quum Christus dixit generaliter, Qui crediderit & baptizatus fuerit, seruabitur, Marci 16. non id aliud verbum est, quam quod Petrus dixit, Act. 2. Respice te, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum: quamvis illic in definitum sit; hinc vero determinatum certis personis, certoq; temporis.

IX. Fraterea, quid illud est. Verbum cōcōnatorium, verbum consecratorium? Nam nos quidem nunquam ita distinguimus, immo ridentur distinguentes, quasi non possit & concionatorium esse consecratorium, & consecratorium esse concionatorium. Itaque auditio semel Bellarminus, & aliquando definito nugari. Agnoscamus esse quædam verba consecratoria, per quæ scilicet Elementa fiant Sacra, sed eadem consecratoria dicimus esse concionatoria. Distinctius loquar; illa ipsa verba, Ego baptizo te in nomine Patris, & Filiæ, & Spiritus Sancti; quæ iamiam ille disparabat a verbis Institutionis, vt duo genera nobis verborum imputaretur: ca; inquam ipsa, sunt concionatoria: Denique inter Consecratorium & Concionatorium ita distinguimus, si quid distinguendum; vt omne Consecratorium sit Concionatorium: at non omne Concionatorium itidem Consecratorium.

X. Quidigitur illi veniebat in mentem, cum quereret, vt cum concio sit essentia, an non? Aut concionem potius quid appellat? cur mutat verbum Concionatorium in concionem? Nam nos quidem solemus concionem applicare, pastoris orationem, explicantis applicantisque locum aliquem ex Scripturis. Hanc cur suspicaretur essentiale diei Sacramentis, nihil est prorsus causæ. Nam ea est eiusmodi plerumque, vt de Baptismo peculiariter nihil agat: de Cœna etiam, duntaxat nihil, nisi seriam adhortationem ad eius vñsum legitimum Fateor præire concionem utrique Sacramento: sed id nos scimus fieri non propter essentiam Sacramentorum: sed propter ordinem Ecclesiæ: in quo seruare dignitatem Sacramentorum satagimus, adhibita totius plebis adstantis reverentia, vt neque mercenaria sit Baptismi administratio: neque Eucharistia mutetur in priuatas Missas, quem vñtrumque abusum metito culpamus in Papatu.

XI. Mitte ergo concionem, à qua prorsus distinctæ sunt liturgiae; in quibus vere continetur verbum illud consecratorium simul & concionatorium, proprie pertinens ad Sacra, quod nos quidem tam essentiale statuimus, vt sine eo nulla omnino esse, aut esse posse Sacra, certissimum.

XII. Enimuero, quod ait Caluinus, Sacramentum esse quasi appendicem verbi: quid habet illis contrarium? Nam id verbum, vñuersaliter comprehendit promissiones præteritæ Sacramentis illas, inquam, de salute gratuita; illas de iustificatione, & sanctificatione, quæ proponuntur etiam sine Sacramentis vñis: sed postmodum confirmantur Sacramentis: tum verbum istud consecratorium, peculiariter id sit verbum, quo instituitur, atque vt ita dicam, formatur Sacramentum. Loquutus erat Caluinus admodum diserte, ne quis allucinat occasionem haberet. Sed Iesuitæ nolunt nō posse calumniari.

XIII. Omittamus calumnias: rem ipsam videamus. Negat Caluinus verbum Sacramentale, id est, id vnde dicitur Sacramentum constare signo & verbo, ita intelligendum, vt in Papatu. Et eadem opera explicat quomodo in Papatu soleat sumi, his articulis. Primo, quod sit mortuo elemento destinatum potius quam hominibus. Secundo, quod sine sensu & fide demurmuretur. Tertio, quod solo strepitu veluti magica incantatione consecrandi elementi vim habeat. Qui articuli desumpti ab ipsa aduersario & doctrina & praxi; nusquam à Bellarmino calumnias accusantur. His iesit, Caluinus tandem ponit verbum Sacramentale esse promissionem, quæ clara voce à ministro predicata, plebem eo manu ducat, quo signum tendit ac nos dirigit. Et quia hinc distinguendi occasio fuit Consecratorium, & Concionatorium; in aperto iam est, per Consecratorium id significari, quod vim nullam habeat in hominum mentes; sed in ipsa elementa: Concionatorium contra, quod in eas meures vim suam exerens, qui vñs est naturalis verbum omnium; non nisi inde vim habet in elementa.

XIV. Hoc sensu poteramus sua vocabula Sophistæ permettere: nam etsi in alienum deriuuntur, tamen definitionibus suis explicitantur. Sed nos nihilominus, tum quia homonymias vitari censemus oportere: tum quia permittendum non potemus aduersario, vt pro arbitrio vocabulis abutatur in calumniam nostri; quasi negaremus vñlam vim esse verbis sacramentalibus elementa consecrandi, verbi alia substituemus, ea que magis accedentia ad stylum Calvini, à quo status questionis est accessus. Pro consecratorio, demurmuratum dicemus: pro Concionatorio, prædicatum;

dicatum; id est, alta claraque voce populo intimatum, ita ut possit ab omnibus intelligi, aut sonus, aut sensus saltet.

X V. Porro tres Bellarminus propositiones numerat, ad quas reuocet hoc quicquid est controversia. Primam, Non solum in Baptismo, sed etiam in ceteris Sacramentis requiri verba in ipsa celebratione mysterii. Secundam, Non requiri verbum conionale ad essentiam vlli Sacramenti. Tertiam, Requiri ad essentiam Sacramenti certam formam verborum, qua non tam instruat circumstantes, quam consecret & sanctificet elementum. Quarum posteriores duas agnoscimus disputandas. Sed priorem ostendimus esse à malitiosa calunnia. Nos enim contra credere nullum Sacramentum posse legitimate celebrari, absque verbis consecrationis, id est Institutionis. Itaque hic labor nobis superfluus est; Bellarmino etiam ridiculus.

## C A P. XVI.

'De verbo Sacramentali predicatoro.'

LD secunda igitur & tertia agnoscamus propositionem, quae statuit, non requiri verbum conionale, id est prædicatum, sive instruens, ad essentiam vlli Sacramenti, cum tamen nos contra dicamus, nullum Sacramentum constare posse absque verbo prædicato, id est, quod iij intelligant, quibus Sacramentum administrandum sit. Nostra affirmantium haec sunt argumenta.

I I. Primum à natura verborum. Omne verbum significans aliquid publice, est prædicatum: At omnia verba Sacramentalia significant aliquid publice, ergo sunt prædicata. Probatur minor, quia omne verbum id habet proprium, ut significet, teste Augustino 1. de doctrina Christi, c. 2. Sunt autem alia signa, quorum omnis usus in significando est, sicuti sunt verba. Nemo enim vitetur verbus nisi aliquid significandi gratia. Omnes usus, inquit, ergo, inquam, non significantium verborum, nullus usus. Nemo vitetur: ergo ne Deus quidem. Augustino consentit Philosophi definitio, εἰ πόθεν εἴ τις φωνή τῶν λογίων μηδέποτε οὐ μέσα. Quia in voce sunt signa, sunt affectionum in mente. Tum de verbis Eucharisticis Euthymius lib. 6. & in 22. Leuit. Sermo est, qui prolatus ab ipso Christo super dominicum mysterium. Ipse enim liberat nos ab ignorantia, remouet que nos additus, carnale quipiam & terrena de sanctis arbitrari, sed diuine ea & spiritualiter accipi sancti.

III. Maior autem non est difficilis. Nam ex ipso statu questionis, opponuntur verbum prædicatum, sive ut Sophistæ maluerint, concionatorium, & verbum incognitum; sive demurmuratum absque sensu & fide: Quomodo ergo nullum verbum potest esse sine sensu, id est, significacione, sic neque nullum verbum potest esse non prædicatum. Præterea, nullum incognitum significat, ut omne noui prædicatum, est incognitum. Ergo nullum non prædicatum significat: Atqui omne verbum Sacramentale significat: Ergo nullum verbum Sacramentale est non prædicatum, sive non concionatorium;

I V. Secundum. Nullum signum institutum consistere potest absque verbo prædicato: At omne Sacramentum est signum institutum: Ergo nullum Sacramentum consistere potest absque verbo prædicato. Minor assument ex vtrinque confessis c. II.

V. Maior patet; quia, ex confessis in eodem capite, signa instituta sunt ex se indeterminata ad significandum, determinantur autem per verba, quibus instituuntur. At verba non intellecta, nihil determinantur: Cum igitur verba sacramentalia determinent, & verba nihil significantia, nihil determinent: Ergo non possunt verba sacramentalia esse non intellecta, id est non prædicata.

VI. Idipsum confirmatur inductione. Nam Sacraenta in Paradiso instituta, habuerunt verba non susurrata, aut sine sensu demurritata, sed neque prædicata Adamo & Eva, ut ex arbore Vitæ comederent, ab arbore Scientiarum abstinerent. Quæ verba ab illis intellecta fuissent patet ex eo, quod Eva obieccit easerpenti tentanti. Longe post, Abrahamus, non tantum iussus est circuncidi, sed eadem opera audiit fore signum fœderis. Sic Patriachis vim Moses audiit à Deo, & tradidit populo suo. Sic in Novo Testamento habemus institutionem Baptismi, & Eucharistie. Et, ut à Sacraementis transierat ad alia signa instituta, Noc audiuimus à Domino claram, perspicuum determinationem Iridis ad significandum fœdus tum recens constitutum à Deo. Et lapides duodecim in Iordanem, & altare posse aedificatum à parte Isaelitarum, tumulus ille inter Jacobum & Labanum; habuerunt verba non demurmurata sed clara, & perspicua: nec potest nullum omnino exemplum dari signi alicuius instituti per verba ignorata ei, in cuius gratiam instituebatur.

VII. Tertium: Omne verbum in Scriptura, est verbum prædicatum, non demurmuratum. At verbum Sacramentale, est in Scriptura, ergo verbum Sacramentale est prædicatum, non demurmuratum. Pater minor, tum de Sacramentis veteribus, tum de nouis. Maior autem facilis. Quia omne verbum omnibus propositum, est verbum prædicatum; non vero sine sensu demurmuratum. At omne verbum in Scripturis propositum, est omnibus propositum; quod peculiariter controversia est olim disputatum. Ergo omne verbum in Scripturis, est prædicatum.

VIII. Quartum. Omne verbum ab Apostolis auditum à Christo, est verbum prædicatum: At verbum Sacramentale est ab Apostolis auditum à Christo. Ergo idem prædicatum. Minor per se est in confessio. Maior probatur, Matth. 10. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lucis: & quod in aurem auditum, prædicate upradomos. Inde Paulus 1. ad Corinth. 11. Verbum Sacramentale Eucharistie recitatur, præfatur, Egó accepi à Domino, quod & tradidi vobis. Quomodo postea cap. 15. Tradidi vobis in prima quod & accepseram, cum resurrectionis verbum intimaturus esset, & periplicue tradidimus, sive prædicaturus. Unde facilis conclusio. Quemadmodum resurrectionis verbum, sic tradidimus ab Apostolo, non fuit demurmuratum sine sensu, & incantationis in morem, sic neque verbum Sacramentale Eucharistie.

IX. Quintum. Habemus in Baptismo peculiariter mandatum Christi, c. 28. Matthæi. Profecti docete omnes gentes: baptizantes eos in nomine Patris, & filii, & Spiritus Sancti: docentes eos seruare omnia, quæ mandavi vobis. Vbi Tom. IV.

manifestum est, adultos instruendos ut baptizentur; at qui id fieri nequit per verbum demurmuratum sine sensu: sed verbum prædicatum.

X. Bellarminus respondet, iuberi quidem ut instrucción præcedat baptísum: sed non præscribi concionem tanquam partem essentialē Sacramenti: imo distingui potius, teste Hieronymo ad eum locum, Ordō præcipiūs, inquit, ius sit Apostolis, ut primum docerent omnes gentes: deinde fidei intingerent Sacramento: & post fidem, ac Baptisma, quæ essent obseruanda præcipient.

X I. Sed ego insto. Et concedo distingui instructionem, ab ipso actu baptizandi, qui lequi debet. Sed addo, verbum Sacramenti, esse partem eius instructionis. Atque ita verbum additum aqua in actu baptizandi esse verbum prædicatum, non demurmuratum. Porto esse partem instructionis, & præcedere actum, probo exemplo Perri, Act. 2. vbi hæc distinctio manifeste exprimitur, Petrus ait ad eos, Re/piscite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum: & accipietis donum Spiritus Sancti. Hæc exppositio est, explicatio est, prædicatio est verbi Sacramentis in Baptismo. Postea sequitur actus baptizandi. Qui ergo libenter excepterunt sermonem eius, baptizati sunt. Nimis non codem suamento, cum dicebat Petrus, baptizetur unusquisque vestrum: sed postquam dixisset, & ex dictis persuasi essent adstantes baptizari.

X II. Sextum. Omne verbum cui creditur, est prædicatum. At verbum Sacramentale, est verbum cui creditur: Est igitur verbum prædicatum. Probatur maior. Nam in quoque verbo, duo sunt tantum, sonus, & sensus. At sonus non creditur: nam credere pertinet ad intellectum, ut est alias assertum, non contradicentibus Papistis, sed auditur; id est, aures solas ferit: Ergo sensus solus creditur: si creditur, ergo intelligitur: si intelligitur, ergo oportet esse non demurmuratum, sed prædicatum. Tum autem manifestum est Pauli axioma 10. ad Rom. Quomodo credent ei de quo non audierint? quomodo ergo audient absque prædicante? Et post, Ergo fides ex auditu est: auditus autem per verbum Dei. Cum ergo auditu non possit absque prædicante: nec credi nisi auditur, ergo credi non potest absque prædicante: Quare verbum cui creditur, idem oportet esse prædicatum.

X III. Minor probatur ex Augustino in Ioannem tract. 80. Detrahe verbum, & quid est aqua, nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum; seriam ipsum tanquam visibile verbum. Nam & hoc utique dixerat, quando pedes discipulis lauit: Qui lotus est non indiget, nisi uti pedes lauet: Sed est mundus totus. Unde ista tanta virtus aqua, ut corpus tangat, & cor abluit, nisi faciente verbo? Non quia dicitur, sed quia creditur. Nam & in ipso verbo aliud est, non transiens, aliud virtus manens. Hoc est verbum fidei quod prædicamus, ait Apostolus: quia si confessus fueris in ore tuo, quia Dominus est Iesus, & credideris in corde tuo quia Deus illum suscitauit a mortuis, saluus eris. Corde enim credimus ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Unde in Actibus Apostolorum legimus: fide mundans corda eorum. Et in Epistola sua beatus Petrus, Sic & vos, inquit, baptisma saluos facit: non carnis depositio soridum, sed conscientie bona interrogatio. Hoc est verbum fidei, quod prædicamus: quod sine dubio, ut mundare possit, consecrat & baptizamus.

X IV. Laudabilis locus, & dignus attenta consideratione. Primum: Quæstio est, quomodo elementum fiat Sacramentum. Et fieri Sacramentum explicatur statim: eam habere vim, ut corpus tangat, & cor abluit: hic enim finis est propter quem Sacramentum fit. Respondebat autem fieri Sacramentum, accedente verbo. Et ab hoc verbo eam rem esse, non quia dicitur, id est demurmuratur, sed quia creditur, id est prædicato & intellecto fides adhibetur. Unde subiicitur: Hoc est verbum, quod prædicamus: quod quanquam à Paulo dictum, non peculiariter de institutione vlli Sacramenti: sed generaliter de Verbo Dei in Ecclesia prædicato: tamen applicatur ab Augustino de verbo Sacramentali. Unde in fine, Hoc est verbum fidei, quod prædicamus, quo sine dubio consecrat & baptizamus: nempe ut definiat, non aliam esse naturam verbi Sacramentalis, quam totius verbi fidei. Clarus: omne verbum fidei prædicatur: at verbum Sacramentale est verbum fidei. Ergo verbum Sacramentale prædicatur.

X V. In hoc loco expediendo vobis me fudit Bellarminus: & prolixè disputat: sed partim aduersus Caluinum: partim aduersus suos, quibus non tantum putavit esse subtilitatis acumen, ut nobis obiciantibus satisfaccerent. Viderit ille sane quid cum suis sit acturus: dum nobis res potius nostra erit cordi.

X VI. Caluinum supponit contendere totum huic locum de concione intelligentem. Hoc ipsum impugnat argumentis quinque. Primo: quia Augustinus: detrahe verbum, quid est aqua nisi aqua? At detrahe verbo concionis, aqua Baptismi non est pura aqua, sed Sacramentalis: hoc probat; quia apud Papistas nulla fiat concio: & tamen baptismus sit verus. Secundo: quia Augustinus ait, accedit verbum ad elementum: at qui concio non accedit, sed præcedit. Tertio: quia satetur Augustinus ipsam aquam habere vim mundandi: sed non ex se, verum à verbo. At concio nihil aquæ tribuit: quia tota referitur ad instruendos auditores. Quarto: quia dicat Augustinus hoc verbo consecrari baptisatum: qui tamen alibi doceat verbum, quo baptismus consecratur, esse inuocatum. In nomine Patris, & filii, & Spiritus Sancti, testij contra Donatistas cap. 15. Postremo, quia dicat Augustinus, ea aqua mundati infantem, quanvis nondum valentem credere. At verbum concionale nihil proficit, nisi actu credatur.

X VII. Athæc nulla Caluinii refutatio est, verum impostura. Nam concionem Caluinus nusquam nominavit, sed verbum prædicatum, declaratumque ut ante monuimus. Itaque obiectiones sunt inutiles. Nam apud Papistas verbum est prædicatum ipsum illud Sacramentale, quod celebrando baptismo debet adhiberi. Ignoto quidem illud idiomate, sed peccato sacerdotum. Interea tamen prædicatum, quia alias explicari solitum, ut non sit profus inuocatum. Tum autem iis tandem cognitum, quibus sit vtile. Nam apud hereticos notum est, ita verum esse baptismum, ut tamen non sit vtile, nisi quando transiit ad Catholicam, vbi docetur, quid illud sit verbum, ut fiat prædicatum, quod hominum malitia demurabat.

X VIII. Falsum est itidem in secunda obiectione hoc verbum præcedere, reuera enim accedit, quia tum prædicatur, & publicatur, cum ipsa solemnitas impletur Sacramenti. Quanquam si maxime concionem di-

## DE SACRAMENTIS IN GENERE.

ceterum; negaremus tamen præcedere elementum: sed tantum elementi applicationem: sicut in Eucharistia: in qua apparet, ne Christum quidem singulis portionibus distribuendis addidisse verba illa solemnia: sed semel, & vel in prima distributione, vel etiam ante hanc. Quia scilicet legamus *Lucæ 22. Accipite hoc, & partimini inter vos.*

XIX. In tertio, negatur, si concio, (id est, verbum concionatorium; siue prædicatum, ut nos loquimur,) tota sit in instruendis auditoribus, ideo nihil conferre aquæ. Imo potius ideo instruere auditores, ut aliquid conseruat aquæ: quam sane Augustinus dixit habete vim à verbo, faciente; inquit, non quia dicitur, sed quia creditur.

XX. Quartum vero, quorsum? ut ipsum ibi contradicatur euincat Augustinum? An ut invocationem Trinitatis doceat esse verbum Sacramentale? Prius absurdum: non enim non conueniunt in uocatio Trinitatis & verbum prædicatum: quasi omnem invocationem op̄erat esse obscuram demururam, & non prædicatur, non explicatam auditoribus. Alterum inutile: Nemo enim negat hac invocatione baptismum consecrari: sed hoc constat ex Augustino hanc invocationem esse verbum prædicatum: constat, inquam, hanc invocationem dare vimi aquæ, non quia dicatur, sed quia credatur.

XXI. In quinto: quid est, actu credi? An ab eo cui proste, an ab Ecclesia? Nam hoc conceditur: & diserte affirmatur ab Augustino: mundari infante, quia Ecclesia credit verbum Sacramentale. Nempe quia transfans fidem non habet, ideo baptizatur in fide Ecclesie; ad quam idem pertinet. Itaque obiectio hoc sensu nihil est: An ab ipso cui prodebet? Negatur semper actu credi oportere. Nam hoc, inquam, verbum dans vim aquæ ad purgandum, actu non creditur ab infante, qui tamen purgatur, non creditur ab hypocritis, quibus tamen non inutile esse patet, quia non repetatur. Nempe quia causæ morales plurimæ effectum suum producunt, etiam cum nondum sunt actu: sed tantum potentia. At quæ neque est actu; neque potentia, nullum potest effectum producere: unde necesse est verba Sacramentalia esse prædicata. Nam quæ sunt absque sensu demururata, neque actu neque potentia creditur: ut Paulus, *Quomodo credent, si non assiderint? Quomodo audient absque prædicante?*

XXII. Sed enim, quam ille igitur Augustino mentem affigat, audiamus: & admitemur Sophisticen. Dico, inquit, *Augustinum hoc loco non semper loqui de eodem verbo: sed nunc de Sacramentali, nunc de concionali.* Quando igitur ait, *Vnde tanta vis aquæ, nisi faciat verbo, non quia dicitur, sed quia creditur,* tum loquitur tantum de verbo Sacramentali: quod quidem vimi mundandi haberet, non quia est simplicitet sonus transiens, id est, metra res naturalis, sed in quantum in eo est virtus manens, id est, contigeret invocationem Trinitatis. Et quia creditur, id est, quia est obiectum fidei: nec enim illud, quia creditur, potest significare; quia creditur actu: alias sequeretur infantem baptizatum à Turca, quia nullum elicet fidei actum, vere baptizatum non esse: quod est falsum. Quando vero ait, *Fide mundans corda eorum:* Item, *Hoc est verbum fidei, quod prædicamus; quod si confitearis, loquitur de verbo extra sacramentum.* Prolixiore haec disputationem ita contraxit breuiator Bellarmine Baptista Desbœufs.

XXIII. Ait ego primum dico, etiam si non loqueretur seroper de eodem verbo: tamen iustificare, quod gnoscat Bellarmius, hæc verba, unde tahta vis aquæ, & quæ sequuntur, sive tantum de verbo Sacramentali. Nam etiam Calvinus hæc sola describat: et si nos plenus simus prosequunti. Ex isto ergo constat hoc verbum Sacramentale efficaciter esse, non quia dicitur, sive ut Bellarmius explicat, est aet perclusus: sed quatenus est obiectum fidei, ac proinde intellectus, ut paulo ante notauimus. Nam eo ipso nostrum dogma necessario est, sibi licet.

XXIV. Quomodo autem credatur actu: iam explicatum est. Exemplum de Turca, prout descriptum à Baptista, alienissimum est à veritate. Nullum enim Sacramentum administrari potest à Turca. Atque adeo aliis verbis erat à Bellarmio propositum, *Si per impossibile, aiebat, tota périrer Ecclesia, & tamen Turca quipiam, qui nos res nostras, infantem baptizaret, cum intentione faciendo, quod Christus instituit, & Ecclesia faciebat, certe ille esset baptizatus.* Quæ forma penitus nugatoria est: supponens id futurum, quod tamen fateatur esse impossibile. Quæ si quis iam latageret prouidere cibum hippocentauris & tragaphis, si vnoquam illi futuri essent. Certe si per impossibile Sophistæ nulli essent, longe melius ageretur cum Ecclesia. Cæterum de Ministro Baptismi suo loco disputatum imus.

XXV. Secundo, dico Augustinum in ea disquisitione seroper loqui de eodem verbo, sed, ut solet specialis doctrina illustrari, confirmarique, à generali. Quomodo si quis de hominis natura disputat, ascendet ad naturam animalis. Omnino enim Augustinus probat verbum Sacramentale mundans: quia nimis sit verbum Dei: Scriptura autem doceat verbum Dei mundare: Quod quia noluit a se quip Bellarmius, ideo noui nullus fixit sibi obiectus perpetuam & quæocationem: cuius ne vmbra quiden illa esse potest: nisi apud eos, qui sive ignorantia, sive industria, reliquis imputant somnia sua.

XXVI. Vnum breuiator omisit; quod nos non debemus. Non est fides, quæ dat virtutem mundandi elementum: non enim ideo aqua habet vim mundandi, quia ego credo, sed quia est Sacramentum à Deo institutum. Item alterum. Non negari ab Augustino, verbum ipsum, ut dicitur, & ut est res sensibilis, habere virtutem. Nam si quia ipse habet virtutem mundandi, quanto magis verbum ut sensibile? sed negari virtutem illam esse à verbo, ut est res sensibilis. Itaque totum Sacramentum habet virtutem: sed habet à verbo, ut verbum est res spiritualis, & sola fide eo cognoscibilis.

XXVII. Ad primum respondendo: concedi fidei non dare vim elementum: neque id Augustinum dixisse: aut quenquam nostrum dicere. Nam quis negat hanc vim esse ab institutione? & hanc institutionem acer esse Dei penitus, & solius? Sed esse dixit Augustinus & nos asserimus, aquæ à verbo, non quia auditur, sed quia creditur. Nimirum, ut fides constituantur, non causa efficiens vim in aqua mundandi: nam id verbo diserte tribuitur: sed ut sit causa, sine qua verbum non facit eam virtutem: nimirum, quia causa moralis agit in intellectum & voluntatem: aqua autem non potest in intellectum, multo minus in voluntatem quicquam agere non sibi natura-

le; nisi mediante verbo: quo persuadetur & intellectus & voluntas.

XXVIII. In altero manifestam imposturam esse dico: cum ponitur, quod est contra Augustini verba. Non negatur, inquit, verbum ipsu habere vim, quatenus est sensibile. Quid ergo estne verbum sensibile, altera quam audibile? Quod si non est, profecto si vim habet, quatenus sensibile, habet quatenus auditur. Atqui hoc est, quod Augustinus negat, *Faciente, inquit, non quia auditur.* Itaque illud, *Si aqua ipsa habet virtutem emundandi, quanto magis verbum, ut sensibile si audisset Augustinus, sibilis exceperit;* ut profectum ab homine mentis emota. Nam dicendum erat, si aqua, quanto magis verbitum. Vel, si aqua, quia sentitur, quanto magis verbum quia sentitur. Et non inepta conclusio esset: quia per quod quid talis est, ipsum est magis tale. Sed Sophista neutrū dixit: & dixit, si aqua, quanto magis verbum sensibile, id est, quatenus sentitur: quod est ineptum.

## CAP. XVII.

## Contra verbum Sacramentale prædicatum Argumenta Suarit.

SVares & Bellarmibus contra disputant. Primum argumentum sic concipitur à Suarez. Verbum concionatorium, vel est necessarium ad conciencia Sacramentorum, vel non est. Si prius; ergo nullum verbum esset necessarium: Nam si necessarium aliquod; ergo vel concionatorium, vel consecratorium. At non consecratorium: nam ab aduersariis prorsus feicitur. Si ergo non concionatorium, sequitur nullum. At si concionatorium dicant necessarium: ostendant ubi Christus id instituerit, aut præcepit. Nobis enim, inquit, traditum non est: neque etiam in Scriptura legimus. sed potius contrarium.

I I. Huius argumenti posteriore partem Bellarmius virget; à Scripturis negative. Et confirmat: quia Ioannis tertio, *Nisi quis renatus fuerit.* Et 4. cun. Dominus baptizaret pet discipulos: Et Marci ultimo, *Qui creditur, & baptizatus fuerit, saluus erit.* Et ad Titum 3. *Saluos nos fecit per lavacrum: ut Petrus vos salvos facit Baptisma.* His, inquam, locis, nullum mentio verbi, nedum concionis.

I I I. Sed Suarez adeo est inepte argumentatus; ut ostenderit se argumentandi leges ignorara. Quis enim à disparatis ita est vñquam argumentatus, ut disparationis omnes partes tolleret? Quæ potest inde conclusio clie? Necessarium est verbum concionale, aut non est. At neque est, neque non est. Ergo quid perficiant noui ex Iaponia Logici, quibus credo Aristoteles organum nunquam composuit; suo tempore non cognitis. Imo doceant, quomodo idem neque sit necessarium, neque non sit. Ex illo scilicet principio, in singulari alterutrum necesse, vel esse, vel non esse. Tam sum mirabilia Iesuitarum ingenia. An nouum genus est miraculorum: quod non stupidos reddat auditores, sed à stupidis autoribus fiat? Mitto calumniam de consecratorio reiecto: neque enim iterato refutari digna.

I V. Magis Theologo digna pars illa de autoritate Scripturae. Sane si nusquam locorum tradiderit illa quicquam de verbo, quod illi concionatorium dicunt; nos prædicatum malumus: in nobis nulla mors est quominus triumphantes Papistæ in capitolium albis equis inuehantur. Et si poteramus æquo iure in eadem scriptura querere verbum demursum: nisi nolent aduersarij eodem iure nos vi in se: quo illi nunc volunt in nos. Vtrumque est: nos qui demurmuratum, decantatum, iactatum nullum verbum volimus: quia nullum in Scriptura comperimus; eosdem eodem iure ne prædicatum quidem velle æquum est, si itidem nullum in Scriptura.

V. Sed quid mentis Bellarmino concludenti. Nullum est uno, altero, tertio, quarto loco, ergo nusquam? Ne Arrius similiter; non est rō sp̄igitor, uno, altero, tertio, quarto loco, ergo nusquam. Nam quis nescit potuisse itidem diligere, non quos oportuit, sed quos libuit? Sic memini puer videre pueros ludicrè queri ubi vis gentium, potius quam ubi essent. Quid denique si nos virginem, in eisdem illis locis nullum esse verbum consecratorum? Ergone tolleret concludentes, nusquam esse? & se speret ille tuorum fore aduersum nos? Scilicet nos lolio vicitam: illi datum non nisi pascier ambrosia.

V I. Duo, inquit, tantum loca sunt, ubi fit mentio verborum, At Ephesios 5: *Mundauit eum lauacro aquæ in verbo, Matthæi ultimo, Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Fili, & Spiritus Sancti.* Sed prior debet per posteriore explicari. Et ita sit apud Chrysostomum, Theodoretum. Theophylactum, Anselmum, alios: excepto uno Hieronymo, qui non literaliter exposuit, sed tropologicæ. In posteriore, negat concionem nominari tanquam parrem essentialē Sacramenti: sed instructionem adulorum præcedentem Baptismum.

V II. Nos negamus his solis locis constare verbum Sacramentis adhibendum. Nam quorundam loci sunt in quibus instituuntur, aut instituta recitantur Sacra menta, iij omnes huc pertinent: quia nulla institutio aut est, aut fuit vñquam absque verbo, & quidem prædicto; ut docuimus superiori capite.

VIII Consentimus locum ex ad Ephesios intelligendum per alterum ex Matthæo: nec negamus verbum esse invocationem illam Trinitatis: sed esse hanc invocationem Trinitatis, verbum demurmuratum negamus: dicimus esse potius prædicatum, explicatum, denique si velint, concionatum: ita enim probatum superiorem capite.

I X. Secundum argumentum Suarit. Si concio est necessaria, ergo vel propter eum qui suscipit Sacramentum; vel propter circumstantes, vel propter conferentem. At haec falsa. Ergo concio non est necessaria. Non propter suscipientem: nam is sapere non est capax; ut infantes, & phreneticis: sapere non indiget; quia est sufficienter instructus & dispositus. Non propter circumstantes: tum propter easdem rationes, tum quia adiungit per accidens. Non propter conferentem: quia aliud est baptizare, aliud euangelizare, prioris ad Corinthios primo: ubi Anselmus notauit, non quicunq; idoneus est ad Sacramentum administrandum, esse etiam ad docendum.

X. Huius argumenti postrem am partē Bellarmius adsumpsit; & ita for-

manit. Si ita esset, non distinguerentur officia concionandi & baptizandi. Quicunque enim concionaretur, hoc ipso baptizaret: quandoquidem ministraret formam Baptismi: & contra, qui baptizaret concionaretur, cum Baptismus formaliter nihil aliud sit nisi concio. At contradicit huic sententiae Beatus Paulus i. prior ad Corint. vbi nota Ambrosio adscriptus Commentarius, minus esse baptizare, quam concionari: eo quod qui baptizat, solum pronuntiet solennia quædam verba, & aquam insundat: quod facilium est.

XI. Respondeo ad argumentum negari assumptum. Et concionem, id est, verbum prædictatum esse Sacramento necessarium, propter suscipientem, propter adstantes, propter conferentem. Nimirum neque ille sufficeret Sacramentum: neque ista adstante Sacramento: neque hic denique conferret Sacramentum: quandoquidem ablato verbo prædicato, clementum nullum esse potest Sacramentum.

XII. At suscipiens plerumq; non est capax. Respondeo, capacitem dicis, vel actu presenti, vel facultate in futurum. Concedo non semper esse capacem actu; id est, eodem momento, quo suscepit Sacramentum, non capere, quid circa se agatur, aut dieatur. Sed dico neminem admittendum ad Sacramentum illum, qui saltet altero modo non sit capax. Atque hoc genus capacitis efficit, ut necessarium sit verbum; & verbum prædicatum; nemo omnino capax esse poterit vñquam. Non enim intelligi potest, quod vel non dictum; vel ita dictum, vt in solo murmure consistat: nam solum murmur nihil significat.

XIII. At plerunque suscipiens adeo est eruditus, & præparatus, vt non egat verbo. Sed hoc negamus. Non enim propter ea necessaria verbum, vt tantum erudit, sed vt instituat Sacramentum. Nec vñquam insticuit, nisi prædicatum; id est, vel erudiens actu, vel potens erudire etiam aliquanto post. Quare etiam qui eruditissimi sunt, opus habent hoc verbo, quem suscipiunt Sacramentum: quia absque eo Sacramentum nullum suscipiunt. Atque ita semper factum in Ecclesia vera. Nam hæc prius erudiebat diligentissime Catechumenos: post admittebat ad Sacraenta: non nuda signa, sed vestita suis suis verbis, quæ jam edocti fuerant dum essent in Catechumenis.

XIV. Adstantes sunt per accidens. Fortasse, ita quædam: sed nego sequi: si adstant per accidens, ideo non necessarium iis verbum prædicatum. Quia adstantes intelligimus, non fabulos, sed Sacramento: atque si nullum sibi verbum, nemo nego per se, neq; per accidens adstante potest Sacramento: qd nullum est neque esse potest. Quanquam Eucharistie sicutem nemo adesse debet per accidens, si legitimus ille Canon apud Gratianum de Consecratione, distinctione secunda, Peracta consecratione omnes communicent, qui noluerint Ecclesiasticus carere liminibus. Tum autem Paulus in piore ad Corinthios negat vñendum sermone incognito, tum alias ob causas, tum propter superuenientes infideles: qui tamen negari non possunt adesse per accidens.

XV. Superest minister Sacramenti. Si aliud est, inquit Suares, euangelizare, aliud baptizare: ergo propter ministerium non est necessarium verbum prædicatum. Ast ego consequentiam nego. Quid enim obstat quominus sint eiusdem vnius rei partes suis differentiis disparata? Et si possunt vnum aliquid componere quæ inter se dissimilares, cui eam rem usurpat, non possit partes usurpare nisi essent disparati? Hoc Suares oblitus est docere: quasi sola sua autoritate speraret futurum, vt nemo hisceret contra.

XVI. Neclaudabilius Bellarminus. Si est, inquit, necessarium verbum prædicatu, ergo non distinguerentur officia concionandi, & baptizandi. Eque, inquam, absurdia consequentia. Imo quia vñrumque necessarium, & baptizare, id est, aqua intingere, & prædicare verbum Sacramentale: ergo ambo distincta sunt inter se: nam si indistincta: non essent duo necessaria, sed vnum tantum. Adeo incon siderate Bellarminus argumentum.

XVII. Sed enim, inquit, quicunque concionaret, eo ipso baptizaret. Et hoc falsum, inquam. Atque ministeria formam Baptismi. Iterum falsum. Nam, vt dixi, non recipi oportet baptizare & concionari: baptizare, inquam, id est formam Baptismi prædicare. Nam verbum forma est Baptismi, non absolute, sed cum cum accedit aquæ. Poteat autem plurimi alias, & cum nulla aqua est: exempli gratia, qui auctor est Catechismi Tridentini, tum cum doctrinam explicat Baptismi; prædicat ille quidem verbum Baptismi: sed non baptizat tamen. Ne Bellarminus quidem tum baptizabat quenquam, quum capite tertio de Sacramento Baptismi, formam ipsam recitat. Denique, et si necessaria sit aqua ad celebrationem Baptismi, tamen non est quæcumque lotio idem cum Baptismo: sed lotio cum iis verbis; cur non eque verum: et si necessarium sit verbum; tamen non quæcumque vñsum verbi esse Sacramentum: sed verbum cum coelestante.

XVIII. Tertium Suares argumentum. Interrogo: quid sit necessario docendum, vt Sacramentum conficiatur; nunquid tota doctrina fidei, aut aliquod certum mysterium, aut fortasse institutio illius Sacramenti, quod tradendum est? At non primum: quia sic hereticus prædicans fallam doctrinam, non conficeret Sacramentum. Non secundum: quia nihil eo absurdius: tum autem oportet certa verborum formula, Sacramentum confici. Tertium necesse quo fato oblitus sit refutare. Credo aliud egisse; cum hoc ageret.

XIX. Respondeo, non esse necessarium, tum cum conficitur vnum Sacramentum, vñversam repeti fiduci doctrinam: omnia explicati simboli capita. Sed aliquod caput esse necessarium. Neque nos ille exterrit absurditate ficta: Pueris ista sunt mouendis apposita tetricula, quæ viri constantes rident. Verum, inquit, certis verbis oportet concipi formam Sacramenti. Fateor, certaine esse debere formam cuiusque Sacramenti. Sed quid tum? An propterea non sufficiet vñrum vñbi mysterium explicatum ad formam Sacramenti? Nemini sanò videbitur. Quærum quod sit illud mysterium? Breuiter respondeo, hæc ipsa forma Sacramenti:

Hanc, inquam semper oportet prædicari, vt conficiatur  
Sacramentum: prædicari, inquam, non demuratur.

## CAP. XVIII.

Contra verbum sacramentale prædicatum Argumenta  
Bellarmi.

I. Hactenus Suares: deinceps argumenta erunt propria Bellarmi. Primum, si forma Baptismi est concio, varia essent baptismata, pro varietate concionum. Ratio consequentia: quia non omnes eodem modo concionantur. At vnum baptismata est, sicut unus Deus: & unus Dominus ad Ephes. 4.

II. Respondeo negari consequentiam. Nec vero eius ratio vlla est, quia non omnes eodem modo concionantur, sed est potius repetitio consequentis: vel absurdia petito principij. Est enim idem, varietas concionum, & non eodem modo concionari. Porro, varietas vel essentiam attigit verbi sacramentalis, vel accidentia. Quam distinctionem ipsi coguntur admittere aduersarij: & fateri solam essentiali mutationem vitiare sacramenta, vt si quis baptizaret in nomine Patris solius Dei. Accidentiarum vero minime: vt cum variis linguis pronuntiantur verba sacramentalia; Hebrei, Græci, Latinæ: vel cum Græci dicit, baptizetur: Latinus autem, Ego baptizo te. Cum ergo non sit omnis prædicandi vasitas, essentialis: constat non propterea multiplicari baptismata, si qua sit concionandi diuersitas.

III. Secundum. Si forma Baptismi est concio, falsum baptismum haberent heretici: Ratio consequentia: Quia non potest esse vera prædicatio hereticorum. At Ecclesia approbat Baptisma quorumlibet hereticorum, modo detur verbis præscriptis: In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti ethi addant peruerissimam concionem & explicationem. Teste Augustino c. 15, tertii de Baptismo.

IV. Respondeo, argumentum esse simile præcedenti. Itaque negari consequentiam. Erationem consequentia additam, rursus ineptam esse principij petitionem. Porro, non omnem doctrinam hereticorum esse falsam: sed certa quædam capita vera. Posse ergo in aliis capitulo errare hereticos, qui tamen formam Sacramenti retineant integrum. Imo possunt etiam formam ipsam Sacramenti vitiare prætua sua intelligentia, sive expositione: vt tamen verum sit Sacramentum: nimirum, quia is errore interpretantis sit, quia non obstat, quoniam forma ipsa lana sit: nimirum, quia recte intelligitur a percipiente: aut intelligi posse. Cuius rei ratio est, quia Sacramentum addit verbum, non quia dicitur, sed quia creditur. Itaque quicquid ille putet dicere, qui Sacramenta confert, tamen sacramentalia verba non alter significant, quam instituit autor Sacramentorum. Qui ergo sic credit, id est, intelligit quomodo Christus instituit, is habet veram formam Baptismi: quantumvis debeat eo qui confert.

V. Tertium. Baptismus apud Papistas datur absque vlla concione. Et tamen non iubentur rebaptizari Papistæ. Quomodo ista cohærent; vt concio sit forma Baptismi, & tamen sine concione verus Baptismus dati possit?

VI. Imo apud Papistas non datur Baptismus absque vlla concione. Habet enim Papista verbum sacramentale, sine quo non baptizant. Et verbum quidem mutumuratum: sed vñtio conferens: potest enim explicari: ita enim significat, vt est institutum: & re vera ab iisdem explicatur, qua in Concionibus, qua in Catechismis, qua in Controversiis: quæ vñtia sunt predicandigenera, vnde sarcini potest defectus murmuratis. Quare nihil est necesse iterari apud eos acceptum Baptisma.

VII. Quarum. Si forma Baptismi est concio, infantes non essent baptizandi. Non enim fieri debet concio, vbi non est, quiaudiat, & intelligat. At pueri non intelligunt sermonem, nec attendunt, aut attendere possunt. Igitur non est illis concio facienda. Quare nec baptizari debent aut possunt.

VIII. Negatur consequentia: si concio sufficiat pro verbo prædicato, vt sumus protestati. Nullam autem concionem fieri debere, vbi non sit quæ non audiat; nego simpliciter concedendum: sed tantum vbi nemo sit: quæ audire posse. Quædam enim conciones fiunt ad instructionem præsentem: quædam ad futuram. At verba incognita neutri instructioni fungapta: itaque eorum nullus vñs esse potest in Ecclesia, nedum ad Sacramentorum celebrationem: sed verbi prædicata, contra, & præsenteri ædificationem habent, si sit qui attendat, & percipiat; vt quum adulti baptizantur: & futuram, si sit qui attendere & percipere apti nati sint, vt in-

X. Deinde; falsum non esse qui audiatur, & intelligatur. Nam Ecclesia audit, & intelligit. Et Augustinus dixit, mundari infantes verbo Sacramentali, quoniam Ecclesia credit. Nimirum quia baptizantur in fide aliena; quæ in sua non possunt.

XI. Bellarminus instat. Si verbi prædicatio est de essentia baptismi non minus quam aqua, certe debet percipi non minus quam aqua: alioquin non modo inutiliter, sed etiam nullum erit Sacramentum. Quod si aqua aspergeretur a Ministro, infante vero non contingere, nemo diceret illum esse baptizatum. Ergo si concio fiat, & non percipiatur ab infante, non potest dici esse baptizatus.

XII. Quinque. Verba à Domino præscripta in Baptismo, non habent formam instructionis, sed inuocationis, & benedictionis. Non enim dictum. Docete omnes gentes nomen Patris, Filii, Spiritus Sancti: sed, baptizantes eos in nomine Patris: Quæ verba respiciunt actum baptizandi,

**n**on actum docendi: proinde sotant inuocationem Trinitatis super aquæ aspersionem, non declarationem mysterij ad auditores. Et probatur ex collatione aliorum locorum. Marci vltimo, *In nomine meo dæmonia eiicient. Actorum 3. In nomine Iesu Christi, surge, & ambula. Matthæi 7. Nonne in nomine tuo dæmonia eieimus?* & alibi passim. Deinde; si verba ista ad instructionem pertinerent, valde imperfecta essent: non enim solū instrui debent de Trinitate qui baptizantur, sed etiam de incarnatione, & passione Domini, & præcipue de promissione gratiæ, ob Christi meritum. Quarum rerum nulla in his verbis mentio.

**XIII.** Imo absurde disparantur instructio, & inuocatio, benedictioque. Nihil enim obstat quominus unum idemque verbum vitamque vim habeat. Quia nulla inuocatio, nulla benedictio solo murmure debet constare. Vnde prioris ad Corinth. 14. *Si precor lingua, spiritui meus precatur, sed intelligentia mea est infructuosa. Quid est igitur? Precabor spiritu: sed precebor etiam intelligentia.* Certe si preces habere possunt intelligentiam, ergo & instructionem. Nam hæc nihil est, quam intelligentia communica.

**XIV.** Sed verba Baptismi aetum baptizandi respiciunt, non actum docendi. Hoc, inquam, rursus inepit: respiciunt enim utrumque: nimis actum baptizandi, docendo: & actum docendi, baptizando. Scilicet, ut simul constet & adhiberi lauacrum aquæ: & in quem finem. Nam absque hoc esset, nihil aliud posset quisquam factum dicere, quam quod vulgo lolet: vt 1. Regum 22. *Et lauerunt currum eius in piscina Samarie.* Aut Matthæi 6. *Faciem tuam lauā.* Neque interest inter Nahamani lauacrum, 2. Regum 5. & Eunuchi, Actor. 8. Cum igitur verba Baptismi significent, quid agatur: ego non tantum agunt, sed etiam instruunt contra quam Bellarminus sperauit nobis persuasum sit.

**XV.** Sed alius locis sonant inuocationem, non instructionem. Falsum, inquam: omnibus enim locis instructionem sonant. Erin iis ipsis quos Bellarminus selegit. Cetero in primis Franciscus Lucas sic habet, *Id est, inuocato nomine meo, & virtute potestate que mea: vide Matthæi septimo, versu vicepsimo secundo.* Hoc autem ita citato loco, sic notauerat, *Hic in primis pro Christi Domini autoritate & legatione accipiendo videretur nominatissima illa & celeberrima, qua in Ecclesia Catholica, iisque qui ab ead publica munia deputantur, fulget.* Carthusianus in illa Marci, *id est, in mea potestate, & per inuocationem nominis mei.* Nec aliter Gorranus, nec etiam Emmanuel Sa. Eadem ratio verborum ex Actor. 3. Lyranus, *in nomine Iesu Christi: id est, in virtute eius.* Emmanuel Sa, *Nomine, id est, virtute.* Glosa interlinearis, *Gratus seruus non se, sed Dominum glorificat; ut credatur in eum cui resistebant.*

**XVI.** His igitur locis, hæc phrasis, *in nomine*, non tantum inuocatio est diuini auxiliij; sed etiam concio, qua faciendis miraculis adstantes erubiebant fieri non humana virtute; sed diuina. Et sane, cum certum sit nulla miracula ab Apostolis edita, non in nomine Christi, tamen certum est edita, nonnulla absque inuocatione; vt quæ narrantur facta ex umbra Petri, Actorum quinto: & Iudæi Pauli, Actor. 19.

**XVII.** Quid nunc obstat, quominus in Baptismo etiam simul inuocatio sit & concio? Nam sane Carthusianus in postremum Matthæi sic innuit, *Baptizantes eos, id est, regenerantes ex aqua & Spiritu Sancto: lauantes lauacrum in verbo vita, videlicet in nomine inuocato, & in virtute Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.* Et Fetus iti eundem locum, *Confertur Baptismus in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, ut sciamus, non sacerdotem tantum illic operari, sed prius ipsam sanctam Trinitatem: idemque esse & eiusdem valoris ab homine baptizari, ac si Deus ipse nos baptizaret.* Anselmus, *In nomine, id est, in confessione Trinitatis.* Zacharias Chrysopolitanus, *In professione Patris, & Filii, & Spiritus Sancti baptizate; ut quorum est una Deitas, una sit largitio.*

**XVIII.** Sed hæc imperfecta institutio. Nimis, inquam, Baptismatum doctrina sic nominatur ad Hebr. 6. *pertinens ad initia Christianæ religionis,* inquit Iustinianus. Fateor ergo instructionem, quæ habetur in verbis Sacramentalibus esse valde imperfectam. Sed inepit dico inde corcludi, non esse instructionem. Et quam mihi dabunt, quæso, concessionem, quæ contineat omnia capita religionis Christianæ? Debere autem in Sacramentis administrandis omnia tradi; negamus. Nam etiam Catechumenis omnia tradebantur, non in administrando Baptismo, sed prius. Vnde Hieronymi dictum in Matthæi vlt. *Non potest fieri, ut corpus Baptismi recipiat Sacramentum, nisi ante anima fidei suscepit veritatem.*

**XIX.** Sextum. Verba quæ dicuntur in mysterio Eucharistiae, ab Apostolo dicuntur verba benedictionis: quod certe non instructionem, sed consecrationem sonat. Prioris ad Cor. 10. *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est?*

**XX.** Nihil noui: sed vt prius inepit benedictio opponitur instructioni: cum tamen nihil benedicatur nisi instruendo cum cuius gratia fiat benedictio.

**XXI.** Postremus labor est à Conciliis & Patribus. Ab illis; quia Niceno Concilio iubentur rebaptizari Paulianistæ: Laodiceno Cataphryges. At contra, Arelatensi primo prohibentur Ariani; quia illi nec eredebant Trinitatem, nec baptizabant cum eius inuocatione. Ast Ariani licet ea non crederent; tamen eius nomine Baptismum celebrabant. Patres autem aliquot inducuntur, qui inuocatione, consecrationeque perfici dicunt Sacramentum, & verbis coelestibus.

**XXII.** Sed hæc iam ante confecta sunt: nec iterum repetenda. Paulianorum, & Cataphrygum forma Baptismi, neque re neque verbis eadem fuit cum Christiana. Itaque non tantum idem sonus non audiebatur: sed ne quidem res eadem poterat significari: propterea non conficiebatur Sacramentum. Et id quidem non propter vitiosum sonum; sed propter vitiosum fidem. Vnde constat necessaria, verbum sacramentale debere esse significans, & instruens. Nam si tantum oportet esse sonans; quo dunque verbum perinde esset. Quia nullum errorem aut contineret, aut doceret. De inuocatione & consecratione: non est: quod addam plura.

## Cap. XIX.

## De intentione Ministri.

**I.** In celebratione Sacramenti disputant serio Papistæ de intentione Ministri, Iodocus Rauestein Tiletanus Apologia Tridentina parte altera ad 11. canonem sessionis 6. Dominicus Soto in 4. Sententiarum, distincti: 1. quæst. 5. art. 8. Bellarminus libr. 1. cap. 27. & 28. Grægorius de Valencia disputat 3. quæst. 5. punct. 2. Vasques in 3. Thomæ, disput. 138. Suares de Sacramentis, disput. 12. lect. 2. In oppositum Chemnitius examinis part. 2. ad Canonem 11. session. 7. Ioannes Scharpius in cursu Theologico de Sacramentis.

**II.** Sententiam suam repetunt Papistæ ex Eugenij IV: decretis ad Armenios: in quibus hæc legas, *Omnia Sacraenta tribus perficiuntur, videlicet rebus tanquam materia, verbis tanquam forma, & persona Ministri conseruentis Sacramentum, cum intentione faciendi, quod facit Ecclesia: quorum se aliquid defit, non perficitur Sacramentum.* Cuius Eugenij vestigium insistens Tridentinum Conciliabulum, capponem edidit 11. de Sacramentis, sessione septima, *Si quis dixerit in Ministris dum Sacramentum conficiunt, & conferunt, non requiri intentionem saltem faciendi quod facit Ecclesia, Anathematizat.*

**III.** Sunt ista quidem paucissima verba: sed illa eadem perplexissima: adeo vt iis explicandis vehementer sudetur: vt fieri amat in adiunctionibus humanis, quæ vix unquam omnibus eodem modo placent: sed aliis alter, atque aliter: siue nouis paraphrasibus explicentur: siue violentis distinctionibus castigentur: siue miris denique artibus vertantur, inuertantur. Quo in studio, vel maxima lauacrum Sophistarum è Schola, immaniter abundant & suo nimio otio, & aliquot patientia: imo impotenter illudentium Ecclesiæ, in qua sibi non erudiendæ plebis partes, sed imperandi conscientis sperarunt impositas. Et vero siue ille Bugenius, siue hoc Concilium Tridentinum, de industria sunt ita generaliter loquunt, vt nihil certi definito, siue permitterent his nugacibus libertatem commentandi, disputandi, magno denique conatu nihil agendi. Nam etiæ non ignorarent in hac ipsa definitione miras ambiguitates esse, varie assertas negatasve, tam enihi earum definire sunt ausi. Magna scilicet religionis laude.

**IV.** Eugenius tamen ille concilio isto fuit hoc uno saltem diligentior, quod explicuit, quomodo requiri putauerit intentionem Sacerdotis: nempe vt absque ea non possit confici id Sacramentum, quod tamen sperabatur conficiendum; imo putabatur peragi. Adeo, vt quicquid tum solenniter gerebatur, hunc unum ob defecatum, in meras abeat præstigias, siue somnations; in quibus, quum multa fiant, & multo conatu, tamen nihil fit deinde.

**V.** Sed Tridentinus fero, adeo fuit intentus Anathematum furoribus, vt quam rem habebat præ manibus negligenter tractari. Quid enim? Tantum definit, in ministris requiri intentionem. Ingens scilicet operæ pretium: dignum tanto coetu, tam magnifica pompa: dignum iis quorum arbitrium esset in vniuersam Christianitatem sumnum. Arqui possunt quædam in Ministro requiri, quæ tamen ad essentiam, perfectionem Sacramenti non pertineant. Quis enim ea saltem neget requiri, quæ absque peccato abesse non possunt, & quidem mortali: vt sophistis loqui mos est? Exempli gratia, Vocabulam dico illam enim. Quia Papistis iam pridem certum peccare mortaliter Sacerdotem, qui in celebrando dixerit, *Hoc est corpus meum.* Quid? quod etiam Sacras vestes, (ita appellant) omitti nolunt? Ergo hæc in Ministro requiruntur. Quid? vitam quidem probam: aut conscientiam sanam negabuntne Tridentini requiri? Vnde patet nimis fuisse in definiendo somnolentos bonos illos patriculos: nec plene, aut distincte suam fidem expressisse.

**VI.** Mirum, non fuisse hanc ansam multiplicandi Scholasticas quæstiōnes! Hæc tenus enim, qui se professi sunt arcanorum Tridentinorum interpretes idoneos, suppleuerunt ex Eugenio, quod Tridentini defuit: nec aliter hoc anathematis oraculum explicarunt, quam de intentione absolute necessaria; non in Ministro tantum, sed in Sacramento, videlicet confiendo, perficiendoque. Summa est, in Ecclesia Papistica, Baptismum, Eucharistiamque nullam esse, sed meras agi duntaxat nugas, nisi succurrat intentio.

**VII.** Sed hoc iam quid est nominis? Omissa definitio ab Eugenio, à Tridentinis omissa. In Scholis diligentius inquisita, gemino capite: cuius obiecti: cuius gradus?

**VIII.** Obiectum definitur, *Facere et quod facit Ecclesia.* Sed inde, crux gemina, *Quænam Ecclesia: & quid faciat.* Nam Ecclesia Catholica, vel heretica. Estne ergo intendendum id quod Ecclesia Catholica facit? Videbuntur ergo rebaptizandi, qui bap̄tizati apud hereticos? Itaque Bellarminus definit perinde esse. *Quid si quis intendat facere, quod facit aliqua Ecclesia particularis, & falsa: & intendat non facere, quod facit Ecclesia Romana?* Respondeo id etiam sufficere. Non satè considerate. Nulli enim essent heretici rebaptizandi: contra quam de Paulianis sancitum Nicæni Concilij canone penultimo Sed & Thomas art. 10. quæst. 6. 4. part. 2. Ecclesiæ intentionem rectam dicit esse: & ministrum conformantem se huic intentioni, perficiere Sacramentum.

**IX.** In eo quod facit Ecclesia, varius distinctionum lusus. Primo, distractus est effectus à fine: vt scilicet aliud sit id quod facit Ecclesia, & finis propter quem id facit. Post, effectus consideratus materialiter vel formaliter. Materialiter ita nuda aspersione aquæ, nudaque pronuntiatione verborum. Formaliter, cum ita aspergitur aqua, & pronuntiantur verba, vt simul intendatur Sacramentum.

**X.** Fuere igitur, teste Suare, qui dicebant ad perficiendum Sacramentum, requiri quidem voluntatem faciendi actiones illas externas lauandi & proferendi verba: negarent tamen præter hanc voluntatem esse necessariam intentionem faciendi Sacramentum. Et si minister velit debita verba proferre super debita materia, etiam si decipiendi, vel illudendi causa faciat, futurum validum Sacramentum. Et habuerunt iam olim exemplum Athanasij, a qu

quo puer per lusum baptizatos quosdam Alexander Episcopus censuit leg. eum baptizatos; recitante Sozomeno lib. 2. cap. 16. & Rufino cap. 14. histor. 1. Quod signum est, inquit Suares, fuisse judicatum à Patriarchis ad veritatem Baptismi, nihil aliud esse necessarium, præter externam ablationem & formam.

XI. Sed hoc negant hodie sufficere: Suares, Dicendum est ad faciendum Sacramentum non sufficere externam effectiōnē ceremoniā sensibilis; nec voluntatem efficiendi illam actionem, quasi materialē; sed requiri intentionem faciendi Sacramentum. Bellarminus, Neque tamen volumus à Concilio definitum, id quod vult Catharinus, & quod Kennitius vult, nimur, ut solum intendat Minister facere actum externum, quem Ecclesia facit.

XII. Esto sane. Sed si non sufficit actus ille externus, id est, materialiter: videbatur alterum membrum necessarium, aempe ut esset in intentione formaliter Afferuntne: Exiliter & circuncise. Vasques, Verasamen, & me quidem iudice catholica sententia in predictis Conciliis expresse definita est, talem intentionem interiorem Ministri ad Sacramenti veritatem necessariam esse, ut ipse velit rebus & verbis facere id, quod facit Ecclesia, non solum, ut dicit sibi, materialiter, sed etiam aliquo modo formaliter. Vides? non formaliter: sed aliquo modo formaliter? Hoc postea explicat, multis modis hanc non formalem, sed aliquo modo formalem intentionem haberi. Si quis vtrum iis rebus, iisque verbis, codem modo quo Ecclesia vniuersalis, sciens ipse quid haec sit. Si eodem modo, quo vidit aliquam Ecclesiam vti, aut aliquem Parochum. Sit tanquam ceremonia religiosa, quibus aliquem, & aliquos nouit vti solitos. Denique, Qui omnino ignoraret, inquit, res & verba Sacramentorum, apud ullam nationem, aut personam esse proceremonia religionis, iam seadū verba proficeret, & res adhiberet, quia hoc tantum simpliciter facere didicisset ex alio fine, nullum prorsus conficeret Sacramentum.

XIII. De fine Sacramenti, Chemnitius Bellarminus accusat calumniam, quasi negarent Papistæ ratum esse Sacramentum, nisi minister intendat non solum actum, sed etiam finem Sacramenti; id est, illud propter quod Sacramentum est institutum. Atque id tam confidenter, tam rotunde pronuntiat esse mendacium, quam si non tantum Concilium Tridentinum, sed ne vltius quidem Papistici gregis sophista finem nominasset. Quem nec ipse dignatur vel verbo indicare. Atqui Gregorius de Valentia, Quarto, necessarium esse diximus, ut hac intentio perireat & referatur aliqua ratione, non modo ad ipsam operationem Sacramentalem externam, sed etiam ad effectum, seu finem illius. Hanc conditionem esse prorsus necessariam, recte inter ceteros animaduertit Scotus in quartum distinctione prima, questione quinta, articulo octavo. Non ergo merum mendacium erat Chemnitij? Viderint alii, quid sit Bellarmini.

XIV. Sed certe recurrat morbus. Non formaliter paulo ante, sed aiebant aliquo modo formaliter. Sic nunc non simpliciter referatur: sed aliqua ratione referatur Adeo super spinis graduntur. Sed illud, aliqua ratione, quid est? Apud Vasquen lego, Ut necessaria sit hac intentione, non expressa circa effectum Sacramenti, sed implicita saltē. Ait tu implicitam? Quomodo? Nimur ut continetur in alia quadam intentione, ut velit aliquis tingere quomodo vidit Parochum nescio quem tingentem. Nam is, quanquam nesciat, quid sit Sacramentum, aut quorsum: tamen quia vult facere id, quod vider Parochum facientem, habet implicitam intentionem eiusdem rei, quam Parochus habebat, fortasse, explicitam. Quod si ne Parochus quidem explicitam habuerit; tum mira series implicabitur implicatarum intentionum, in infinito, unde explicandi se non sit futurus facilis labor.

XV. Sed effectum finem Sacramenti distinguunt propinquum, & remotum. Illum, characteris impressionem, sive Christianum facere. Hunc justificationem. De remoto facile negotium. Negant enim omnes necesse esse eo fieri intentionem. Non sic ad propinquum: sed turbant adeo ut cum aliquid videantur voluisse dicere, nihil tamen dicant. Vasques, Scotus dixit necessarium esse intentionem proximi finis Sacramenti non autem remoti, videlicet iustificationis: finem vero proximum dicit esse fieri Christianum. Magnum verborum vides motum. Sed rerum quantum: Attende Vasquen, Hoc ut verum sit, intelligi debet, sicut ex mente Gabrieli supra explicamus. Nam in ea intentione administrandi Baptismum, non tantum ut res naturalis est, sed ut est ceremonia quadam religiosa, includitur alia, faciendo nimur hominem Christianum, & iustificandi eum. Intentio autem faciendo Christianum non necessario debet esse expressa, sed factus est, eam virtute contineri in alia, quam diximus. Suares attende, In rigore intentionis effectus Sacramentalis propria, & ut distinguitur ab intentione Sacramenti, non est necessaria ad perfectionem Sacramenti, imo neque ad eum effectum. Et paulo post. Per Sacramentalis effectum, non est necessarium intelligere gratiam vel characterem, sed ipsum esse Sacramenti, quod est effectus Ministri. Itaque intendere Sacramentalis effectum, nihil aliud est, quam intendere constitutionem Sacramenti, actione ipsius Ministri perficiendam. O præstigias. Sacramentum oportet intendi formaliter: sed aliqua ratione tamē factis est: nimur intentione implicita; hoc est, que continetur in alia aliqua intentione. Post, intentionis finis Sacramenti necessaria est; at non finis remoti, sed propinquus. Nunc intentionis finis Sacramenti, est Sacramenti ipsius. & ita est etiam Epicurus. Quorsum tot ambages? Aut cur distinguui oportuit finem remotum, & finem propinquum? Si omnia redunt in ipsum esse Sacramenti: id est in actu illum formaliter, de quo iam erat tam caute tractatum? Nam ergo non intelligo, quomodo non possit rectius finis æque intendi, cum propinquu, in ipsa intentione Sacramenti: per intentionem illud genus, quam implicitam dicitis. Sed nimis nihil videntur esse nuge; si breuiter, si perspicue, si non perplexe, si non perambages dicentur.

XVI. De obiecto sic docent: & tamen negant iudicium Baptismum esse Sacramentum, id est Histrionem representantem in scena Parochum, baptizare. Quod mihi profecto subit mirari. Nam illi quid deest quæso, quominus intentionem habeat, quæ descripta est. Nam intendit facere, quod Parochus facit; id est, non tantum materialiter ablationem usurpat, & verba: sed etiam aliquomodo formaliter; neque ut ceremoniam sacram. Ne intentionem quidem non habet proximi finis, saltem finis aliquo modo: neque implicitam: quia videlicet hoc continetur virtualiter in intentione Parochi: Bellarminus, qui intendit facere, inquit, externum actum, sed non serio, ut non intendit facere, quod facit Ecclesia, sed tantum simulare. Imo, inquam, intendere serio, nusquam dictum in tam prolixa disputatione. Cur

hunc dénum? Deinde: Quid est serio intendere? Nam audietam aliquo modo intendere, & implicite intendere: & quid non? In quibus, quid sciri esse potest? Denique, cur intendit tantum simulare? Nam profecto reapse ablitit, reapse verba recitat: quæ nulla simulatio est. Reapse etiam intendit facere, quod Parochus facit, ideo que quod Ecclesia.

XVII. Sed hactenus obiectum. De gradibus intentionis non indulgentior disputatio fuit. Distinguebatur olim in Habitualem, & Actualē: & statuebatur sufficere Habitualis. Neque Thomas vterius inquirebat. Verba articuli 8. quæst. 64. part. 2. Licer ille qui aliud cedit, non habeat actualē intentionem, habet tamen intentionem habitualē, quæ sufficit ad perfectionem Sacramenti.

XVIII. Sed Scotus, ne frustra subtilitas, laudem affectaret, addidit tertiam, quartā virtualem dixit; quæst. 6. in distinct. 6. quarti. Et obtinuit: neque enim facile patitur Ecclesia Romana periire, si quid in hunc modum nugaram inductum est. Scotus sic disputabat, Ille dicitur actualiter intendere, qui habet actum elicitem respectu etiam quod intendit: illa autem dicitur habitualiter intendere, qui habet habitum inclinatim ipsum ad talē actum. Sed aliquis est, minus perfecte intendens, quam primo modo: & perfectius, quam secundo modo. Ergo est medium inter ista duo membra. Assumptum probatur: quod si aliquis intendit in principio Missæ celebrare Missam, si postea est distractus, non habet actualē intentionem, quando est distractus: patet, quoniam non intelligat tunc illud in actu: nec habet tantum intentionem habitualē: quod talem habet dormiens. Habet ergo se medio modo. Acclamauit tota schola. Et Bellarminus nunc, Non requiritur, inquit, necessario actualis intentione, nec sufficit habitualis, sed virtualis requiritur, & sufficit; quamvis sit danda opera, ut actualis habeatur. Et statim definitionibus separat, ferme ad verbum desumptis ē Scoto.

XIX. In quo quis merito reprehendat auctoritatem. Non enim verum est, eam quam virtualem dicunt esse inter habitualē, & actualē; sed verum potius pertinere ad habitualē. Quia inter actum & habitum, nihil dari possit medium. Fateor habitualē intentionē esse posse in dormiente: sed nego propterea hanc intentionē esse aliam, ab ea, quam virtualem dicunt: atque adeo nullum Scotus, nullum Bellarminus, nullum quisquam aliis discrimen. Signavit. Ast ego docēo hanc virtualem quam dicunt, esse posse etiam in dormiente. Nimirum in eo qui proficisciatur ad Sanctum Iacobum; (hōc enim illi videntur exemplo) & fatigatus labore, somnum capiat ad reparandas vires itineri perficiendo. Denique poterat inueni inceptis habitualē distinguere in dormituam; (hōc mīhi nunc licet vti nomine, quando mira subtilitas dormitēm aspergit in argumentum) & virtualem: actum demum dicere, virtualem esse medium inter dormituam & actualē. Sed illi sic agunt, quasi dicent mulierem modiam esse inter hominem & pecudem: cum tamen sit homo etiam ipsa.

XX. Ex his omnibus thesis tandem colligitur explicande Papisticæ sententiae. Ad perfectionem Sacramenti necessariam esse Ministri aliquam intentionem: non illam actualē, quæ hoc agit, sed aliam virtualem, quæ etiā tunc temporis diuagetur in campus Vtopicos, tamen paulo ante cogitauerit de actu externo materialiter, & aliquo modo formaliter, id est, quadam ratione feratur ad finem & effectum Sacramenti, neque implicite, falso in alia quadam intentione. Hæc atcana sunt tam operose subtilitas: hic scopus tam scrupulose diligentia.

XXI. Ad nostram venio sententiam longe faciliorem, & absque ullis mæandris. Quia scilicet nobis certum, non indulgere vanæ curiositatibus sed hærente verbo diuinæ institutionis: & quicquid aliunde sophistæ ingreditur pro ridiculo habere, & indigno, in quo piorum conscientias occupemus. Vnde factum, ut solus Chemnitius hanc rem fusiū tractauerit, quo examinis sui instituto satisfaceret. Calvinus obiter, atque uno fere verbo, dixit super Canone 11. sessionis 7. Tridentinæ, Ego Sacrosancta Christi institutione vntum defero, ut si Epicurus quipiam intus totam actionem subiunans, mihi Cœnam ex Christi mandato, & secundum regulam ab eo datum, rituque legitimo administrer, non dubitem panem & calicem illius manu per recta, vera mīhi esse corporis & sanguinis Christi pignora. Primum nota, supponi actum externum conformem institutioni Christi; quem etiam Papistæ necessariō ponunt. Huic autem actu opponi Ministri intentionem internam: de qua scilicet homines neque debeant, neque etiam possint iudicare. Vnde sequitur, reliquis omnibus suppositis legitimis, quæ vtrum in Sacramento aliquo administrando, si nihil desit reliquorum, soli intentione Ministri suo defectu obliter perfectione Sacramenti. De hac igitur securus esse iubemus fideles accedentes ad Sacramentum: & suam potius inquirere. Nam etiā horrent sceleris rei sibi sint, qui externo actu subducant animisensum: tamen non posse accedentium fraudari pietatem, in quam nulla vis cuiusquam sit alterius hominis.

XXII. Nam quod vñieum poret scrupulū facere, Baptisma infans, quorum nullus est tum temporis pietatis sensus; sic statuimus nos quidem, pro eorum intentione, intentionem substituti parentum deferentium ad Sacramentum. Sic enim dici infantes baptizari, in fide parentum, non in sua: & sic pro eis solitos patentes respondere. Quia videlicet corum sit pro ipsis satisfacere, quorum sunt in potestate: ut taceam disertam propagationem, Ego Deus tuus, & semini tui posite. Et ut sint ipsi etiam offerentes non alieni ab Epicuro, tamen diuinam ordinationem potiorem esse, quo cunque hominum vitio.

XXIII. Huius nostræ sententiae, quod fundamentum esse dicunt Vasques, & alij, nimur, Sacramenta non esse causas gratiæ: merum conmentum est. Nam etiā persuasiōm habemus quicquid est externi ritus in Sacramentis, nihil per se agere in animam, sive ad salutem, sive ad damnationem: tamen hæc nulla nostra ratio est ad hanc diiudicandam causam. Enimvero quæstio est, virum sit ea, quæcunque tandem describatur intentione, necessaria Sacramento perficiendo. Atquisi verum Sacramento non esse causas gratiæ; aliud erit pro ipsis quæcunque intentione Sacramentorum, aliud gratiæ effectum: & poterit Sacramentum esse perfectum, etiā non efficiatur gratiæ esse rursus imperfectum, etiā illa non efficiatur. Scilicet sophistæ sibi furfuraceos communiscent hostes: de quibus facile triumphent. Sed statu posito, videamus quam potenter disputerent.

## DE SACRAMENTIS IN GENERE.

## CAP. XX.

## Argumenta Papistica.

I. Primum aduersarii argumentum apud Thomam. Quaecunque praeter intentionem fiunt; sunt casualia: At operatio sacramentorum, non est casualis: Ergo sacramenta requirunt intentionem Ministri. Hoc argumentum nescio quam ob causam & recentibus nostris sophistis pro neglecto sit habitum.

II. Mirus stupor Angelici doctoris: qui non viderit in seipsum redire hoc quicquid tali est: Dic enim. Nulla operatio sacramentorum est casualis: At iustificatio est operatio sacramentorum: Ergo iustificatio non est casualis. Perge, Quicquid praeter intentionem sit, id est casual: At iustificatio in sacramentis, non est casualis: Ergo quid? Non vides Thoma, quid sequatur? an admonendus es? Ergo iustificatio in sacramentis requirit intentionem Ministri. Atqui hoc ipsum non hodie tantum tui maximi admiratores negant, distinguentes finem remotum a fine propinquuo: sed tu ipse praeiustisti, art 8. q. 64. Quid ergo? Nempe haec res redit, ut vel concedas aliquam operationem sacramentorum esse casualem, vel neges aut iustificationem esse operationem sacramentorum: aut certe quae fiunt praeter intentionem est casualia. Quare tu tamen omnis posuisti tanquam vera. Rursum haereticorum baptismum ratum esse concedunt papistae: At inter haereticos aliqui negant baptismum quicquam conferre iustificationi. Ergo illi, cum baptizant, nullam habent in intentione iustificationem. Haec igitur accedit praeter eorum intentionem. Ergo casualiter?

III. Sed nodus est facilis. Nihil est casuale absolute, sed tantum relate ad hanc illamve causam. Sic possunt remiges nihil aliud habere in animo, quam remos agitare: qui autem sedet ad clavum cursum moderatur. Itaque quod huc dirigatur cursus potius quam illuc, potest remigibus esse fortuitum: at non sedenti ad clavum. Quare in syllogismo vitium est, quo plus concluditur quam fuit propositum: nam intentio Ministri non fuit in antecedente: sed duntaxat intentio: quae potest esse vel Ministri, vel suscipiens, vel offerens: potest denique esse instituentis. Nondum autem probatum est, si fiat praeter intentionem Ministri, esse fortuitum propterea:

IV. Neque vero fortuitum dici potest, id quod evenit secundum intentionem sui agentis. In sacramentorum autem effectibus, quae in anima fiunt; agens est Deus: non autem Minister. Vnde baptistes dicebat, se baptizare aqua, Christum autem spiritu. Et in canone missæ latine sic oratur. *Quam oblationem, tu Deus, in omnibus, quæ so, benedicā, ad scriptam, rationabilem, acceptabilemque facere digneris, ut nobis corpus & sanguis filii dilectissimi filii Domini Dei nostri Iesu Christi.* Addit, ne id quidem fortuitum dici posse, quod sit in anima sumentis, secundum intentionem ipsius sumentis. Cum ergo concurrunt & efficientis & patientis intentiones; absurdum est fortuitum id dicere propter defectum eius, qui neque agit quicquam, nec patitur.

V. Secundum argumentum, ab eo dotti est Thomas, non neglectum a Bellarmine. Sed apud Thomam dilutius. Quando aliquid se habet ad statuta, id per aliquid determinandum ad unum; si hoc effici debeat. Ea vero quae in sacramentis aguntur, possunt diversimode agi: nam ablutio, exempli gratia, ad munditiam, sanitatem corporis, ad ludum, & multa alia. Ergo ea oportet determinari ad sacramentalē effectum per intentionem abluentis. Quam intentionem significant verba, Ego te baptizo in nomine Patris, Filii, & Spiritus Sancti.

VI. Sic Thomas: sed peccans primo ut in praecedenti, plura concludens, quam erant proposita. In antecedente enim duntaxat dictum, determinari debere: In conclusione autem; determinari per intentionem Ministri. Deinde falso sumit, illa verba, Ego te baptizo, significare intentionem Ministri: cum significant potius operationem externam, quae descripta est ab ipsis baptistis, tum applicationem elementi, tum nuncupatione verborum formarium. Nam profecto haec verba sonant actum praesentem: non ergo intentionem sive habitualē Thomæ, sive virtualem Scotti: quarum neutra actus est.

VII. Bellarmine ergo sic maluit. Sicut certa forma verborum requiriatur necessario, ut determinetur in differentia materie: ita requiritur aliquid quo determinetur indifferētia formæ. Nam illa verba, Ego te baptizo, & similia, possunt habere variae significatioēs: Nihil autem singi potest, quo determinetur haec indifferētia formæ, nisi intentione Ministri, qui illa verba profert, & cuius est tota actio.

VIII. Imo indifferētiam formæ quis unquam audiuit. Quod portentum id est in rerum natura? Nam hactenus fuit persuasum, per formam unum quodque esse id quod est: quod fieri nullo modo potest; si nihil ipsa sit determinatum. Nunc, nisi proprium sit numerus, habebimus a iesuitis formarum formas, & quae formantur ab illis: ludicro, sed iucundo spectaculo. Sed in hoc cipso arguendo, Augustini solenne est apophthegma, & postea Theologis probatissimum. Si accedat verbum ad elementum, fieri sacramentum. Nos autem disputamus de efficiendo sacramento. Nonne consentient, ab eo determinari sacramentum a quo sit sacramentum? Si ergo sit a verbis, etiam determinatur a verbis. Et proinde ipsa oportet verba, sive determinata. Quare nego haec verba? Ego baptizo te in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, sive indeterminata. Et sane alter Thomas sentit. Nam cum intentione Ministri determinari diceret res alioquin indeterminatas: tum vero addidit eam intentionem significari his verbis: Quod certe fieri nequit, si haec verba non sunt determinata.

IX. Sed baptizo, inquit, varia significat, lauare sordes, refrigerare, sanare: sive inquam: sed, id baptizandi verbum, non est forma sacramenti: verum tota oratio. At haec oratio, Baptizo te in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, nunquam significat sordes eluere corporis, aut refrigerare, aut sanare; aut quicquam aliud praeter hanc viam sacramenti administracionem. Nisi forte in viis redeat ille, qui niueri nigram malebat appellare.

X. Tertia ratio. Nullus actus voluntarius, & proorsus humanus, est sine intentione relata ad effectum eius quod agitur: At administratio sacra-

menti est actus voluntarius & proorsus humanus: Ergo administratio sacramenti non est sine intentione relata ad effectum. Sumpsi ex Gregorio de Valencia: qui etsi partes non tam artificiose distinguit, tamen Bellarmino & Suarez vius est clarior. Minorem prolixè probant; à precepto: iussi enim sunt ministri celebrare sacramenta: at non iubentur, nisi quatenus id arbitrio & voluntate humana facere possunt.

XI. Respondere, prolixè concedi minorem. Sed maiorem non esse universaliter veram. Nam agentes sunt in duplice discrimine: alij præcipui, alij instrumentales. Qui præcipui sunt, in iis concedi potest. Sed hi nihil ad disputationem nostram. Constat enim in sacramentis administrandis, non esse hominem ullam præcipuam causam: atque adeo ministros appellari. Opponi autem præcipuam causam, & ministrantem, quis tandem ignorat? Qui vero instrumentales sunt agentes, in iis potest esse voluntarius proorsusque humanaus actus; sine intentione relata ad finem eius quod agitur. Sic humanus erat & voluntarius actus Caiaphæ, cum dixit expedire ut unus homo moreretur. Nam profecto loqui, actus est & humanus & voluntarius. Et tamen Caiaphas ne cogitabat quidem se ambigua loqui: nem dum putauit se loqui de redemptione generis humani. Sic Deus per Absalom incestum, actum vere humanum & voluntarium, vultus est adulterium Davidis: quod tamen non per somnum quidem veniebat in mentem Absalom. Quid multa colligo? Ipsi papistæ non negant per sacramenta effici iustificationem, etsi de iustificatione ne cogitauit quidem unquam minister: quem tamchiam nunc volunt & voluntarium & proorsus humanum opus operari.

XII. Sed huic solutioni ijt obviū Bellarminus. Tribus modis possit hominem esse instrumentum alicuius agentis: primo secundum sola membra, vt si virtutis eius manu ad aliquid capiendum: secundo, per membra, & potentias sensitivas; vt si jubeat legere literas: tertio, per membra, per sensus, per rationem: vt cum a rege constituantur iudices, qui nomine eius iudicant. In primis & secundis non requiri intentionem: sed in tertii. In tertii esse ministros, probat: quia Matthæi 24. *Quis est fidelis seruus & prudens; quem constituit dominus super familiam suam.* Nam fidelitas & prudenter, significant arbitrium faciendi & non faciendi. Ad Roman. 12. *Quis præcessit, in solicitudine.* Ad Hebr. 13. *Obedite præpositis.* Sunt ergo præpositi. Debique non determinavit Christus peculiares actiones: sed ait, Ioan. 20. *cui remiseritis peccata, remittuntur eis:* adeo ut permisum sit eorum voluntati, soluere & ligare. Porro, hoc tertium genus instrumentorum, cum sit per voluntatem & intentionem; si haec tollatur, desinunt esse instrumenta.

XIII. In his varia pccata sunt. Primum tria genera sunt instrumentorum humanorum, quae re vera non sunt. Nam illud primum, cum adhibetur manus hominis absque sensibus, ad capiendum, ubi est? aut a quo vsu? Nam ipsum capere in manu, non est nisi a sensu: nisi forte unum dicis, quem proorsus inuitum vis maior adhibet: quo sensu hominem non puto instrumentum diei posse.

XIV. Secundum peccatum: quod in agendo per sensus, separatur voluntas a sensibus. Ita patiendo fieri potest: & fit quotidie; vt inuiti audimus, inuiti videamus: sed in agendo, non potest exemplum dari posse. Itaque nec illud quod selectum legendi, aptum est. Nam legere literas omnino nolentem impossibile est. Est enim actus rationis, imo & rationalis. Et actus, non elicitus, sed imperatus. Non potest autem intellectus procedere ad ullam actum imperatum sine voluntate. Porro instrumentum non potest esse in patiendo, sed in agendo: sed haec tamen peccata, primum, inquam, illud; & hoc secundum, fateor ad hanc controvensionem exigui esse momenti. Nam omnino siue haec genera sint, siue non sint, factum est ministros sacramentorum, in iis esse instrumentis, quae voluntaria sint. Sed monco apud Chrysostomum, Homil. 85. in Ioannem, ponit in iis, quae membra duntaxat conferant, Pater & Filius, & Spiritus Sanctus omnia dispensat: & h[ic] ipsi[us] r[ati]o[n]e i[n]v[er]te[r]e d[omi]n[u]m, i[n]v[er]te[r]e r[ati]o[n]e[m] x[risti]. At sacerdos suam commendat linguam, suam confert manum.

XV. Tertium ergo peccatum in eo est; quod instrumenta infinite nominantur; quae debuerunt contractus. Nullum enim instrumentum est nisi huius, illiusve actionis. Et cum actiones sint aliae aliis subordinatae; non est necesse, quod instrumentum est actionis subordinatae, idem agere in eam cui alia subordinetur. Exempli gratia, subordinatur in agricultura arationis, satio messi. Nod est tamen necesse idem est messis instrumentum, quod sationis: aut sationis, quod arationis. Sic in Ecclesia. Actio externa, est aliquid subordinatum sive sacramentorum: & potest quod instrumentum erit eius actionis, non esse instrumentum eius finis: nisi quatenus ipsa actio referatur ad eum finem: quomodo arator instrumentum est sationis, instrumentum messis, etiam si in satione, in messe, proprio nihil efficiat.

XVI. Quartum peccatum: quod voluntatem, & intentionem nominet indefinite. Enimvero quaecunque voluntatem, fatemur esse etiam intentionem: aut certe, si quid subtilioris discriminationis sit admittendum: at nullam voluntatem esse absque intentione. Sed ut voluntas, ita intentione varia, prout fertur in varia obiecta. At nos non disputamus in definite, utrum in ministro aliqua debeat esse voluntas; aliqua intentione: sed utrum haec intentione, haec voluntas que fertur in finem actionis externæ: & quidem ita debeat adesse, ut si absit, nullum queat esse sacramentum. At nos dicimus proprie instrumenta sunt, sic dicendum est intentionem. Aratorem oportet habere voluntatem, intentionemque arandi: non itidem serendi, aut metendi. Et vere arare, etsi atandi sibi finem proponat alium, puta, lucrum proprium:

XVII. Fatemur ergo, quae instrumenta sunt porrissimum per voluntatem & intentionem; si tollatur intentione & voluntas, non futura instrumenta. Sed intentionem voluntatemque hanc definimus ex proprio obiecto, cuius gratia, instrumenta sunt. Sic iudicem non esse iudicem, non esse instrumentum regis, si nullam habeat voluntatem iuris dicerendi. Nimis, quia hoc ipsum ius dicere, est illi opus impositum. Sed ab hac intentione, ad intentionem finis, non legitima consequentia est. Sic in viuēs alia, qui pecunia multa, magistratus gradum sibi com pararunt, etsi proprium in iure dicendo: tamen eo ipso quod ius dicunt, instrumenta sunt regia: quamvis rex non ob lucrum illorum magistratus constituerit. Itaq; etsi

*Et* sacramentorum verus finis si iustificatio, ut olim Circumcisio, teste Apolto: tamen aduersarij fatentur, non esse necessariam Ministri iustificationis intentionem, & nos assentimur: nimirum, quia non iustificationis, sed Sacramenti iustificationis ei sunt partes commissa. Itaque dummodo illas peragat, h̄c non possunt non in tuto esse; si cetera omnia adint.

XVII. Suares aliter distinxit. Duobus modis intelligi posse negotium aliquod fieri per nuntium, vel ministerum: primo, quando minister tantum est nuntius referens alterius voluntatem: secundo, quando potestas datur huicmodi Ministero, ut ipse vice alterius, suo tamen iudicio & arbitrio, negotium tractet & transfigat, seu perficiat. Illo modo non requiri voluntatem, seu intentionem internuntij; sed solum quasi materialiter concurrere: sed posteriori, omnino requiri. Ministros autem sacramentorum non esse prioris generis, sed posterioris.

XIX. Sed Suares perit principium. Nam esse Ministros sacramentorum secundi illius generis negat ipsa thesis: nisi forte sic intelligas, ut eorum sit arbitrium, tradantur, an non tradant sacramentum, quod nos sane non negamus. Sed quid id ad quæstionem hanc nostram? Supponimus enim sacramentum celebrari, nimirum, quantum ad usurpatum atinet, tum materialiter formæ. Itaque intelligendum esset, sic factos Ministros sacramentorum, ut permisum esset eorum arbitrio, utrum sint, an non sint sacramenta, etiam tum cum celebrantur, vel potius, cum celebrata sunt. Quod nullus sophista probaturus est vñquam. In administranda republica munus est, quod appellant cancellarij: cuius arbitrium est, addatne, an non addat sigillum regium oblatis literis: sed nemo tamen ab eo pendere dixit, utrum addita sigilla efficiant raras literas, an secus: nam id penderet potius ab autoritate regis constituents: cuius iam interest, non frultra fieri, quod sit eius & nomine & mandato.

XX. Quarta ratio est apud Gregorium de Valentia. Ut sacramentum sit ratum, necesse omnino est operationem sacramentalem à Deo institutam, non tantum materialiter, sed prorsus formaliter, secundum illam rationem peculiarem qua diuitius est instituta, differtque à simili operatione non sacramentali, cadere in intentionem Ministeri. Sed nisi Ministeri intentione aliquo modo feratur ad effectum seu finem sacramenti, non ita operatio sacramentalis in illam cadet. Ergo. Maiorem confirmat quia nullum sit Baptismum, si quis intendat tantum lauare, etiam prolatis verbis formæ. Probat minorem. Quia ratio peculiaris, secundum quam est operatio instituta, quea differt, à simili operatione non sacramentali, in hoc plane consistit, quod ex institutione diuina ordinatur & valet ad significandum & efficiendum spiritualem in anima effectum. Hic autem ordo & respectus sacramentalis operationis ad talen effectum, non potest cadere in intentionem Ministeri, quin aliquo etiam modo, in eam cadat ille effectus.

XXI. Non materialiter, inquit, sed prorsus formaliter. Quid hoc est? Non enim frustra puto, non dictum formaliter: sed disertius, prorsus formaliter: An igitur, ut comprehendatur quicquid cadit in formam sacramenti secundum eius institutionem? Esto. Sed hoc positos miret equidem, si queat quisquam sanus illud concoquere. Nisi Ministeri intentione aliquo modo feratur ad effectum seu finem sacramenti: non posse illud prorsus formaliter consistere. Hoc enim ponit, posse prorsus formaliter id cadere in intentionem Ministeri; quod in eam intentionem aliquo modo tantum cadat secundum rationem institutionis. Arqui formalitas si putatur ab hac institutione: profecto non poterit prorsus formaliter cadere in intentionem, nisi quicquid eius institutionis est, cadat in intentionem: aut me quicquid est rationis fallit. Quid ergo? Nempe alterutrum necesse, vel totam formalitatem, non aquare rationem peculiarem, qua diuitius institutum est sacramentum, differtque à simili operatione non sacramentali. Vel non esse omnino necesse operationem sacramentalem prorsus formaliter cadere in intentionem Ministeri. Utrum sufficit ad refutationem argumenti: sed nos formalitatem non possumus aliunde sumere, quam ab institutione. Itaque alterum potius persuasimus esse falsum. Et vero consenserunt aduersarij: qui eti doceant effectum sive finem sacramenti, esse iustificationem: tamen sacramentum volunt perfici, quanquam iustificatio nullo modo veniat in intentionem Ministeri.

XXII. Sed negamus etiam maiorem, sive formaliter dicas, sive prorsus formaliter: repetita scilicet hac formalitate ex ratione finis: & dicimus posse esse baptismum integrum: etiam si Minister actualiter intentionem habeat directe oppositam hinc sacramentorum. Et hanc maiorem tamen ille ponit tanquam extra controvseriam. Quare? Quia, inquit, omnes etiam sectarij iudicarent, non esse ratum baptismum, si quis tantum intenderet alterum lauare, arque etiam dicere verba formæ, illo dunxat modo, quo potuerit id fieri, si nunquam instrumentum fuisset sacramentum.

XXIII. In quibus verbis, quos sectarios nominet mea non interest. Ego me certe Catholicum profiteor. Sed primum illa absurdum est hypothesis, que supponit, quæ nunquam facta sunt, nunquam futura, cuiusmodi hæc est, si quis lauaret, prolatis iis verbis, eo modo ac si nunquam sacramentum esset institutum. Potuit certe pleniū, eo modo dicere, quo pronuntiari poterant, si nunquam ullus homo creatus fuisset. Nos eti scimus solemne hunc sibi postulatis morem esse: tamen non amamus nodum in scirpo.

XXIV. Deinde hoc ipsum negamus: nullum esse ratum baptismum, si eiusmodi ponatur intentione. Dao enim obseruamus, primo intentionem intelligentiam Ministeri ipsius: secundo intentionem internam, quam notauimus in statu questionis. Pronuntiamus ergo: Aliquando ratum esse baptismum, cum Minister intendit sic lauare. Nimirum, si & nequitiam Ministeri supponat perperam agentis, quod tamen usurpet ex officio: & intentionem rectam accidentis sacramentum. Tunc vero concedimus esse determinatum non tam irritum, quam nullum, si seque ex officio Minister usurpet, & accidentis nulla adiutorio: ut cum Lacones in Eurota labant. Quare si nūm sibi de nobis pollicitus est Gregorius.

XXV. Quinta ratio Bellarmini est. Nulla verba practica vim habent efficiendi, sine intentione eius à quo proferuntur. At Verba sacramentalia sunt verba practica. Ergo non habent vim efficiendi sine intentione eius à quo proferuntur. Probat maiorem: quia cum verba per se & naturaliter non sint operativa, necesse est, ut tunc solum sint efficacia, cum ab eo dicuntur qui habent potestatem. Itaque imperia regum, & iudicium, sunt efficacia;

non imperia priuatorum. Sed verba speculativa, quia totam efficaciam suam habent in significando, à quo cuncte dicantur, canderā vim habent. Probatur rursus experientia: quia si rex sine intentione, ut somniando, iubeat aliquem occidi, imperium non solet mandari exequutioni, quia non constat an velit, licet possit iubere.

XVI. Respondeo, efficaciam dici vel significandi id quod efficitur: vel efficiendi id quod significatur: si à priore efficacia, practica dicas, negatur maior. Nam re vera, quædam verba sic practica, habent vim suam, etiam præter intentionem eius à quo dicuntur. Nimirum, quia distinguendæ sunt personæ. Dicit aliquis à se, ut Imperator: dicit alius ab alio, ut interpres. Si dicat Imperator ipse: tum fateatur necessariam esse intentionem. Sed, si dicat interpres, negamus: & negat ipse Bellarminus, qui agnoscit iisdem verbis eandem significandi vim esse, à quo cuncte dicantur, etiam à pſitaco, vel ab asina Balaam.

XVII. At si alteram dicas efficientiam, nimirum efficiendi quod significatur, Assumptio negatur. Et ratio negandi, quod nulla omnino verba sunt sic effectiva, sive practica. Docuit Augustinus: qui verba nominavit in iis signis, quæ tantum signa sunt: adeo ut nō vtratur nisi ad significandum. Diversa verba; cap. 2. lib. 1. de doct. in Christ. Sunt & alia signa quorum omnis usus in significando est, sicuti sunt verba: nemo enim vtritur verbis, nisi aliquid significandi gratia. Itaque impostura est, non distinctione verborum in speculativa, & practica: nunquam nata, nunquam audita, nisi ex quo veritas religionis mutata in superstitionis præstigias.

XVIII. Et vero, quæ imperia regum, exempla practicorum indicata sunt, quo iudicio sunt selecta? Nam illa profecto non efficiunt ipsa, id quod significatur: sed tantum significant, quod efficiendum sit. Itaque sunt speculativa: si speculativa recte dicuntur à significacione. Quare etiam dicta cum intentione eius penes quem est autoritas, aliquando tamen carent effectu. Sic in 1. Samuel. cap. 15. et si imperauerit Deus Sauli, Percute Amalec, & demolire uniuersitatem: non parcas ei, sed interfice a viro usque ad mulierem, & parvulum, atque lactantem, bouem, & oves, camelum & asinum: tamen, Pepercit Saul & omnia populus, Agag & opimus gregibus oviū, & armentorum, & vestibus, & arietibus, & uniuersis, que pulchra erant, nec voluerunt differdere ea.

XIX. Propterea falsum est hæc ipsa imperia, à quo cuncte dicuntur, exigere dicentes intentionem: sed tantum, cum dicuntur ab eo cuius prima est imperandi autoritas: nam si ab instrumento, quo is vtritur, tum nihil est necesse instrumenti intentionem accedere. Nonne enim defteri solent ab instrumentis, quorum nulla esse potest intentio? Testis Lacedæmoniorum ἐργάλα: testes quotidiane Regum literæ: quæ profus inanimatæ, imperia referunt. Nunc autem verba sacramentalia non ab eo dicuntur, cui ius est primus imperandi, nimirum Deo; sed ab eo cui instrumenti natura est. Itaque etiam si practica verba essent, tamen vim suam habere possent, nulla addita intentione Ministeri.

XX. Sexa ratio Suares est, sed nomine congruentiae cuiusdam, non vero necessitatis. Quia sacramentum sit ceremonia sacra: pertinet in primis ad eius reverentiam, ut non fiat ioco, sed ex animo; nec casu, sed ex intentione.

XXI. Ita est sane, inquam: absit enim, ut quisquam pius aliter sentiat. Sed cum requiri intentionem dicunt aduersarij, necessitatem dicunt, non congruentiam: & tales necessitatem, ut abiente ea intentione, non tantum non pro suo merito tractetur Sacra entum, sed omnino nullum sit. At qui nos simili argumento dicimus congruum esse in intentionem venire, quicquid est de ratione sacramenti: quomodo non dubitem, & primum Apostolos, & post omnes fideles pastores, cum baptizarunt; non tantum spiritu liter, aut virtualiter; sed etiam actualiter cogitasse de iustificatione per baptismum impatienda. Sic A& 2. Baptizetur unus qui quis vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum. Et 22. Baptizare, & ablue peccata tua. Nec dubitamus nos similiter deb. re omnes: & qui non faciant, tantundem peccare. Verum longe aliud est de officio Ministeri aere, aliud de efficacia baptismi disputare. Nos in hoc sumus.

XXII. Septima ratio Bellarmini est à tribus absurdis. Primo, si parent filium duceret ad balneum, & mergendo diceret In nomine Patris, Filiij, & Spiritus Sancti, inuocans Deum, ut bene cederet lotio, tunc verus baptismus esset. Secundo, si in mensa legeret Sacerdos, Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus; iam totus panis, & totum vinum esset consecratum. Tertio, si quis ancilla diceret, Accipio te in meam, intelligens ancillam: & ancilla responderet, Accipio te in meum, scilicet herum: cum esset verum coniugium. Hæc omnia ponit ita futura: si non sit necessaria intentione.

XXIII. Respondeo, nullam hanc esse consequentiam: neque vlla vel verisimili conjectura fulciri. Enim vero supposimus in statu quæstionis externum actum legitimum; ut in ambiguo esset sola interna Ministeri intentione. Ast in his absurdis, nullus est externus actus legitimus. In primo & postremo, nullus Minister, sed priuatus homo, priuatam actionem exercens, absque vlo mandato, imperio Dei. Quo quid ridiculum magis? In tertio etiam neque Minister, neque qui Minister locum vllum teneat: sed tantum ex personæ quæ sacramentum acciperent, si tamen Matrimonium esset sacramentum. In secundo Sacerdotem audio nominatum: sed Sacerdotis video nihil præter nomen. Nam quid Sacerdos ad mensam? Non enim illam quam Paulus appellat mensam Domini: sed vulgarem, & quotidiam conuiuiorum, in quam ne quidem, si omnem intentionem conferat, tamen sacramentum conficiat. Enim vero Paulus de similibus Sacerdotibus mensariis, Non est Dominicam Cenam edere: quanquam etiam intentionem adferrent. Et dicat quisquam in eo sacramentum esse sine intentione: vbi nullum est, ne quidem cum intentione?

XXIV. Octauam rationem Bellarminus & Valentianus exhibent ab Augustini autoritate, qui libr. 7. de Baptismo contra Donatistas c. 53. dixit eos habere baptismum, qui ablique sua simulatione, illum & cum aliqua fide, verbis Euangelicis consecratum accipiunt. Hic satis indicari, aliam aliquam intentionem requiri, præter eam quæ pertinet tantum ad ipsum actum. Quomodo? Quia hanc significauit Augustinus, quem dixit, Verbis Euangelicis consecratum: intelligens voluntarie, non autem ab invito aut dormiente. Cum igitur præter huiusmodi consecrationem, aliquam etiam fidem requirat, peculiarem aliam intentionem intelligit, quia verbum

## DE SACRAMENTIS IN GENERE.

verbum fidei in hac materia tum ab Augustino, tum ab aliis Patribus usurpetur pro intentione necessaria, ut à Cypriano, sermone de Cœna Domini. Ex quo Christus dixit, Hec est caro mea; & hic meus est sanguis: quotiescumque his verbis, & hac fide idem sit, Sacramentum & holocaustum est.

**X X V.** Respondeo, manifeste sophistæ auditoribus illudere; abusos ambiguitate verborum. Quid enim concludunt? Nempe in celebratione Sacramenti necessariam esse aliam intentionem, quam facti solius. Atqui nostra fuit quæstio, non de intentione *adrogatis*, sed de intentione Ministri conferentis Sacramentum. Et hanc non concludunt. Dico igitur si eorum omnium, quorum partes sunt in Sacramento, nulla sit alia intentio quam facti, irritum esse Sacramentum. Sed si Ministri nulla sit, nego se qui omnino nullam esse. Nimirum quia accedentium ad Sacramentum adesse potest intentionis quantumcumque ille vel contrarium intendat.

**X X VI.** Fidem esse intentionem; nolim equidem negare. Nam illa saltem absque ista esse non potest. Sed bis peccant sophistæ, primum quod nudam intentionem existimat: quæ in hac materia non tantum distinguitur, sed etiam separatur à fide: sic enim ab iosis Papistis conceditur ad perfectionem Sacramenti non requiri fidem Ministri: cum tamen intentionem contendant necessariam. At non ita nudam intentionem fuisse Augustino in mente, patet, quod addat, eam fidem, si destituatur charitate, non prodebet, ex Paulo, Si habeam fidem ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Vbi profecto fides longe est aliquid ultra nudam intentionem.

**X X VII.** Secundo peccant, cum *adrogatis* intentionem substituant pro fide. Cum tamen Augustinus fidem non dicat Ministri, sed ipsius accipientis Sacramentum à Ministro. Verba diserta, Nequaquam dubitarem habere eos Baptismum, qui ubiunque, & à quibuscumque illud verbis Euangelicis consecratum sine sua simulatione, & cum aliqua fide accepissent. Audin' loqui de accipientibus? accipientiut, inquam, simulatione, accipientium fidei. Et statim post. Vbi autem neque societas illa esse ita credentium, neque illæ qui ibi acciperet, ita crederet; sed totum ludicrum, & nimis, & ioculariter ageretur. Quid superest, ut fiat frans manifesta improbe mutantum contextum verborum, & confundentium, quæ distinxerat Augustinus? Non enim huic dictum, & cum aliqua fide Verbis Euangelicis consecratum, ut mentit Valentianus. Sed dixit, Verbis Euangelicis consecratum, & cum aliqua fide acceptum. Enimvero, qui negamus internam necessariam esse Ministri intentionem, tamen Augustino constantiores asserimus, nulla accedente accipientis fide, sive mali intentione, nullum esse Sacramentum perfectum: neque censemus aliam villam expectandam reuelationem, praeter dominicam institutionem.

## C A P I T U L U M XXI.

## Argumenta Catholicorum.

**I.** Nobis non potest esse non breuior disputatio: haud temere assuetis quæstiones agitare tantum curiosas: cuiusmodi hæc sane est: non non necessaria, nisi quantum humani pruritus ingenij sibi ipsi non potest satisfacere, aut vilos limites praescribere modestia.

**II.** Prima ratio est. Nullum personale peccatum Sacerdotis, obstaculum est efficacia Sacramentorum, alioquin rite celebratorum. At defectus hic interioris intentionis, peccatum est personale Sacerdotis: Ergo idem defectus non potest obstat efficacia Sacramentorum alioquin rite celebrati. Maior in promptum: ex antiquis Catholicorum disputationibus aduersus Cyprianum & reliquos, quibus persualum erat iterandum Baptisma acceptum apud haereticos. Certe Valentianhi verba hæc sunt, Docere Augustinum, quod nulla virtus Minister obstant, quominus Sacramentum sit validum. Nam quod addit, modo tamen Minister adhibeat necessariam intentionem: id vero somnium est sophistæ, non ullum Augustini dictum.

**III.** Esse autem defectum illum, personalem, per se puto manifestum, sive ex destinata malitia, sive ex obrepente negligencia. Quomodo in alijs partibus ministerii sepe peccant plurimi, ne omnes dicam. Sic Paulus, negat interesse, sive fidei, sive ex animo prædictetur Euangelium, dum tamen prædicetur. Nempe indicans peccata ista non esse imputanda ipsi Euangeli, quia sunt personalia: id est, non ex defectu doctrinæ prædicaræ: supponitur enim prædicta esse legitima: sed circa eam. Quomodo hic presupponimus dari Baptisma rite: sed circa id quo rite datur, peccari à Minister, abducente animum ab officio suo.

**IV.** Denique hanc eandem ratiocinationem habes apud Bellarminum cap. 26. primi de Sacramentis, et si ad aliam occasionem, Minister Sacramentorum operatur virtute, & autoritate diuina. Deus autem non auferit à Minister datam ei potestarem, ob eius peccatum, aut infidelitatem. Ergo. Quæ certe aut pro nobis nunc valet, aut pro iis partibus non valet, quas Bellarminus tunc tuerit, & recte. Et probat minorem: sic enim appellat, quia autoritas conferendi Sacramenta, non sicut gratia datum faciens, sed gratis data: itaque non pugnat cum improbitate vite, ut simul cum ea esse non possit. Constat enim, inquit, *ein modi gratias in peccatoribus esse posse*, ut pater de Carphâ, qui prophetauit, cum tamen esset pessimus: addo, nec vilam intentionem haberet prophetandi.

**V.** Secundum argumentum: Si penderet ab intentione Ministeri efficacia Baptismi: ergo ipse Minister haberet in se potestatem Baptismi: At non habet hanc potestatem: Ergo neque ab eius intentione pendet illa efficacia. Assumptum manifestum Lombardus cap. 2. distinct. 6. libr. 4. hinc probat Sacramentum Baptismi à bonis, & à malis æque dari, Quia ministerium tantum habet, non potestatem Baptismi. Quod nouit Ioannes cum vidit columbam descendenter super Christum. Vnde Augustinus. Quid non erat Ioannes Baptista? Dominum. Quid non nouerat? Potestatem Dominicæ Baptismi in nullum hominem à Domino transiitram: ministerium plane transiitram: potestatem à Domino in neminem: sed ministerium in bonos & malos. Chrysostomus Homil. 5. & 80. in Ioannem, ἀποκριθεὶς δὲ λέγει, οὐ μόνον ἐπιστείλαται, οὐδὲ ὑπεπιγένεται αὐτῷ πάντι φύσει φύσει εἰπέται τὸν καρπόντα.

Et ubiunque prior occupauerit humana philosophia, inuenitur infra gratiam Paulo post. Καὶ τὸ λέπω τὸν ἵρας ἐπέβαλεν ἡ διάταξις εἰς τὸ διδόμενον τῷ θεῷ εἰς: ἀλλὰ πατέρες τοὺς ὄντας, Εἰς γάρ πεντε πάντας εἰσηγεῖται: ἢ ἣντος τοῦτο διατέλεσθαι, καὶ μὴ μετατρέπεται τὸ θεοῦ Χριστοῦ. Quid Sacerdotes dico? Ne Angelus quidem, quicquam in his quæ data sunt à Deo, efficere potest: sed Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus omnia dispensat. Sacerdos & lingnam, & manum præbat.

**VI.** Consequentia autem non est difficilis. Nam potest intelligi, non dispensandi externa signa; hoc enim ministerium est, quod ab Augustino distinguitur à potestate Baptismi: sed dispensatio potius rei per ea signa representata, quæ certe non tantum in eo est, ut secundum plus minusve conferatur: sed etiam, ut vel conferatur, vel non. Imo, illa ipsa causa aduersus illos haereticos desinebat in hanc ipsam, quam habemus disputandam cum Papistis. Qui enim à Ministro sancto dispensatum Baptismum sanctum esse dicebant; & contra, non aliter concipiebant, quam ab utrisque dari quidem externa signa, sed rem signorum à sanctis solis non ab oppositis. Itaque potestas Baptismi, apud Augustinum, non potest aliud esse, quam conferendi rem vna cum signis, aut negandi.

**VII.** Tertium argumentum. Si penderet efficacia Baptismi ab interna Ministeri intentione, ergo nemo Christianus certus esse posset esse baptizatum. At absurdissimum posterius: ergo falsum prius. Consequentia patet: quia nemo potest esse certus de ea intentione: quandoquidem nemini cogitum est eorū Ministri: cuius scrutatio soli Deo est referuata. De consequentiis absurditatibus, quorū dispiciuntur. Nam profecto Baptismum instituit Deus, ut sit nobis ἐφεγγές τῆς δικαιοσύνης, saltem aequo jure cum circuncisione, quæ ei fuit αἰνίγμα. Quomodo autem poterit obsignare, si ipsum sit incertum? Imo, quia contentimus utrinque signa esse efficacia.

**VIII.** Simile incommode in altero Sacramento. Sed praesentius, & indignius apud Papistas, propter addiram adorationem. Etenim si nullum sit Sacramentum, manifestissima idolatria futura est, quia adorabitur id, quod nec Deus erit, nec habebit, quicquam diuini. Adde necessitatem, quam dicunt, viatici in articulo mortis.

**IX.** Respondent aduersarij, geminam esse certitudinem, aliam moralē, aliam infallibilem, sic enim Bellarminus appellat, & Gregorius de Valencia; Metaphysicam Suares appellavit. De Morali negant consequiam. Nam, inquit, Bellarminus, cum habere intentionem sit facilissimum, nulla est causa dubitandi, an Minister habuerit intentionem, nisi aliquo signo exteriori id prodat. De Metaphysica negant assumptum: quia, inquit, Suares, ad pacandas conscientias sufficit certudo moralis. Bellarminus addit, cogit etiam nos huic acquiescere: nempe quia baptizemur adhuc infantes, itaque nos baptizatos esse oportet parentibus credi, qui tamen ipsi decipere queant.

**X.** Sed nos actum externum distinguimus, ab interna secretaque efficacia Sacramenti. Deinde certitudinem dicimus à notitia metiendam: hanc autem esse Diuinam, vel Moralem. Diuinam, quæ sit ex revelatione diuina: Moralem vero, quæ sit argumentis humanis: sed huius esse gradus varius: & præcipue aliam esse coniecturalem; aliam indubitatam. Illam, quæ nititur solis coniecturis in utramque partem disputandis; utpote, quæ non magis in viam partem inclinet quam in aliam. Hanc vero, quæ in viam partem fertur duxit: ut quæ sensu nititur experientiaque: neque enim sensus & experientia possunt esse rei non existentis.

**XI.** His positis, facile dissipatur aduersariorum solutio. Dico igitur in Sacramentis distinguiri externum actum, ab arcana efficacia. Et istius notitiam oportere esse diuinam. Properè etiam institutionem esse, & prædicari omnibus: quæ nimirum & Verbum Dei reuelans eius voluntatem: unde certus sit quisque his adhibitis ritibus externis, hos sequi effectus internos. Accedere etiam peculiarem efficaciam Spiritus, animum cuiusque fideli persuadentis; ut fides & generetur, & fortificetur. Hæc tamen certudo ad hanc rem nostram non pertinet.

**XII.** Itaque concedo facti externi, de quod nunc proprie quæstio nulla est, certitudinem moralē sufficere. Sed hanc nego à coniecturali notitia esse, quia scilicet coniectura sunt in utramque partem disputabiles. Quare opus esse illa alcea notitia, quæ certa sit; & nixa argumentis moraliter certis. Nam oportet effici interioris certitudinem esse diuinam: at hæc nulla potest esse, nisi positio eius fundamento, nimirum, actione extera: nam sicut nulla esse potest lux solis: non posito sole; nullus calor ignis, non posito igne: sic neque ullus effectus Baptismi, non posito Baptismo: unde conficitur, si dubium sit Baptismum, nullam esse posse diuinam certitudinem effectus Baptismi.

**XIII.** Iam vero hæc doctrina de necessitate intentionis, hoc fundatum pessundat: quia reuocat in dubium utrum Baptismus illus sit: quandoquidem ex professo supponat non esse semper Baptismum, etiam cum omnia externa legitimate concurrunt. Quare nulla hæc dici potest certudo moralis: cum ipsa porrigit argumentum in oppositam partem.

**XIV.** Non est autem similis illa instantia, à baptizatis infantibus. Nam eti si non possint à se ipsis scire adulti se baptizatos: tamen sciunt ea notitia moralis, quæ certa dicitur: quia in rebus singularibus, testes etiam Dei mandato admittuntur in argumenta, quibus securè niti possit intellectus noster. Vnde etiam in capitalibus iudicis statutum est à Deo, reum damnari, vel duobus coniunctum testibus. Et in ipso salutis negotio, non aliter Christus acceptus est mundo, quam per testimonium hominum. Enimvero testimonium, argumentum est ab experientia; non ipsius quidem baptizati sed testium ipsorum.

**XV.** Sed hi testes, aiunt, possunt decipere. Ita est, inquam: sed si decipiunt, tum factum ipsum reuocant in dubium, hoc est, utrum sit baptizatus: quo casu nemini dubium est nullam haberi posse certitudinem sive moralē: dicas, sive Metaphysicam: quia ut dixi nullus est effectus Baptismi, si nullus Baptismus: nullus autem certe Baptismus, si nullus actus externus. Itaque longe hoc est dissimile, & alienum à re nostra.

**XVI.** Facile haberi posse intentionem fateor: nec vero quisquam literis de ea mouisset, si tacuisse importunum scholasticorum garrulitatem. Sed ut verratur in dubium, hæc efficit insolentia. Et tanto quidem scripulo potestiori, quanto certius, nullo unquam arguimento morali de ea intentione posset

posse constare quicquam certi. Vnde necesse fuit ipsos Papistas in determinanda questione, tam late producere intentionis notionem, vt iam vix viles sit motus exterior circa externas Sacramentorum ceremonias, vt intentionem dici non queat: atque adeo dormientis, eti nominatim excipiant. Documentum sic interpretandam ut in viatore eunte Hierosolymam; cui cum in tam longo itinere crebro accidat, ut Hierosolyma ei ne in mente quidem veniant, tamen habere dicatur intentionem eundi Hierosolymam, quod eam ob causam ei ab initio suscepimus sit iter: quod profecto negari non potest in dormientibus.

XVII. Sed haec tamen de Baptismo responsam duntaxat. Quid ergo *ad hanc apolanganus?* Neminem vidi, qui animum animaduerit. Et tamen res est non exigui momenti, Non sum dignus, aiunt, ut intres sub teum meum? Sic tu quasi certus adesse Christum: qui ipse tibi fingis hypotheses in oppositum? Saltem imitarentur scipios, Si es baptizatus, inquit, Ego te non baptizo, sed si non es baptizatus ego te baptizo. Cur non ita hoc negotio. Si tu Christe non ades, tibi non dico: sin ades, tibi dico. Sed ridiculi sunt idolatriæ: quibus perinde est, sciunt, at nesciant suum creatorum adesse: immo adfuisse, an absit.

## LIBER SECUNDVS.

De

## SACRAMENTIS IN GENERE.

## Caput Primum.

DE EFFICACIA SACRAMENTORVM PAPISTARVM  
OPINIONES.

**V**OCA nos ordo ad Questionem de Efficacia Sacramentorum. In qua tamen agunt Papistæ de iis quæ pertinent ad Nouum Testamentum, & de Veteribus separato capite: quos & nobis certum sequi. In illis agunt tum in genere de efficacia: tum peculiariter de impressione characteris. In priori capite legimus Lindanum Panoplia libr. 4. initio: Petrum Auratum Parad. 8. Fabricum Leodium, & Ioannem Cochlaeum, Ioann. Hofmeisterum in art. Confessionis Augustinæ 15. Alph. Virgilius Philippica 12. Iod. Tileyatum Defensionis Tridentinæ parte altera, quum agit de efficacia & vsu Sacramentorum, Roffensem ad artic. 1. Lutheri, Tapperum in Explicatione art. Louaniensis, Klingium Locorum lib. 4. cap. 1. quatuor Horantium Locorum Catholic. lib. 7. cap. 2. Dominicum Soto in 4. distinct. 1. quest. 3. Archangelam Rubeum dist. 1. in 4. Sentent. Thom. Bozium de signis Ecclesiæ libri primi capite undevigimo. Bellarminum de Sacramentis lib. 2. capitibus decem primis. Gregor. de Valentia in Thomam, p. 3. disp. 3. q. 3. Suaren de Sacramentis disp. 7. 8. & 9. Vasques in 3. Thomæ, disp. 13.

II. Legimus & Catholicos, Caluinum Institutionis lib. 4. c. 14. Melanchthonem Apologia cap. de numero & vsu Sacramentorum. Marrytem Locorum Communiarum classis 4. cap. 7. Vrsinum vera doctrinæ de Sacra Cœna cap. 1. Chemnitium Examinis p. 2. ad canones Tridentinos 5. 6. 7. & 8. sess. 7. Sadeleem contra Burdegalenses art. 9. Andream Rinetum in Summa controversialium tract. 3. q. 1. Ioan. Scharpium in cursu Theologico de Sacramentis.

III. Diximus alias, vtrinque concedi Sacrificia in signis, non illis vulgaribus, quæ præter exilium nudamque significationem habent nihil: cuiusmodi imagines nobis sunt Cæstorum, Sybillarum: & quæcumque olim in foro Romano. Sed efficacibus. Et efficaciam hanc in eo esse, ut gratia spirituialis, quam significari nemo negat; etiam reple exhibetur. Ita opus est: quandoquidem signis externis addita promissio: & hæc quidem diuina. Non possit autem promissio vera, & maxime diuina, non esse efficax. Itaque cum Baptismi promissio, remissionem peccatorum contineat; Bucharistiæ, communionem corporis & sanguinis Dominici; non potest fieri, ut in Baptismo, in Eucharistia, si modo usurpentur secundum institutionem, non sit remissio peccatorum, non sit communio corporis & sanguinis Dominici.

IV. Sed hoc cuiusmodi sit efficacia genus, longa contentio est Synodus Tridentina sic definiit anathematis tribus, nempe 6. 7. 8. less. 7. Si quis dixerit, Sacramenta Nouæ Legis, non contineant gratiam quam significant: aut gratiam ipsam non ponentibus obicem, non conferre, quæ signa tantum externa sint accepta per fidem gratia, vel iustitia: & nota quadam professionis, quibus apud homines discernuntur fideles ab infidelibus, anathema sit. Si quis dixerit, non dari gratiam per huiusmodi Sacramenta semper & omnibus, quantum est ex parte Dei, etiam si rite ea suscipiant, sed aliquando & aliquibus, anathema sit. Si quis dixerit, per ipsa Nouæ Legis Sacramenta ex opere operato non conferri gratiam, sed solam fidem diuinæ promissionis ad gratiam afferendam sufficere, anathema sit.

V. Audistis Tridentinorum Deorum bruta fulmina. Summa est, Sacra mena Nouæ Legis continere gratiam: dare gratiam: dare semper: dare omnibus non ponentibus obicem: dare ex opere operato. Laconice: ut patuit tanto fastui. Chemnitius questus est, hac tanta breuitate artificiose occultatam immanem rerum molem, uno sententiæ variis pugnas, quibus se mutuo conficiant Scholastici: quas non fuerit aut otium, aut libido Concilij compонere: vnde sic libranda fuerint verba, ut nulla pars fieri praeditum fuisse conqueri posset. Quæ prudenti & pridem vñsi fuit, cum animosissime Dominicani Franciscanique contendenter d: conceptione Virginis: & nunc nuper in famosissima disputatione Dominicanorum Jesuitarumque: olim etiam Monothelitis prohibentibus aut virant aut duas voluntates dici. Tam molles in suis videlicet, quam in alienis crudelis. Sed nos inquiramus, quid hoc sit mysterij, ne quid nobis imponeat. Inquiramus autem tanto diligentius, quanto vehementius de Lutherio, Caluinoq; conqueruntur, quasi aliorum detorserent bonorum virorum verba.

VI. Sacramenta continere gratiam nunquam olim dictum. Itaque Thomas p. 3. q. 62. art. 3. non potuit altius arcere, quam ab Hugone de S. Victore. Sed tum Thomas, tum Archangelus Rubeus paulo plenus, & Dominicus Soto, esse in alio distinguat, vel ut in causa vniuoca; vel ut in causa in-

Tom. IV.

strumentali: vel ut in signo. Ex quibus modis duos tantum posteriore nunc adiungendos: primum vero reliquendū; eo quod non sit in Sacramento gratia secundum ullam formam propriam & permanenter proportionatam ad talē effectum. Quæ explicatio, qua pertinet ad signum, nihil habet, quo reprehendi queat. Quo ad instrumentum vero; necessario differenda, donec audiuerimus, quid de eo aut sentiant Papistæ, aut teneant Catholicæ.

VII. Conferri gratiam ex opere operato, phrasin esse nouam & à solis autoribus Scholasticis in confessio est. Nam Tapperus facet eum sermonem à Patribus non usurpatum. Et diserte Soto. Aut sacramenta nova legis ex opere operato gratiam conferre: quod quidem verbum non modo in Sacra Scriptura non extat, verum neque apud antiquos patres reperitur. Quare et si D. Thomas illius meminerit, quoniam tunc forte illud idiomata serpere incipiebat, non tamen quasi ex sua opinione: sed lat. ipsum Sacramentum à quibusdam opus operatum, bic vero in summa illud non usurpat: est enim verbum barbarum. Scholastici autem Vasques asserit esse concessum noua vocabula, nō usque loquendi modos inuenire. Quoniam Bellarminus neget vñam nouitatem esse, nō quod contra regulam Grammaticæ operatum passiu accipiatur. quod tamen ipsum excusat, exemplo illo. 1. ad Hebreos, Promeretur Deus: & autoritate Augustini, qui, Melius est, inquit, ut nos reprehendant Grammatiti, quam ut non intelligent populi. Satis acute: nisi nullam nouitatem esse mendaciter dicere: & Grammatici peccatum frustra excusaret, quod aemulo accusarat: nam eti datum sit: tamen Theologi nostri meminerunt, Aquilarum non esse captare muscas: Quid? quod non bene excusat? Nam sunt sane contemnenda Grammaticorum leges in gratiam populi: ac certe hoc phraseos monstrum, nunquam inductum est in gratiam populi: sed eorum potius, qui tam alio populum degignantur, ut porcis istis nolint sua mysteria communicare. Itaque nullus populus est in viuere Christianitate, qui magis norit illud opus operatum, quam illud haereticorum Abraças, aut Hacamat, aut Caulaean, Saulausan, & similia.

VIII. Quod ne ipsi quidem doctoribus admodum expedita significatio? Certe Vasques, Scholastici nostri, inquit, utuntur hoc modo loquendi, quem apud neminem ex antiquis inueni explicatum. Et paulo post, Quare autem hic modus iustificandi Sacramentorum dicatur ex opere operato, nullus explicat prater recentiores aliquos. Denique, Et hic est legitimus sensus horum verborum, & vera origo huiusmodi loquendi, quem haec tamen fortasse non inuenies exacte explicatum. Nempe veteribus sophistis negligenter cura fuit: nouissimis religiosis diligenter. Sed potuit verisimile videti, nihil nouitatis fuisse, ut pronuntiavit Bellarminus, quandoquidem paucis, ante hos nostros diebus f. Etum, ut horum verborum in stilo exacte explicarentur? Et in medio quidem astu disputationum, non tantum Catholicorum aduersorum Papistarum: sed etiam in Papistis Sophistarum inter se? Non enim omnium id est sensus. Solent autem in confutationibus, terminorum explicaciones, in quibus aliquid momenti: non in commune constitui, sed à quibusq; in sua prædicta raptati. Et sic verisimile Vasques inclinasse ad suum sensum: vel haec coniectura, quod suæ expositionis capita nulla vñlo fulciuerit testimonio cuiusquam.

IX. Distinguunt opus operatum, & opus operantis. Opus operatum definiebat Altenstaig, opus vel signum exterius exhibitum, quod fit ad significandum aliiquid, & valet ex institutione & pacto. Hofmeisterus, Nihil aliud est opus operatum, nisi veritas verborum Christi: & huius infallibilis promissio, adeoque eiusdem nunquam violata ordinatio. Bellarminus, Est sola illa actio externa, quæ sacramentum dicitur. Ast opus operantis hodie duplicit dicunt, nempe tum Ministri conferentis Sacramentum: tum persona accipientis: sic enim diserte Gregorius de Valentia p. 1. Non existere, inquit, ex nullo opere, vel bono motu hominis operantis, dum vel administrat, vel suscipit Sacramentum. Vasques etiam, Ex opere operantis, hoc est, ex opere ipsius qui institutus. Et post, Non iustificant ratione meriti opera Ministri, qui Sacramentum confert Bellarminus item, Non ex merito agentis, vel iustipientis. Et sic recentiores. Prolixius Altenstaig, Conferunt gratiam ex opere operato, quia ad consequendam gratiam per eam non requiritur secundum Scotum motus bonus interior de coniunctu sufficiens ad gratiam infusionem: sed sufficit, quod suscipiens ea non ponat obicem insuffitatu contraria voluntatis, aut conjenitus in mortale peccatum commissum, vel committendum. Idem docet de Orbellis in 4. dist. 1. quest. 3. §. 7.

X. Sed opus operantis videntur paulo vetustiores contractius intellexisse, duntaxat Miantri. Altenstaig, Opus operantis est motus ipsius agentis in-

rior.